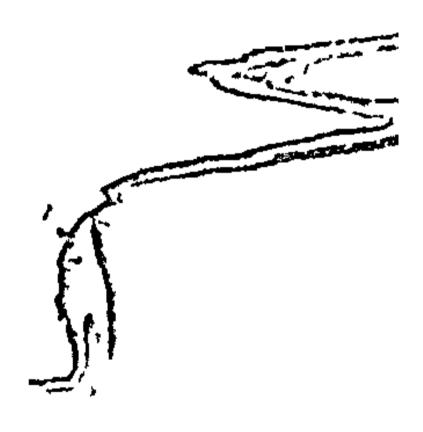
Barcode: 99999990312818
Title - Sourashtrani Rasdhar Bhag-3
Author - Jhawer Chand Meghani
Language - gujarati
Pages - 158
Publication Year - 1925
Barcode EAN.UCC-13

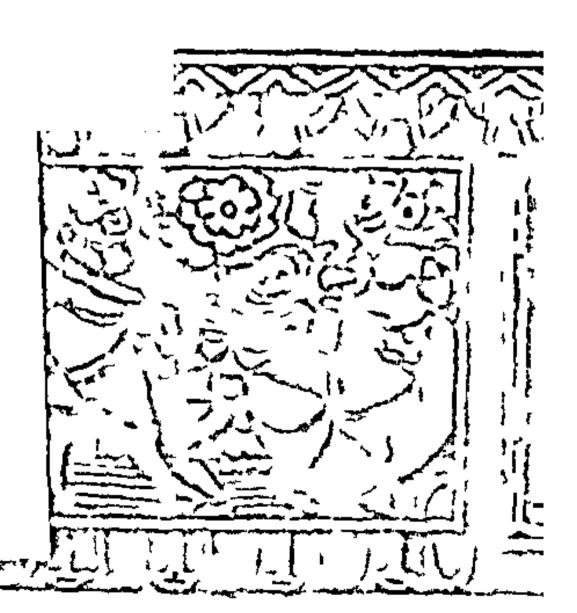

મું બર્ધના કાર્ક એક સાથરે એવા તેશ્વાસ નાખેલા કે: 'કાઠિયાવાડ–ગુજરા-ાની ભૂમિમાં કવિઓને પ્રેરણા સ્ક્રૂરે તેવું કશું રહ્યું નથી, એટલે આપણુ એ પ્રેરણાની શાધમાં કાશ્મીર જવું પડે છે'

એનું આકરું મેહું પામેલા આ કાઠિયાવાડની—આ સોરાષ્ટ્રની—પૂરી તેા નહિ, પણુ ખને તેટલી પિછાન આપવાના આ સંગ્રહના અભિલાષ છે.

અમા પિછાન કાઈ બહારનાંઓને , નિહ પણ ખુદ આ ભૂમિનાં સંતાનાને જ કરાવવાની છે. આપણી લાકકથાઓ અને આપણાં લાકગીતામાં પડેલી પ્રેમશોર્યની ભાવનાઓ આ રીતે તાજી કરીને આપણી નવી પ્રજાએ એ દિલાવર સંસ્કારના સાચા વારસદાર બનવાનું છે.

પ્રકાશક:

શંભુલાલ જગશીભા^કિશાદ ગુર્જર મંચરતન કાર્યાલય ગાંધી રસ્તાે.... અમદાવાદ

श्रापृत्ति भद्धेशी १८२५ श्रापृत्ति भीछ १८२८ श्रापृत्ति भीछ १८४१ श्रापृत्ति भाष्टी १८४४ श्रापृत्ति भाष्टी १८४८ श्रापृत्ति भाष्ट्री १८४८ श्रापृत्ति धर्ही १८५४ श्रापृत्ति धर्ही १८५४

મુદ્રક: ગાર્વિદલાલ જગશીભાઈ શાદ શા ર દા મુદ્ર ણાલ ય, પાનકાર નાકા અમદાવાદ

4 1341 241 41 -1 1991

The state of the s

1 - 4 1 1

affilia militaria interior

िसार व में साम क्ष्म क्ष्म विश्व में के कार्य के साम कि साम के प्राप्त के साम कि साम कि साम के में साम के के में साम कि साम कि

A 4

भीज गामितानुं नितहन

स्था आहितमा पण वर्ग प्रतस्तरण क्रवान यार्ग्र है हरेड वाताने इही तपासी रासिक डीरता तम हर विभागी सामिक अतिगयता द्वर क्ष्म है. भौराक्षमंथी पण् भारिया समता है है असे हैं.

સનાળીવાળા ચાગ્બ સ્તેહી યી ગગુભાઈને મે સત્તને માટ ગુમાવ્યા છે. પણ આમાની કેટવીય વાતાઓ _વરી તપાયતાં એમનું સ્મરણ કરી લીલુ હમ થાય છે.

ઝ. મેં

ખીજી આવૃત્તિનું નિવેદન

રસંવારના સમગ્ર સાહિત્ય માટે જે આદર જન્મ્યાે છે, તેમાં આ ત્રીજી ધારાને લાગે સર્વ'યી અધિક લાકાદર જમા યયાની વાતના સ્વીકાર કરતાં અ'તપ્કરણ વાચક જનતા પ્રતિ આલારબીનુ બને છે.

11-1-11 + 1011

4 44 13

न्या पी भागा । नान्य र्ना रेन

15. 34.

चीछ आपृतिनुं निर्देश

स्था आरितमां पण तत् पुन.सन्दरण दरवान या। रप्रे विदेश वाताने इसे तपासी जैतीनी इडारता तेम कर विपारनी अतिस्थता हुर इसे छे. अतिरामीयी पण् आतिस्था ॥गता हैटलाट इडा आहं हथीं छे.

સનાળીવાળા ચાગ્ણ સ્તેહી યી ગયુલાઈને મેં સફાને માટે ગુમાત્ર્યા છે. પણ આમાની કેટનીય વાવાએા ફરી તપાયતા એમનું સ્મરણ ફરી લીલુ છમ યાય છે.

ઝ. મે

ખીજ આવૃત્તિનું નિવેદન

રસધારના સમય સાહિત્ય માટે જે આદર જન્મ્યાે છે, તેમાં આ ત્રીજી ધારાને લાગે સર્વંયા અધિક લાકાદર જમા થયાની વાતના સ્લીકાર કરતાં અત કરબુ વાચક જનતા પ્રતિ આભારબીનુ ખને છે. મુદ્રશ્ની મુશ્કેલીએ ન નિવારાય તેવી હોવાથી હેલ્લા એક વર્ષથી આ બીજી આવૃત્તિની છપાઈ ડેલાયે જતી હતી અને વાચકાની ઉત્સકતાને ધક્કા મારવા પડતા હતા. છેવટે અત્યારે રોલી અને સામ-ગ્રીનું બન્યુ તેટલું શુદ્ધિકરણ કરીને જાહેર પ્રજા સન્મુખ આ નવી આવૃત્તિ ધરી શકાઈ છે.

આટલા આદર મળ્યાની પ્રનીતિ થયા પછી પણ હુ આ સપ્રદની સુકીઓ વિશે ઘણુ કરીને તો ભ્રમણામા નથી જ પડી રહ્યો. કેટલીએક સ્વત સ્ત્રેલી તેમજ કેટલીએક ટીકાકારાએ સ્વ્યવેલી સુકીઓનું નિવારણુ મને જેટલું જરૂરી લાગ્યું તેટલું હુ કરતા જ આવુ છું તેમ હવે પછી પણ વિનાશરમે કરતા જ રહીશ મારા આલેખનની તેમ જ વિવેચનની અંદર નવી અને જૃની યુગદિશ્તે અથડાઅથડીનું જ્યાં જ્યાં મને ભાન થતુ જાય છે ત્યા ત્યાં મેં શબ્દરચનાને નિર્દોષ ખનાવવાની સાવધાની વાપરી છે ધૂળમાંથી ખાદી યથામિત સાફ કરેલી આ ધાતુ શખ્ણા વિવેચકાના વિવેકની ભાકીમાં તવાઈને શુદ્ધ કચન ખને તે જ મારા કાડ છે મારું શાધેલુ હોવાને કારણું—એ સોનુ જેવુ મેં રાખ્યુ તેવુ મેલુ જ રહેવું જોઈએ—એવા અહભાવમાથી ખચવા હું સતત પ્રયત્નશીલ છું.

' દિલાવર સ રકાર 'વાળા મારા પ્રવેશક આજથી ત્રણ વર્ષ પૂર્વ' લખાયા છે, અને એ લાખા હોવા છતાંયે અપૂર્ણ જ છે: કેવળ આ કથાઓમાંથી જ નહિ, પણ રાસ, ભજના, ત્રતા, મમેલાવિતા, રીત-રિવાજો, કલાકારીગરી ઈત્યાદિ સાહિત્ય તેમ જ છવનના તમામ અગાની છણાવટમાંથી જ સારકી સસ્કૃતિના ગુણદાવનું નવનીત વલેવી શકાય આવા એક પ્રયાસ કરવાના મનારથ મનમાં ધાળાય છે*. પરંતુ અત્યારે તા મારા જીદા જીદા સ્યાહાની અદર જીદા

[∗]આવા પ્રયાસરૂપે મે 'લાકસાહિત્ય . ધરતીનુ ધાનણ'એ નામના મારા પ્રવેશકા તેમજ ઈવર લેખાના બે ખ ડા પ્રકટ કરેલ છે –અ.

લુગ જ પ્રવેશકા મૂળ શક્યા છું, અને તેમા પણ મુખ્ય દાર ભાવના જગૃત કરવાના રહે છે એ રીતે આ પુસ્તકા માહેલા પ્રવેશ કની પરિમિતતા ટાળવા ખાતર પાડકા મારા અન્ય પ્રવેશકા પણ તપાસી જાય એટલું માયું છુ સમગ્રતાની દબ્ટિ પકડવા માટે આટડું આવશ્યક ગણ છુ.

ઝ મે.

0

पહेंसी आवृत्तिनुं निवेहन

આભાર

ડંગ્રંગ વળો ખાતા નામામાં આ તખતે એક ત્રિય નામ ઉમેર લાવું માં છે, મંદીશી મમુલાઈ સમલાઈ ની તાનું સોરાષ્ટ્રના નાન તા કાડી મુખાન વડી માં તાએ સનાળી ગામ જે આ રસપાર મું લા લીક મહાલી એક યુદ્ધ લાવી મુખમાં છે, ત્યાના ના તા લા મુખાઇ મે તીએ માત્ર પ્રત્યે ચુદ્ધ સ્તેહ માવેલી જે તે ના તા લા મુખાઇ મે તીએ આવી છે: અને કાડી અતિની વર્લના વિલે પશ્ચિમ કરવા છે એમની ખ્યાવિ જે લુગ પ્રયાસા માત્ર કરવા લાગો લાગો લિલે છે તે કર્યું જે કર્યા મહાલા લાગો મુખાં માત્ર કર્યા માત્ર કર્યા માત્ર કર્યા કર્યા કર્યા કર્યા કર્યા કર્યા કર્યા માત્ર કર્યા કર્યા કર્યા કર્યા કર્યા કર્યા કર્યા કર્યા માત્ર કર્યા માત્ર કર્યા માત્ર કર્યા માત્ર કર્યા કર્યા

બીલું નામ હડાળા દરભારથી વાજસરવાળા સાલેબના આશ્વિત ગઢની શ્રી જનાલાઇનું છે. પાતાની દાવકી અને બવહારુ શુદ્ધિ વડે એમણે દાર્કી ઈત્યાદિ ક્રાંગાનાં રીતરિનાજ, ખાનપાન, વઆમુપણ વગેરેની સમજ પાડી ગારદને વધુ એાળખાવ્યા છે.

રસધારની શૈલી

प्रथम कामा हाई नेएस कापारंदी नहेती सीशरी. लीका कामां सेरडी परिभाग तथा वाक्ष्यरथना क्षाववानी सक्ष्मात थई. जीका भागमं से स्थानी कापानंतीने करा वधु कर स्पाप् छे. किनी उपन्थयों आखेणाय है तें कानी कापा थेकारी केंग्रिसे, निर्दे तो कावा भागां क्रम छे ने स्थानी इवननी केंग्रिसे, निर्दे तो कावा भागां क्रम छे ने स्थानी इवननी केंग्रिसे कापा तें इवननी तसीर छे, भानव-ई तिहासनी किहा है सेने न सेलिशिसे तो इवननी मानी स्थाकाविक इवनधी हूर याहंगे। सेग्रिसे हरकरे स्थानी स्थाकाविक इवनधी हूर याहंगे। सेग्रिसे हरकरे स्थानी कापानु केर से हारी लेंग्रिसे हरी वाल्ग्रिने देवायला सामापण्या क्षान स्थान पुराण्या सुक्ष कापाने क्यारी सीनी निर्दे तथा सामापण्या क्षान स्थान पुराण्या सामापण्या क्षान स्थान पुराण्या सामापण्या क्षान स्थान पुराण्या सामापण्या क्षान सीनी वार्थ सामा स्थान क्षान क्षान क्षान क्षान क्षान क्षान क्षान होने सीनी महिन्द सहन सिन्द सीनी क्षान क्षान सीनी वार्थ सामा सिन्द सीनी सि

अवेश्यंह मेधाणी

— क्रेभ —

			•			
૧	•••• ••• •• •• •• •• •• •• •• •• •• ••	स्वार				2
ર	કલાજી લુણસર્	ງວັນ	•••	•••	•••	3
3	વેર	·~; (	•••	***	• • •	98
Y	પાદપૂતિ °	•••	•••	•••	•••	२४
પ	હગ્તર વધ [િ] પૂર્વે	•••	•••	•••	• • •	33
Ę	ધાડાની પરીક્ષા	•••	•••	•••	•••	34
ງ	કાહિયાણીની કટાર	•••	•••	•••	•••	45
_	આલેક કરપડા	U	•••	•••	•••	ξ Υ
·		•••	•	• •	•••	હડ
	દુસ્મન ગડાેડ ધાધલ	• •	•••	• •	» ~	٤٦
<u> </u>	આઈ	•••	•••	•••	•••	૯૧
•	મહેમાની	•••	•••	• • •	•••	રૂ ૧૫
•	ધાળીની નિન્દા	•••	•••	•••	• • •	૧્રા
,	જનુવાઇ હતુલાઇ	•••	•••	• • •	•••	१२५
	•	•••	• •	•	•••	930
	લાઇ નાંચીઓ ત્રીપડા	••	•••	•••	• • •	૧૫૧
•	વનાઓ ઝાવડા વનાઓ ખાલ	•••	••	•••		140
	ત્રું હવાની આંગ	•••	•	• • •	• • •	ર્ફે દ
	काना नागीओ। व्याना नागी	•	•••	• • •	•••	૧∪૨
	राज अरतमा ।	•••	••	•••		24,
	* (1/2) - 24 * 4					143
	tree on the tree		••	••	•	129
:	~ = 11 &		•	•••		401
-		•				214
		1 1 (4)	4.1	tiell 11 5	441 s (+1	, (f
	- , ~	• 1	t 1 .	. 1 48)	** *	
				-	- '	•

૧. ઘાડી ને ઘાડેસવાર

ભાં ભાતા, ધારા ભસા, ડ.ળા ઉપસ્થિ [કાં] મરઘાનેષ્ણા માણવા, [કાં] ખગ વાવા ખરિયા.

(એક રાખી બીજી રાખીને પૂછે છે કે આવી મેઘલીની મુશ્કિત ભાગને માથે આવા લલા ઘાડા પર ચઢીને લિપડતે ડાળતે આ અસવાર કર્યા જતા હરો કે જવાળ નળે છે કે બીજે ક્યા જય કે બેમાંથી એક માર્ગ કા પાનાની મુગનયની સ્ત્રીને મળવા, ને ઢાં સ ગામમાં ખડગ વી જવા કાં પ્રેમપથે ને કાં રોપેપ્પથે.)

કાેઈ ઘાડા, કાેઈ પરખડા, કાેઈ સતસંગી નાર; સસ્જનહારે સરજૂઆ, તીનું રતન સંસાર!

(પ્રભુએ ત્રણ રત્ના સસારમા સરત્ત્યાં છે કાઈ તેજી ઘાડા, કાઈ શુસ્વીર પુરુષ ને કાઈ એને રોાબાવનારી સુવત્રણી નારી : ત્રોના મેળ પ્રભુ જ મેળવી રાકે છે.)

> ભક્ષ ધારા, વક્ષ વક્ષા, હક્ષ ખાંધવા હાયયાર, ઝાઝા ધાડામાં ઝીંકવા; મરવુ એક જ વાર.

(બલા ધારા સવારી કર્યાના હોય, તિરુ પર વાકડિયા વાળ હોય, ને અ ગે બાપવાને હિયયાર હોય; પછી બહેાળા શત્રુ–પાડેસવારા પર ત્રાટકવાનું હોય. તા પછી ભલે માત આવે મર્ગ્યું તા એક વાર છે જ ને.)

મેથળી ગામને ચારે એક દિવસ સાંજે કાઠિયાવાડનાં ધાડાંની વાતા મંડાણી હતી. કાઇ માણુકીના વખાણ કરતુ હતુ, તા કાઇ તાજણના પરાક્રમ કહેતુ હતુ. એમ ખેરી, કૂલમાળ, રેશમ, વાંદર્ય, વગેરેની વાતા નીકળી. એક જરો ડૂતાની ઘૂટ લેતા લેતા કહ્યું 'એ ખાપ! જે વડીએ જાતવત ધાડાંને માથે એવા જ જાતવત અસવાર ચડે, તે ઘડીએ જાતા આલનેય ટેકા ઘ, હા !'

એક ચારણ ખેડા હતા, એના હાંઠ મરકતા હતા.

- 'કાં ખા હસા કાં? માટા અસ્વાર દેખાં છા!'
- 'અસ્વાર હું તા નથી, પણ એવા એક અસ્વાર અને એવીજ જોડીદાર ધાડી મે' જોયેલ છે!'
- 'ત્યારે ખા, કહાને એ વાત! પણ વાતમાં માણ ન ઘાલનો! જોયું હાય એવુ જ કહી દેખાડજો.'

ખાંખારા મારીને ચારણે પાતાનુ ગળું ઠીક કરી લીધું. પછી એણે ડાયરાને કશું: 'બા, જોયુ છે એવુ જ કહીશ માણ વાલું તો જોગમાયા પહેાંચશે. પણ ચારણના દીકરા છું, એટલે શરવીરાઈને લાડ લડાવ્યા વગર તા નહિ રહેવાય.'

હાેકાની ઘૂટ લઈને એણે વાત માંડી:

"વધુ નિર્દી, પચીસેક વરસ વીત્યા હશે. સારેકમા ઇતરીઓ ગામે સ્થા ધાધલ નામના એક કાઠી રહેતા હતા પચીસેક વરસની અવસ્યા, ઘરના સુખી આદમી; એટલે અગતે રવાડે રુંવાડે જુવાની જાણે હિલાળા ત્યે છે પરણ્યાં એકાદ એ વરસ થયા હશે. કાડિયાણીના ખાળા ભરીતે પિયરિયામા સુવાવડ કરવા લઈ ગયાં છે દીકરા અવતર્યા. એ મહિના સુવાવડ પહેલાના, અને એ મહિના સુવાવડ પહેલાના, એને એ મહિના સુવાવડ પહેલાના, એને એ નિદના તા આપા મ્યાના અતરન્તમાં વિના બીજી કાણ સમજી શકે?

એમ યાતા યાતા તો આલમાં અવાડી ખીજ દેખાણી. ઇંદ્ર મહારાજ ગેડીદરે રમવા મડ્યા હોય એમ અવાડ ધડુકવા માડ્યો. ડુગગને માર્ચ સળાવા કગ્તી વીજળી આલજમીનના વારણાં લેવા માડી સાત સન્ત યર બાધીને કાળા વાર વાદમાં આસમાનમાં મડાઈ ગવા

पञी तेर वाहणाना दैयामां विक्तेगनी डाणी अणतम सणगती राय तेरी रीक्षणी आडामना डाणका सीरी सीरीने कडअडाट નીકળવા લાગી કાબ જાણે કેટલાયે આવેગ સાગરને કોઠે દિલડાના સગી ખેડા હતો, તેને સલારી સભારી વિજેગી વાદળાઓ મનમાં મનમાં ધીરું ધીરું રાતા મુંડવા પોતાની સાડળ (ડાક) ના ત્રણ ત્રણ કટડા કરીને મારતા કેદ્દડ! કદ્દડ! રાખ્દે ગેહેકાટ કરવા મડ્યા. દેતડીઓ દેદડ! દેદ્દા કરતી સ્વાપીનાયને વીટળાવા લાગી વેલડીઓ ઝાડને બય લારી ભારી ઉંચે ચડવા મડી. આપા મ્યાએ આમમાં નીરખ્યા જ કર્યું એના છવ બહુ ઉદ્દાસ થઈ ગયા એક રાત તા પયારીમાં આલાડી આલાડીને કાટી સવાર પડ્યુ ત્યાં એની ધીરજની અવધિ આવી રહી પાતાની માધ્યું ધીડી ઉપર અસવાર ઘઈને આપા મુધા સાસરાને ગામ મેક ડે રવાના થયા.

मे के डे पड़े शिन तरत ज आपाओ उतावण करवा माडी, पण् सासिन्यामां जनाई गण्य महेमान धाय ओ तो पाजरामां पे। पट पुराया जेनु उहेनाय! ओ पे। पटने। खुट जरे। ओक्टम तो शी रीते थाय के ओमां य वणी वरसाह आपाने। वेरी जन्ये। दिवस अने रात आम ईदाधार वरसना लाज्ये। हाथीनी मूटे। जेवा परनाणां भारडाना नेवांमायी मंडाई गया. ओ पाड़ीनी धारे। नहें। ती वरसती, पण् आपाने मन ते। इंद्र महागजनी भग्छीओ। वरसती हती. सासराना वासमा पे। तानी काई गड़ी गण्यी पगनी पानी ते। शुं, पण् ओदण्वानी छेडे। ये नज्ये न पडे! ओम त्रष्ट्र दिवस थया. आपाने। भिजय गये। ओछो जाहेर करी दीधु के भारे ते। आजे ज तेडीने जन्न थे। ओछो जाहेर करी दीधु के भारे ते। आजे ज तेडीने जन्न थे

સાસુ કહે, 'અરે ખાપ! આ અનારાધાર મે મડાણા છે, એમા ડ્યા જરોા?'

'ગમે ત્યા, દરિયામાં! મારે તા તમારા ધરનું પાણી અત્યારથી હરામ છે. મારે વાવણી ખાેટી થાય છે '

આપાની વાવણી ખાેટી યાતી હતી-દેયાની વાવણી. ગામના

રેક - લ-તે પેટો કું 'આપા! તમતે ખતર છે! આતે ે પેટી કે નાજ (દાદ્વિષ્યા ગેંગુઝના પાળી માળા તો તે તે તે જાતમાત્ર મહિલ્યું મેં અને તમે મારત ે તેના દેશ

ત્રાપામાં ખેસીને નદી ઊતરવી પડે.

ગાહું અને માણુકીના અસવાર રેલું છતે કોંઠે આવીને ઊલાં રતાં. માતેવી ગેતલ (ગેલું છ) ઘૂધવાટા કરતી કરતી બે કાંઠે ચાલી જાય છે. આજ એને આ જેખનલમાં કાડી જીગવની દયા નહોતી. નદીને ખેય કાંઠે પાણી ઊતરવાની વાટ જેતાં વટેમાર્ગુઓની કતાર ખંધા- ઇને બેડી હતી. હુંય તે દી રોતલને કોંઠે બેડા હતા, ને મેં આ બધું નજરાનજર જોયું. ત્રાપાવાળાએ ત્રાપા બાંધીને ચલમ કૃંકતા હતા. ખધાય વટેમાર્ગું આ કાડી-કાઠિયાણીની સામે જોઈ રહ્યા જાણું આરસની પૂતળી સામે જોઈ રહ્યા હોય! જેગમાયાના સમ. શું એ રૂપ! નદીને જો આંખ્યુ હોત તો એ નમણાઈ દેખીને પૂર ઉતારી નાખત.

આપા સ્થાએ ત્રાપાવાળાઓને પૂછ્યુ 'સામે કઠિ લઇ જરાા ?'

કાળીઓ બાલ્યા: ' દરબાર, આમાં ઊતરાય એમ નથી. જીઓને, બેય કાર્ડ આટલા માણુસા બેડાં છે!'

'पाएं। डयारे जितरशे ?'

' કાંઈ કહેવાય નહિ.'

ગાડાવાળા પટેલે આપાને કહ્યું 'આપા, હવે ખાતરી થઇ! હજીય માની ન્તવ તાે ગાર્કુ પાછુ વાળું.'

' હવે પાછા વળીએ તેા કુઈ (સાસુ) ત્રણ તસુ ભરીતે નાક કાપી લ્યે! પાછા તા હવે વળી રિયા, પટેલ!'

આપાની રાંગમા માણુકી થનગનાટ કરી રહી હતી. હમણું જાણે પાખા કરડાવીને સામે કાંઠે પહોચી જાઉં, એવા ઉછાળા એ મારી રહી હતી. નદીના મસ્ત ઘૃવવાટાની સામે માણુકી પણ હણું હણું હોં દેવા લાગી. ઘડીક વિચાર કરીને ધાડેસવાર ત્રાપાવાળા તરફ ફર્યો 'કાંઇ રીતે સામે પાર ઉતારશા ?'

नित्य न्यान्यन्य वेद्यन्त्रं विदेश व्यवस्था स्थापः व्यवस्थान्य विदेश विदेश विदेश विदेश विदेश विदेश विदेश विदेश જ્ય ગામારો લ જો. જો 1 કે. તે મારા માટે માં મારા મા કે. તે માટે મા ते महा मधी क्षेत्र हैं है से साम जाने हैं है जिल्ला है से स्टेश अन्ति का अन्य का विकास है। म नाम वर्षे अप नव्य (प्रास्था है। मा द्वा स्था मा क्षण क्षण के द्वार के द्वार के का आवार में कार्य पालामी संवाय केटिया है जानाना न्या माणी तथा अप छ हों हैंगी प्रथा में हैंग हैंग भग प्रथम आगी हैंगी प्रथ ताम हा भागी होते मेल एकता व एकता पृथ्व में जाती हैं।

નામા રાત્યની છાત્રી ઉપર રમના લાગ્યો. નાનુ ખામક નદીની तारा नियमित सूचनारा टेउ अध्यास साम्युः भाषाम् सामानी सम त्याचा साम्यया आगड्ये ह्याच्ये. त्या ता मध्य प्राम्यां. . ભેરી ત્રસ્તા, જ્યું કોલ્યુક વ્યાપાતા ત્રીનાતા ત્રું નાતા ત્રું માત્ર નીક ખુા • जन्म योग • जेव धामने मान्येक करो प्रयोग शिवाः

म्यान्ये महिला न्याणा न्या न्या न्यान्य संभित्त व्यान क्रीड वात्री, क्षणांत्री क्रीड साप नक्षाता स्वात्री स्वात्री स्वात्री આવના હતા. નાગ તાન્યુમાં નાગમાર ગોડુકા તાન્યુના સાર જીવુ महार नाम्य देया गहाता हो जाग्याय साधन जातता हता क्रही याचा हल्ला. च्याना आधामाधी तीर गाप तेम च्या यहीर संदेशीते नाग छत्रग आशी नापा उपर क्षेत्र यह यह है। માહિનાત્મીના આ કનામુ અ મુરાહો. જાતરા અનેશ કુને માશિય में, अवंतर हरता से शहिनालीना तैमदा अतं हंगे तला લાઝ્સા પણ એ તા કાશિયાણી હતી. એ ન યહેલા. એના તેલે તીએ આગર ઉપર મંદાણી છે. એના સખમાવી 'એ મા!' 'એ ના જાપ કાપડથા.

'આપા, ગજબ કર્યો!' માણુમા એક²વામે બાલી ^{ઊડ્યા,} આપા તા એક ધ્યાન બની રહ્યા છે. એણે જોયુ કે નાગે ફેલુ સં³લી મા ફેરવ્યું, રાંદવા ઉપર આખું શરીર લાંધુ કરીને એ ચાલી, આપાએ ખુમ પાડી.

'એ જીવાના ! સામા કાંદા સુધી રાંઢવું ન છોડજો હો! ^{સો} રૂપિયા આપીશ'

ત્રાપાવાળાને કાને શખ્દો પડ્યા. આ શી તાન્જીમી! સા રૂપિયા બીન્ન! પાછું ક્રીને જીએ ત્યાં તા કાળને અને એના હાથતે એક વેતનું છેટું! 'વાય બાપ!' ચીસ નાખીને એમણે હાથમીથી રાહવું મૂકી દીધું. હમ હમ! હમાક! હખતા હમતા એ એય જ્યાં કાઠે ગયા.

રાઢવું છૂટયું અને ત્રાપા ક્ર્યા. મધ વહેલુમા ઘૂમરી ખાધી ધરસ ! ઘરસ ત્રાપા તલાયો. 'એ ગયા, એ ગયા, કેર કર્યા, આપાં કેર કર્યા.' એવી રીડિયારમણ ખેય કાંડે થઈ રહી. રાઢવે ચડેલા નામ પાણીમાં ડૂમકી ખાઈને પાછા ત્રાપા ઉપર આવ્યા. ખાઈની સામે મંડાણા. બાઈની નજરના તાર તા બીજે કચાય નથી, એના બાળક ઉપર છે અને એના અ તરના તાર લાગ્યા છે માતાજીની સાથે. ત્રાપા ઉભે વહેણે ઘરેરાટ તણાતા જાય છે. 'જે જગદમ્બા'ના મૃત્યુ-જાપ જપાતા જાય છે

આપાે જુએ છે કે કારિયાણી ચાલી ! એક પલકમાં તાે ^{એણે} અસ્ત્રી વિનાનો સંસાર કલ્પી લીધા, અને–

> ડુગર ઉપર દવ ખળે, ખત ખત ઝરે આંગાર, જાતી હેડી હસ ગઈ, વાડા ખૂરા હવાસ. અતે

કથા પહેલી કામની, સાંયા! મ માયે° સવબુ સીતા લે ગયા, વે દિન સંભાયે°! એવા એવા ધાસકા પડી ગયા. પણ વિચારવાની વેળુ કચા હતી?

કાકીએ માણુકીની વાધ ઉતારીને કાકાની મુડકી સાથે બરાવી. મારડાય ઉતારી લીધા. ઉગટાને તાણીને માણુકીને ત્રાજવે તાળ તેમ તાળી લીધી ઉપર ચડ્યો નદીને ઊંમે કાંકે હેઠવાશ માણુકીને વહેતી મૂકી મણીકા મણીકા જેવડા માટીના પિડ ઉડાડની માણુકી એક ખેતરવા ઉપર પલકવારમાં પહેાચી આ બધુ વીજળીને વેગે બન્યું.

'ળાપ માલુકી! મારી લાજ ગખજે!' કહીતે, ધાડીના પડખામાં એડી લગાવી. શેલુ છતા ઊંચા ઊ ચા બેડા ઉપરથી આપાએ માલુકીને પાણીમા ઝીકી. ધુખ્તાગ! દેતી દસ હાથ ઉપર માલુકી જઈ પડી. ચારે પગ લાતા કરીતે એ પાણીમાં શેલારા દેવા લાગી પાણીતી સપાડી ઉપર ફક્ત માલુકીનું માહુ અને ધાડેસવારની છાતી એટલા જ ભાગ દેખાતા હતા માલુકી ગઈ. બરાબર મધ વહેલુમાં ત્રાપા આડી ફરી. તાપા સરી જવામા પલક વાર હતી, આપાના હાથમા ઉવાડી તલવાર હતી. ખરાબર ત્રાપા પાસે આવતા જ આપાએ તલવાર વાઇ. 'હુફ' દઈને નાગનું હોકુ નદીમા જઈ પડેયુ. પલકવારમાં આપાએ ગંઢનું હાથમાં લઈ લીધું.

'રંગ આપા! વાહ આપા' નદીને બેય કાઠેથી લોકોએ લલકારા દીધા. મસ્તીખાર નદીએ પણ જાણે શાબાશી દીધી હોય. તેમ બેય બેડામાંથી પડછદા બાલ્યા

ચારે દિશામા રાક્ષસ જેવા લાઢ ઊછળી રહ્યા છે. કાડિયાણી અને બાળક પાણીમાં તરબાળ છે મા દીકરાના મામાં પણ પાણી જઈ રહ્યું છે. આપા ઉપરવાસ નજર કરે ત્યા તા આરો અરધા ગાઉ આધા ગયેલા. સામે પાણીએ ધાડી ચાલી શકરો નહિ. સન્મુખ નજર કરે ત્યા નદીના લેડા માથાકુ માથાકુ ઊંચા! કેવી રીતે બહાર નીકળલુ ?

'બાપ માણુકી ! ખેટા માણુકી ! ' કરીને આપાએ ઘાડીની. પીડ થાબડી, ઘાડી ચાલી. કાંડિયાણી,, હવે તારુ જીવતર રાઢવામાં છે. માટે ખરાયર ઝાલજે. કાંડીએ કર્યું.

કાડિયાણીએ બાળકને પક્ષાંડીમાં દબાવ્યો. એ હાથે સંધુ ઝ'વ્યુ રાડવાનો છેડા આપાએ કાઠાની મુક્કીમા ભગવ્યા. માગુડી કાઠા પાસે પહેલી. એના પત્ર માકી ઉપર દેગણા.

'કાકિયાળી! બગબર ઝાલજે!' કહીતે આપાએ માયુડીતા પડખાના પાડુ નાખી. ચારે પત્ર સ કેતીને મળૂડીએ એ માર્યાં માયાં, ત્રેડા ઉપર છલગ માર્ગ, પણ બેડા પલળેલા હતા માર્ગત પડી નાપા જેલ્ડ ગાઢળુ કસક્યુ. માળુડી પાઝી પાબીમા જે પડી નાપા પણ એ બાળક અને માતા સોતા પાઝા પઝડાણા મા

'બાપ માળુકા!' કડીને ફરીવાર ભેખક પાસે તઇને આપાને મ યુરાત કુવતા ઉપર જઇને માળુકા પાઝી પાળોમાં પછકાળી, • પત્મ જતા મહિન જનાં, ભાગ વેવા ટ્રોક્યા આવ્યા

રાજ તમન જમાર માંગુરી પડી, ત્યારે હાક્યાગી બેલી કો, ત્યા હત તાંમાં મેલી દ્રા લમારા હત બવાલી ક્યાં હતા કે તે કર્યાલ બી હ હાર્ડિયાગી તે બીક્ત છેલ્કરા મળી કોંગ્રેડ કે કર્યાના ક

y 4 4

न्ता ने देश के जिल्लाम नाची होई तहाई में पहेंची, कहारी नाचारी इन गाग्ना नाम प्रतिसादी कल्ला नान्या गुण वन्ति न्याप આખુડાંને પુરાય નાખાયા મહત્વા. પણ આગુપાંત હત પ્રાના મળવે महिला देश काल में अने प्राचित के जा पर ग्राह्म करा. End Mill Dill Gill.

માત્રા ઉપર સાચ્યા મોરોકાંગા મુખ કરા ખાંગો હતા તે द्वारीते वाच प्रांत भागीता राज ३६० होश्यो आपडीते अन भव करीते देशों पे.के पेंट केले. स्थाप नाम्कार मा नाम्कार દેશા વચના સાદ પાડી પાડીને ન્યાપાએ ન્યાસાનો કરવામાં ते का अभ मुख्य के द्वाचा सभा जीवा केले पाल उप ने सहरे. કારિયા મુખ્ય મેરો માત્રા પાક મોર્યાર માલ્યા મહાલા હતા

क्रमी क्षणी क्षणी के साथ मंदी मेंगाना के लिए हैं के ખાયમાં દ્વારાયનાં માન તાર દેશ દાવનન પોલાં હતા. પંચ માંગ

कर्म हो भी है जा कर्म कर्म क्षेत्री क्षांचा आहरा आहरा हात रेस अधि संदर्भ पड़िया संदर्भी 43241.

त्रिय देशपनी व वन्त नात्रा न्यंत्रे ने युक्र वृश्यां व्याणकात्राता क धार्य अवस्था भार प्रेश लन्दर हैरिनाव आयो १६ न्यांने द्वारक नांधी. ज्या माण्ये युव्पति समक धर्मम व न्यवपारे अग्नियापूर्णि व्याप्त है। यी ત્રુપણ ઉપાદેષ (પાકનો) ઉપાદી લાગ્ને પગકન કર્યું હશે.

ર. કલાજી લૂણસરીઓ

ગોડિળના કાઠા ઉપર ધુસાંગ! ધુસાંગ! એવે અવાજે તરધાયા ઢાલ વાગવા લાગ્યા અને ધાડા! ધાડા! ધાડા! પાંકારતા પાંકા પાંકારતા પાંકા પાંકારતા પાંકા પાં

' કલાજીમાર્ધ ! ' ચાપદાર ચાલતા ચાલતા કહેતા ગયા. ' ક^{ડલાના} હાદા ખુમાણે આપણા માલ વાજ્યે[,] છે. પણ તમે ચડશા મા. '

· 31 2 3

'ખાપુએ ના પાડી છે. હજી તમારી ચાકરી નેધાણી નથી.'

'એમ તે કાંઈ હોય! રજપૂતના દીકરા લગવાનને ચાપડે ચાકરી નાેધાવીને પછી જ અવતરે છે.'

એટલ કહીને કલાજી નામના અસવારે હથિયાર હાથ ^{કરી} ધાડી છાડી

લૂણસર નામે વાકાનેરનુ એક ભાયાતી ગામ છે. ત્યાનો ગરાસિયો કેલા છે પોતાના ભાઈઓને લઈ ને ગોંડળ ભા'કુ ભાની પામે તાકરી કરવા આવ્યા હતા. આજ સવાવ્યી એની ચાકરી નોંધાવાની હતી. પણ મળસ કામા જ હાદા ખુમાણ નામે કુડલાનો કાંકી પાતાના દાહમા લેહા લઈ ને ગોંડળની સીમમાં ત્રાટકયો, અને એણે પહરમાંથી પરમારા દાર વાળ્યા

ભા' કુભાનો પગાર ખાનારા ખીજ રજપૂત ખહાર નીકળ ન નીકળ ત્યાં તે કલાં પાતાના એ રજપૂતાની સાથે ચડી નીકળ્યા. દ્રાદ્રમા કાડીઓએ પાતાની પાછળ ડાખલા ગામતા સાંજળ્યા. પણ પાછળ તજર કરતા ત્રણ જ અસવાગ દેખ્યા. ક દાલીઆતે પાદર ત્લાજીએ દ્યારા બેળા કરી દીધાં. આપાએ એકબીજાને કરેવા મંડવા જુ મા, કિતા લાગે વિષ્ટ કરના આવતા મે, વિષ્ટ કરવા. ડુતે વિભાસ ગેડા ત્યાં તેમ રજપૂતા આંગી ગયા.

'આપાઓ ! આમાં દાદા ખુમાનું કાને ક્લીએ ? '

• એ લાગું. મારા આગળ લાસ્યા અવ, મારા આગળ એ ગાલ્યા બાવળા ધાડાના અસવાર: માથે ગાતેરી ઉડાના મેકર બાધ્યા: સાનાની હળમે ભાલા અને માનાને કૂમે હાલ . ઇ જ આપા હાદા ભાગું ખા, મારમ દ્યો, મારમાં રજપૂતના દોકરા વિષ્ટ કરવા આવતા

भाषामा भाषासा वाडा नो मां पडी भगा. पट्टी यह ने पड़ी સે, મારમ ઘો. '

२०१५ता स्पामण वश्या क्र वरीज आ तमे विदेसवार हाहा भुभाधनी न उह गया, ते પશ્ચિ લાદા ખુનાએ જુવાનાની આખ પારખી. એ આગમા વહિ નેવાની, પર હતું હાદા ખુનાણ ધારા દાખ્યા કરોલ્ડ વાન ઘયો. भ । जो अभ निष्ठ केंग्रे पातानी पारी ॥ तरी नमा अञ्जी બરાવી, પાડી આગી અંકી, લાઇ ખુના મુના સાથે એટલેટા કરાયી દાપા. કલાજી તરવાર ઉપાડી ક્ટ્રા પાયકમાં ઉછા અહીં છે.નો તરવાર શ્રી છે. હાટા ખુમાખું તા ધાડાના પૈક નોંચ નની સંધા. भन्न तरवारे वृद्धानी उपरती दैतराण, क्रांशंड कारी हारीनी पाड़ों, क्री भग अभिने विद्यां भे अवत अभागता त्याभना त्याभना के अवस्थ

हाटी जिलान इंटीने न्यापी मेली कर्य नम्य हरे त्या पिटी તા ગુરાત મધા દીરા, પા કલાઝના ત્યાપના ખેપ ન્લી હતાર भेग मधा विकास ।

जीर जो, 'का, परेस स सरों

'ા તારે પક્ષી માસામાં મુખના.' ક્રીને દાનએ બાર્ક ઝીક્યુ કામ્ક્રની મોદી ગોડાબુબર બેસો ગઈ ઉપર યઇને મોદ્ર ખાસી ગયુ.

' દાદા, એમ ન હૈાય, જૈતે આમ ાા કરાય,' એમ બાધિ કલાજીએ કાટેન તવવાર લઇ ને ોાકોન કાળી. કાદાને માર્ચ જનોઇ^{ને}ક ધા કરો દાંડા પડયો

મીરાં એના અસતારાને કહે કે, ' બાઈવું! કાાછના હાય ^{તા} જોયાને ' હવે એનુ ' દેવું' જાવું હાય તાે હાલા, બાગી નીકળાં'

અસવારાને લઇ ને મીગ ભાગ્યા.

કલાજીએ વિચાર્યું ' 'હાય હાય, એનો સગા લાઈ એને મૂ^{ર્યાને} લાગ્યા ! પણ દાદા ! ફિકર નહિ. હુય તારા લાઈ છું.' એમ ક^{ડી,} દાદાને ધાડો પર નાખી રજપૂત પાતાને ઘેર લઈ ગયા માને ક^{લી કે,} 'માડી, પેટનો દીકરા માનીને આ દાદ'ની ચાકરી કર*ે*.'

ખે મહિના દાદાને પડદે નાખીને સુવાણુ થયા પછી ^{ડલોછ} ધર્ધુકે મૂરી આવ્યા.

મીરાં કહે, 'કાં દાદા, કલાજને ઓળખ્યા ?'

દાદો દાત બી સીને બાલ્યા 'એાળખ્યા ! પણ એક વાર એના લુધ સરને માથે ગધેડાનાં હળ હાંકાને મીડા વવરાવું તા જ હું દાદો ! અમાસની અધારી ધાર અધરાત લાંગી ગઈ હતી માટું જળત્રકું થવા આબ્યું હતુ. તે વખને ગાડળને દરવાજે ઘાઠાએ આવીને સાદ પાડયો કે 'લાઇ દરવાણી! ઝટ દરવાન્તેં ઉધાડ.'

' દરવાજો અત્યાર ન ગાહે. કૂચિયું કલાઝબાઇને નેરે રહે છે.' દરનાને જવાળ દીધા.

'મારે ક્લાજીમાઈનું જ કામ છે. અને માથે આકૃત તાળાઈ રહી છે. લાઈ દરવાણી! મારા ધગીને ઝડ ખળર દે.'

કલાજને ધેરયી દરવાનની કૂચીએ આવી વ્યક્તાબુને કલાજની પાસે લઈ ગયા ઓળખીને ક્લાજ બાલી કોકપો; 'ઓહા ગામાટ! તમે અટાણે ક્યાવી! લૂનુસરમાં સહુ ખુગીમાં છે?'

'ભાપુ, કાલ સવારે લૃત્સર દંગે કે ર્નાદ હોય. આજ બપારે અહીં ધી ત્રીસ ગાઉ ઉપર મને એક કટક બેટપુ. આ મગ્ડીવી હાદો ખુમાણુ અને ધંધૂકથી મીરા દાદો સાથે સાડા વણુમાં ધોડેસવાર : કહ્યું કે, 'લૂગુસર ઉપર કાલે સનારે મીક્ષ વાનશું.' સાંભળાને મેં ગોંડળના રસ્તા લીધા. તમારે પુષ્યું જ માગ પગમાં કનેર આવ્યું. આવી વહેલું તા પહાચાય તેમ નહેવુ. મરતા મરતા પહાચો છુ.'

આકારામાં મીટ માંડીતે કલાજ વખત માપવા મંડવો. સવાર આડા ત્રાજા વખત નહાતા રહ્યો. લ્યાસર વીરા ગાઉ આદ્યે હતુ. સવાર પડશે ત્યા પાતાની જનમમાગડા ઉપર શાં રાં વીતકા વીતા ! ખે રજપૂતાણીઓ અને તાર વરસની નાની દીકરીની કેવી દશા યઈ હતે! વિચાર કરીતે કલાજી પૂછ જ્ઞાં વો

પાતાના લાશેજને ખાલાવીને એણે લનામણ કરી · 'બાપ, આજ સવારે લાં' કુંલાને કહ્યુંબાનાં નેતનાં દીધા છે. પણ હું' સવાર સુધી રહું તા મારે કહ્યુંનાને સાટે ઝેન્ની તાસળી પીતી પડે. त रामान ज्यूनी पानि पूर्ण नहीं नीरमले सार इसले भारी पान जर्ने जी नमीं के दिन दिनी नदेर, नीज है।

એટડ કરીને તો ૭ વેન્ડો પાડી ઉપર નકતો પેડીને ગરફન ઉપર હાય યાયકોને કર્ય વાય નાજપ! નાજ હતે મારી આત્ર કે તે જ રાખી છે, માર્ચ નાજ છતાં મોડી નિર્દ હો ! આપણ ત્યાર છતાં છો તે તે છે! આપણ ત્યાર છે તે છે! આપણ ત્યાર છે તે છે! આપણ ત્યાર ત્યાર છે, એટા!'

લુગુમગના સીમાડા ઉપગ્રમુગ્ય મલાગજનો જળદળાટ કરતો સુગટ દેખાયા, તે વખતે આમ મોડા હાઇ તે વસવીના લોકા પાડાઓ લોમા હતા વીસ વીસ વગ્સના કેટલાક જુવાના તાવલ થઇને પડળ પડ્યા ડેક્તા હતા પડળે લાહીનો પાટાડા બવા હતાં.

થોડાક લોકોએ એક મામડી ચીસ પાડી 'એ એ કલેઝ બાપુ આવે.'

કાઈ કહે, 'અરે ગાડા યાએા મા ! કયા ગાડળ, તે કન લૂણુસર! અત્યારે કલેજ ખાપુ કેવા ?'

'અરે ન હોય ગુ ? આ એનો જ જાલા ઝમકે. આ તાજ્ય ખીજાની ન હોય. નક્કી ડલાેજ બાપુના ર્રાદનામા દૂત ડહી આવ્યા'

'અરરર! કલાજી બાપુને માટું શુ ગતાવનુ '' એમ ખાતીતે ધાયલ પડેલા જીવાના પડખુ કર્યા અને સદાને માટે આખા મીચી ગન

કલોજી આવ્યા જાણે સીમાડેથી સ્ટ્રજ આવ્યા. આખી ગતન ઉજાગરાથી આંખા રાતીદ્યુમ થયેલી : માહાના દેવાગી નુર ઉપરહાલારની માટીના થર જામી ગયેલા : દેવાડીના મામાવી પ્રીચુ ચાલ્યા જાય છે

'બાપુ, જરાક જ માેહું થયું.' માખુસા બાલ્યાં. કલાજના મામાયા નિસાસા નીકળ્યો. જાણે એનો જીવ નીકળ્યા.

'પણ, બાયુ! કાઈ લૂટાણું નથી હો.' કાઈએ દિલાસા દીધા-

'સાચું ખાપ ! કાંઇ નથી લૂંટાહ્યું ! ફકત આબરૂ ! દરભાર-યુદ્રમાં કાઇ છવતુ છે ? '

'એક ૫ ખીડું પણ નધી ઊડ્યું.'

'शा शते ?'

'દાદો તો ગઢના લખાચા વી'ખવા આવ્યા, પણ એના માટેરા માઈ મીગંજીએ કચુ: 'ખબરદાર! કલાજીની ધરવાળિયું મારી બાન્યું' 3. આજ કલાજી ગામતરે હોય તે જો એના એરડા ચૂંથાય, તા તે પહેલાં મીગને માથે માથું ન રહે ' એમ કહીતે એણે પાતાનાં દોઢસા ધાડા નોખા તારવ્યાં અને દરભારગઢ કરતા ઉત્રાડી તરવારે નીડી દાધા હતાં, બાપુ!'

'એક જ માના ખે દીકરા ! વાદ મીરાંછ ! બલે બાગ્યું લૂચુસર તને ઓળખ્યા ' કલાેછ ખાલી ઊઠ્યો.

કલાજી એરડે ગયા. લોકાએ માન્યુ કે બાપુના મનની વેદના હેડી બેસી ગઈ. એરડાની એસરીની કાર પર રજપૂત બેસી ગયા. બાર વરસની નમણો અને કાલી કાલી બાલી બાલતી દાકરી બહાર આવીને બાપુને નીરખતી નીરખતી ઊબી રહી. પાતાની ધાડીના હના-મીથી કાંસાની તાંસળી કાઢીને કલાજીએ દાકરીને કહ્યું:

'भेटा, या तांसणीमां गारस सावजे.'

દહીં આવ્યું. અદર મૃઠી લરીને સાકર નાખી સાકર ને દહીં ઘોળીને કલેજી પોતે પી ગયા. બીજી તાંસળી કાઢી. એમાં અરીલુ વાત્યુ, દીકરીની પાસે રાટલા માગ્યા રાટલાનાં બટકામાં અરીલુ લરી લરીને તાજલુને ખવરાવ્યું. બે લાર અરીલુનું અમલ તાજલુના પેટમાં ગયુ એટલે થાકેલી તાજલુ પાછી થનગનાટ કરવા લાગી. બાપુના પેટમા ઠડક થઈ. પછી એલું દીકરીને કહ્યું •

' લે બેટા! હવે મારાં દુઃખર્ણા લઇ લે, ખાપ.'

દીકરીની આંખમાંયી આંસુ વહેતા થયાં.

'રજપૂતાિણુયુ ! એય જિણ્યુ ધરમા શું કરી રલા ^{હા}ં આપણુ બાળક આમ રાવા ખેમે તા સાત પેઢીને ખાટ લાગે હા છાની રાખા ગીગીને સારા જમાઈ ગાતીને પરણાવજો કરિયાવ^{રતાં} કચારા રાખરા મા કિરતાર તમારાં રખવાળા કરશે લે ખેટા ગીગી! દુ ખણા લઇ ને સારાં શુકન દે, કે ઊજળ માઢે બાપનુ માત યાય!

દીડરીએ એના નાના રૂપાળા હાથના વારણાં લીધા ^{ડેને} આંગળીના ટયાકા કૂટયા બાપુને માથે આમુનો અભિષેક કર્યો

તાજણના અસવાગ ખહાર નીકજ્યા દુસ્મન કઈ તરફ ગ^{યા તે} અતા પૂછીને છાનોમાનો એકલા વહેતા થયે।

ભાગકડામાં લુગસર ભાગીતે હાદા ખુમાણ અને ગીરાં હો भेरिक थनी यास्या जता हता आभी रातनी अनगरी होवायी लंग अस्यारे। जोडा भाता भाता धीरी गतिओ द्याडा डाडवे जता का વ^{ચ્ચે} રખાપા વિનાના ગેમા મોલમા દ્યાડા બાજગના ડૂડા કુ^{ગડતા} दता जेते अधनी जीड न अती

'मेना, भागे जीए।' येड डाडीमें सियती सीस पारी ं ने १७०१ रीम्यी। ज्या उरीए नहि, आपना अण जन इनीन हाडीजा काउना सीन हार पान अभा न स्ती गड़ा • नवा इत्राञ्चो पद्भारा गालवा है भागि याली।

ेरे. जिल्ला अन्तर्भा पण रामुणान स्थान जान्य जानत करानि मक्त वर्ण मने माय व्याष्ट्रती त्रवास्ती या प्रायो वे गीत म न नम र गरी न राज्य मानी मिल मिलाना गुठीन ३रा मार्थ see the result sold and the

ાર્ખા લેહોયડ ભાંગનાડા મારા જ્ઞાર્ખા, એવા ગર્પના જાશ્ ગાડળની વહાર ધરતીને ધણધણાવતી આવી પહોચી 'ભાગા ! ભણે ભાગા 1, મેલવા માશુઆ ભાગતા ભાગવા આગવા ગાયતા કોઅપા એક માવડીને ધા કરીને પાડતા ગયા. કલોજી અને એનો લાણેજ પડ્યા રહ્યા. જેમ વંટાળિયા જાય તેમ ખેય કટક ગયા—આગળ

પુચીસ વરસતી અવસ્થાએ કલાજીએ સંકલ્પ કરેલા હતા કે ^{દુરમ્}નો તે પાછળ ગાડળીઆ. यालीस वरसे शहरते माथे इमणपूज्य जावी व्याज भावती घडीं ये કલાતે में प्रतिहा सांकरी. आग मेते पात्रीस वरस थया छे. ६ली પાંચ વરસની વાર છે. મનમા વિચાર ઊપડથો કે કમળપૂજાની હોશ યામાં રહી જશે તા અસદ્દગતિ પામીશ.

ઊભા થવાની તા તાકાત નહોતી, એટલે ધાડીનું પેઘકુ ઝાલ્યું. આલીને ટિંગાણા. ટિગાઇને ઊચા થયા કાઠાની મુડ્ડા સાથે બલલી ખાધી હતી લ લલીમાંથી પાણી મોંય ઉપર દેહત્યું. પાછા નીચે પાઝડાણા. હાથ લખાવીતે ધૂળ પાણી ભેગાં ચાલ્યાં ગારા કરીતે એમાંથી શિવલિંગનો આકાર ખેતાવ્યાં. હાથમાં તરવાર લાધી પાછી જમીનમાં ભરાવી મૂક હાથમા ઝાલી તે ધાર ઉપર ગળાતો ધસરકા દીધા. આખુય માથું ઊતરી ગયુ ત્યા સુધી ભીસ દીધી. ગાડાના કારડ હતેડ તાવાવે ગળે ડામ્કો અલ્લે લાશના અછે लणाधारी वहेवा लागी पूरत महादेवते माथ पहायी गर्ध पांच વરસ વહેલી પહાેચી.

એંઠા એ વીસાં તણી, જડધર વાટયુ (पण्) ह्याँमा विधु हाय, पांत्रिसे [શકર તા મે વીસુ (ચાલીશ) વરસ પૂરા થવાની વાટ જોઇને એદા હતા પણ કરોજી ચાડીસા આગ્રહી હતા. એણે તા પાત્રીસ

વરશે જ માથું મહાદેવતે પહોંચાડો દોધુ.]

૩. વેર

કુંડલાના યડમા અરડીલા* ગામ છે, તેમા સાનરા બાટી નામના એક ચારણ રહે અને ક્રાકચ ગામમા વેસૂર ગેલવા નામે સાનરા બાટીના સાળા રહે બન્નેને સારા ગરાસ હતા. સાળા—મનેવીને હેતપ્રીત પણ રૂડી હતી.

એક વાર સાનરા બાટીએ પાતાના સાળાને ગાય કરવા બાલાવ્યા. વેસર ગેલવાને ચાર વરસના એક દીકરા હતા. નામ પીઠાશ પીઠાશ બાપુની સાથે કુઈને ઘેર જવા હડ લીધી. બાપે પીડાશને સાથે લીધા નાના પીઠાશે પાતાના પાળવા સસલાનેય સાથે લીધા. કારણકે સસલે પણ પાતાની મૂગી ભાષામા હઠ લીવી કે, ' હુ યે આવુ'!' બાપને મન પણ સસલા તા બીજ દીકરા જેવા જ હતા ગળ બાધેની ઘૂવરીઓના મીઠા રણકાર કરતા કરતા સસલા ગાઠમા ચાલ્યા

કાઈ બગીચામા ગાંડ થતી હતી સસલા કૂણા કૂણા તરણા ચરતા ખેલતા હતા. નાના પીડારા અને એના બાપ કયાઈક આડાઅવળા થયા હતે, એટલે પીડારાના કુઆની જીમમા એ સસલા જોઈને એવુ પાણી છૂટ્યુ કે એને હલાલ કરાવીને મસાલાદાર સાત્ર તૈયાર કરાવી નાખ્યુ. બધા જમ્યા. સાજરે જીદા પડવાના સમય થયા. તે વખતે નાના પીડારાને એના સસલા સામર્થી એ કરે, 'માયુ, લાઈ કયા '' બાયુએ લાઈને ગાત્યા પણ લાઈ તા

[•]નાજે ત્યા ગામ નથી, પણ માત્ર ઉત્તમ્પડ ટીબા છે.

- 'तमे भुभी देवली दरणना जान जाणा, शाप.'
- 'ના, માડી આ ગામ વગાના નથા માત્રુ મોલી.'
- ' પસ ગાપ, બધી ગપા કરાળ ગપ બુધા ધ કે છે. '
- f 21 1 1
- 'તાગ બાયનું વેર, '

રાગાની પામેથી એ રજપૂત તાર્કને પીડાન કાર્ડિયાવાડ આવ્યોને અરઠીલા ગામને માથે બગબન અધગત, કાળ એન્દ્રણે કાયા તાંત્રીતે ક્રાઈ ગારી ગારી વિધવા બેઠી હોય, તેમ એડી હતા એના વવાવાતા અતર સરીખ વાદળ અણે ઊડી ગડી વદનાને ભાતે લાંગી પડડે હોય તેવુ લાગતુ અને એલવાતી અનેક આસાએ જેવા તાંગએ ચમક ચમક યાતા હતા

સોનરા બાડીના ઘરમાં પીકારા એક્લો જ ગયો. છુડ્ડો કુ^ઓ અતે સુદ્ધી કુઇ એક જ એારડામાં સ્તેલાં પીકારાને મનમાં થયુ : આમ જ મારીને ચાલ્યા જઇશ તા કાલ્યુ જાલ્યુંગે મગુડા દાખીને જેલું કુ^{ત્ર} જગાડ્યાં. ચારલ્યુએ ભત્રીજાને જોયો હાથમા ખડગ જોયુ; એલ્લાપ્યો.

'આવી પહેાચ્યા બાપ!' જાણે આટલા દિવસ વાટ જોતી હાેય એવે સ્વરે બાલી. ત્રીજો કાન સાંબળી ન શકે તેવું ધીમેવી બાલી. ચારણ ચકિત થઇ ગયો.

'લે હવે વાટ કાની છે? લગાવ એ જ તારા બાપના માર^{તલ} છે.' ચારણીએ આગળા ચીવી

'કુઇ! તમારા ..'

'મારા ચૂડલો ? ચિતા નહિ, બાપ.'

એક જ ધાએ પીકારો પતાલ્યુ.

हमीर अने नागायण में भारा में सावअ! अना जामनं होाडी

ભાળરો એરલી જ વાર છે માટે ભાગવા માંડ. ' પીઠાશ ગયા. ચારણી એ લેકાર એારડામાં, દાવાતે ઝાંખે अलवाण, धणीत दाडी-तरमाण धड माथु लेती लेता अता क्षाइडा સુધી અખાલ ખેડી રહી. હવે પીકાશ ઘણા તીકળી ગયા હશે એમ भातरी थर्छ, य वणते में। दाउधु, रावा लागी चारणीत राष्ट्रं ता अडवातेयं रावरावे सांभणीते गणि। पाडेश काग्ये। गाये। भाभरी કૂતરાં વિલાપ કરવા મકર્યા રાવું સાઝળતા તેા પડખેના ઓરડામાં સૂતેલા ખેય દીકરા, હમીર અને નાગાજણ દોડયા આવ્યા. ખે પહોરહ થીજી ગયેલું લોહી જોઈ તે નાગાજણ ખાલ્યા . લે માડી, હવે સમ-અદ્ય ગત્રે. લેવ દ્વાગ કે, વા દ લેમાર, આ અમુલે. લાહી અ. આ કાળા કામા કરવારા વસ્ટી પીરાશ અને ખાપને માડીએ જ ઉપર રહીતે મરાવ્યા લાગે છે. પીડાશને લાગવ.તેા વખત એની કુઇ વિના

भाष्य हाल आर्ड ड उग छ आ।, માએ જવાબ દીધા: 'દીકરા, એક દી એનો ય બાપ આગ वा'ता है। त्रथ वरसनी अनी जाणहा ते ही उन्तर वंश માપના મડદા ઉપર પડથો પડથો ગાય વન્યાના વાછરુની જ वसवसता हता की भूशी गया, भारा पेट! जाप ता सहना सर अते हुने भण हाय ता चितांड ध्या आधु छ, भारा भाष ?'

स्वणता वेश प्राठीते क्षमीर-नागाणण स्विताउमा भाष સાથે છે વશાવળીના ચાપડા, અને ખીજી રવાજ. પીદાશના જ વહીનયા ખતીતે આવ્યા છે. પીઠાશની રેતીએ જ ઉ રાજ ગઢમાંથી ખે લરચક યાળીઓ આવે છે 'લલ્મે ટ લલ્યે અત્રદાતા !' કરતા કરતા દુશ્મના મિષ્ટાન્ના જમે છે.

भेभ करता तो । भा तिसी भाग जा नाम भड़ारा, भेभ कार जार करता पीड़ारा पीताना जा नीत रही रामण रती हों। सेक्षाय छे, पण भेषाडामा नाम नामाम माण नित के जनती साम भेषाता भे नाम नेया मणते। पीड़ारा भड़िमारी जयारे हरण पारमा जाय छे, अने करवारमायी पाल कि जाने के त्यारे सावे आरोगीनी भेरण हैं। ये के अंक्डों। क्याय भणते। नयी

એક દિવસ એવા આ લા ગયા. ગતના બીજા પહેર જમતી આવે છે તેરાધારી ગવળા ડે લિએ એવ એડા રવાજ ઉપર મરે જમાવી રહ્યા છે આ હક, ખેડવા, ખેચરાજ વગેરે જાગણીએના છે દે રવાજના સુરની સાથે ધાર નાદ લાકારી રહ્યા છે બીજ બાજી ઝરખામાં પીકાશ અને એની જોબન મરી ચારણીની વચ્ચે મીડી મીડી મસ્તી જમતી આવે છે સુખી વર—વહુ સામસામાં સુખ કિલ્લોલ કરી રહ્યાં છે એ ખેલડીના જગતમા અત્યારે જાણે ત્રીજી કોઈ માનવી છવતું જન હાય એવી બાદશાહી જામી છે ઝરુખા ધણધણે છે. ચારણ પાતાની બધી કવિતા ને બધા અલકારા ઘરની નારી ઉપર ઢાળા રહ્યો છે, સુખ જાણે કે સમાતુ નથી!

ત્યાં તડ તડ કરતી ચારણીના હાયની ચૂડલી નંદવાણી. મસ્તી થંબી ગઈ. ખને હાયમાં ફક્ત અકક્રેક જ ચૂડી રાતીચાળ ચૂડી; તે કૂડી ચારણી થડકતે હૈયે ખાલી 'મારા હાય અડવા નહિ રાખું. અત્યારે જ ચૂડી લાવી આપા '

ચારણ હાસીમાં બાલ્યા · 'અત્યારે મધરાતે ચૂડવી કર્યાથી મંગાલું! એક રાત હાથ અડવા રહેશે તા મને કાઈ કાઈ મારી નહિ નાખે!'

^{&#}x27; ચારણ! ચૂડલીની ડેકડી ન હોય. લાવી આપે.'

^{&#}x27;લ્યા, માણુસ માકલુ.'

^{&#}x27;ના, માણુસને મણુયારા હીકારા ન આપે. તમે પાતે જ

ઋપથારી પાન'ગ તણે, જે છીનકું ચડાય, [એને]જાય તેા ઘડીયું જાય, [પણ] પાે'ર ના જાય પીઠવા!

(હે પીઠાશ, સર્પ'ની પયારી ઉપર જે દેડક ચંડે, એને પછી મરતો અહુ તેં। એકાદ બે ઘડીની વાર લાગે: પછી કાઈ એક પહેાર મુધી એને જીવવાનુ ન હેાય)

પીકારા સમજયા કે આ સાદ તા કાળના. ત્યાં ચાથા દુહા ચાલ્યા,

સખ પાલવ, કુ જીં સરસ, વેક્યુ રથ ને વાજ રેઢાં મેલીને રાજ, [તારા] પાળું જાવું પીઠવા! છ છીનકું ચારાય, પાનલ પાથારી તણાં જાય તા ધડીયું જાય, પાર ના જાય પીઠવા.

(ખાટકીલોકો બકરાને પાદડાની પથારી કરી આપે છે એ પાંદડા ચરનાર બકરાને બહુ તે৷ વડી બે ઘડી ઝવવાનુ હોય, પહેાર સુધી એના પ્રાણ ન રહે.)

(હે પીડાશ. આ સસારનાં સુખ, વસાભૂષણ ળાગળગીયા, ગાડીએ અને વેાડાઓ, અરે આખુ રાજ, આ ળ'ડાને સ્ના મેલીને તારે પગે ચારતા નીકળલુ પડરો.)

ચોકીને પીકારા ખાલ્યા: 'તમે કાણુ ?'

ખનાવડી દાહી ઉતારીને એ બાઈઓ એહ્યા કે, 'બેરુ!' પીકારો ઓળખ્યા હેતને સ્વરે પૂછ્યુ 'પહોચ્યા તમે!'

ખેય જણાએ કટારા કાઢી. પીડારાને તા કાઈ ડરવાનુ ર⁹ નથી. એ તા સ્થિર ગેમા રહ્યો કક્ત એટલુ જ ખાલ્યા 'લાઈ, ચગ્લા ચડીની વાટ જોતી ખેમરો ઝૂરી ઝૂરીને ત્રાણ દેશે લશે મે પડતા તેવ તા ચૂડી દઈને ચાલ્યા આવા.'

हनीर नागाकरणनी सामे नकर नीधी नागाकरण डहे हैं। राम राम। अने तने जागभीके छोके र

^{• 415112}

હમીર ખેલ્યો 'ના ના, નાગાજણ, તુ પીઠાશને નથી ઓળખતા,

' अरे! हवे जावा हिंडिंगे? अते गयो पीक्षश पाछा आवे?'

'હા, હા, પાછા આવ. જાવા દ. 'હા, હા, પાછા આવ. જાવા દ. 'લાઈ, ગ્રાથરીઆ મહાદેવ પાસે તમે ઊસા રહેતો. ત્યાં 'લાઈ, ગ્રાથરીઓ પહાસું જાઓ, હુ હમણા જ પહાસું ધકાત છે. આહીં તમે પકડાઈ જશા જાઓ, હુ હમણા જ પહાસું ધેર ગયો. ચારણીના હાથમાં શુ. 'એમ ખાલીને પીદાશ ઝપાટાભેર ઘેર ગયો. ચારણીના હાથમાં શુ. 'એમ ખાલીને પીદાશ ઝપાટાભેર ધેર ગયો. સવાર સુધી જ શુ. 'સ્મેમ માલકાવતા ખાલ્યો 'લે આ ગૂડી, સવાર સુધી જ ગૂડી મૂજીને મા મલકાવતા ખાલ્યો 'લે આ ગૂડી, સવાર સુધી જ તારે પહેરવી પડશે.'

ં કેમ?'

'લાઈખંધ પહોંચી ગયા છે. એ રાવળ નથી, હમીર અતે
'લાઈખંધ પહોંચી ગયા છે. એ રાવળ નથી, હમીર અતે
નાગાજણ છે તેને મળવા જેટલી રજા લઈને જ આગ્યા છું, લ્યો
નાગાજણ છે તેને મળવા જેટલી રજા લઈને જ આગ્યા છું, લ્યો
રામ રામ, એલ્યે અવતાર મળશુ!'

પીઠાશ ચાલ્યો કે તરત ચારણી નીચે ઊતરી. ઘાડાહારમાયી બે પાણીપથા ઘાડા ઉપર સામાન માંડથો. બે હાથમાં ઘાડાં દારીને પાણીપથા ઘાડા ઉપર સામાન માંડથો. બે હાથમાં ઘાડાં દારીને પાણીપથા ઘાડા ઉપર સામાન મહાદેવ ઉપર વાટ જોવાની હતી, ચીકાશની પાછળ ચાલી. ચીશરીઆ મહાદેવ ઉપર વાટ જોવાની હતી, આઘેશની પાછળ ચાલી. હમીરે કહ્યું, 'નાગજણ, પીઠાશ આવ્યો. આઘેશી પીઠાશ દેખાયા હમીરે કહ્યું, 'નાગજણ, પીઠાશ આવ્યો.

મરદના વચન ! નાગામણે હસીતે કહ્યું: 'પણ જરા આધેરા તો જો! પીઠાશ મૂરખા નથી તે એકલા આવે, બીજો આદમી અને બે ધાડા! હવે મૂરખા નથી તે એકલા આવે, બીજો આદમી અને બે ધાડા! હવે મુરખા નથી તે એકલા આવે,

હમણા તારા ન મારા કલ્કા. પીડાશને ખખર નર્ધા કે પછવાડે કેાણુ ચાલ્યુ આવે છે, આવીને પીડાશને ખખર નર્ધા કે પછવાડે કેાણુ ચાલ્યુ આવે હયો ' એણે તેા કશું કે, 'ત્યો ભાઈ, દુવે સુખેયી કામ પતાવી લ્યો ' પીડાશ! વિશ્વાસધાતી ર આ પછવાડે કેાણુ ર' હમીર ખાલ્યો. त्या तेर ना भी स्थारण परित प्रीनी पोजग प्राप्त के हुन गड़ी भेरती जाती जाता

'शाना मिता में भारत हैं

ચારળી મરક મરક મુખ કે ભા તે ' ગારળ, આનુ તામ કો લેર કલેવાય કામ કે ગાત મુખ કે ખેતા જાખો મારવા ગયો તારે બેળા તળ તળ તેણે તતા, અને કૃત્ર મ તતે ભાગના કીના'તો. તે આંકી! આ માપડા તામ પાળ્યા છે તે કેટ કે માગરો કે તમના ખમર પડતાં જ રાળાની સાંદય શક્યે દ્દેશનને આમ કમાતે મસ્તા તપી દેવા તને ભાગવાના સમા મળ્યો હતા તેમ અનેય મળતા એક્સે, માટે આ બે માડા આભ્યા છે કમા બાય, કામ પતાલીને ચડી માં તો જાળા જેવી ચિતાડની સાંદય તેય આ ધાડા નહીં આળવા દે'

પીડાશ, હેમીર અને નાગાજળ ત્રણે પ્²ગરના પૂતળાં જેવા સજ્જડ ખની ગયા ખાલવાની રાક્તિ ન રહી શું ખાલે! આ^{તી} જોગમાયાની પાસે શું ખાલે? અધરાતનાં વ્યાદ-ડાના અજવાળી વ્યારણીના મુખને પખાળી રહ્યા છે સંદે લ્વર્ગમા વિવ્યરવાની જારો કે એને વેળા થઈ છે.

ખેય જણ કટાર મુકીને ચાર્સ્ણીના ચરણમાં પડી ગયા પીડાશ^{તે} ભાષમા ધાલીને છાતીએ ભીસ્યાે

ગામજ ગામા થયા અડડડ! આખી કચેરી ગામી થઈ જોગાળ ઓરડાના બધબાગ્ણાં પર ટકારા દઇને રાજ્યજી બાલ્યા, 'જોગાઝ આવા તે વેન હોય ' ગાડા થાએ! મા. એ સ્વપ્નાની વાત.'

अंदरथी जवाय आव्धेः

'બાપુ! રજપૂતના દીકરો શુ સ્વપ્નામાયે માતથી ^{લાડીને} માગે ' એને વળી સ્વપ્તુ શુ ' અને સસાર શું' નકી ^{માં} માતરમા કાઈક ફેર પડથો હોં! હાવ! હાય! હુ લાગ્યાં'

આખો ડાયરો દરી પડયો. રાખજએ અંદેર કર્યું, 'જોઇ ત ખાય ત્યા સુધી મારે ય અન્તજળ હરામ છે.'

જગાજી મુત્રાયા, લાખોના પાળનાર મરે તા જોગાને ^{33ને} કલા હતા હતા ! નિમાર્ગા નાખીને એણે સભળાવ્યુ. 'એક રીતે પ્રતિ લ કલ્યારના એ જ હારીને ગાડા કરીને બજારમાં ડ્રેટા ^{તૂરા} કે લકા અની પામ હતુ. એમાલી જીવુ તો દેવ રાખું

धील नामक नी मार्मिमा मार्मिमा मार्मिमा नाम्या मंत्र

' કે ભાગળ વાઈ કરીી, જોમારી જમક્ર,!'

એ ઉચ્ચાર શમી મળે. સામગ્ને સામે હિનારે અયડાઈને જનણે પાછે વજો, આહારાના મુસ્મટમાંથી ત્તળે પડ્ડો પડ્ડેન્ આખી મેદની ચીરીને આ નીકજો ક

> 'જાણ આપાઢી ખીજળી, ત્રાળ વાદળ તટ!' (આપાડની પીજળી અભે તળા મારળને ઉત્તીને નીકળી.)

'શાખાશ!' રાજ્યએ ચરણ ઝીલ્યું. 'કરી વાર, ક્રી એક વાર.' અવાજ જાણે ધર્ગીના પડ બેદાને કરીવાર આવ્યા

' જાણ અપાઢી ખીજળી, કાળે વાદળ કર!'

' કરી એક વાગ, કરી એક વાગ,' આદેશ છ્રટ્યા ત્રીછ એ ગુપ્ત સ્વર ગાન્યો.

' જાણ અપાઢી ખીજળી, કાળે વાદળ કર્ટ!'

'શાખાશ! શાખાશ!' એમ ભલકારા દેતા દેતા રાજળ ' ઊતર્યા. એ બાલનારનું કાડુ ઝાલ્યુ. 'બાલ બચ્ચા, તુ ટ્રાણ''

' ખાપુ, જોગાજીના નાકર છું.'

'નહિ. તુ રજપૂત નહિ. તુ સાચુ બાેલ. હુ તને માક કર્ર સરપાવ આપીશ.'

' ખાયુ, ચારણ છું.'

'તું ચારણ! મારા સીમાડામા ચારણ જાત છવી શકે નિ

' દાકારા' જોગાજ ખાલ્યા ' દેવીના દીકરાઓને પ્યાકાણો'

૫. હજાર વધે પૂર્વે

રમેં હજાર વર્ષ પૂર્વે, એક દિવસ સાંજે, પાટણ તગરીને સરાવગ્તે કાંકે છે બાવાઓએ આવીને પાતાના ખલા ઉપરથી ગના જળની કાવડ ઉતારી. વિસામા ખાવા છેડા. હાથીની સહ જેમ જબરદરત એના ભુજ–દ ક હતા. લોઢાના થલ જેવી બળવાન કાયાએ હતી. વેત વેતના કપાળ ઝગારા કરતા હતાં. એકની આખામાંથી તેજનાં લાલા છૂટતાં હતાં. બીજાની આખો અધ હતી અધ વેત^{ીને} માથે ને માટે ધાળા રેશમ જેવી સુવાળી લટા ચમકતી હતી અન્તે તેમ સનાન કરવા લાગ્યા.

નજીકમાં એક ઘોડેસવાર પાતાની ઘોડીને પાણી ધેરતા ક[ો] લો! તો! બાપ્પા! બાપ્પા! એવા નાખનાખા દાર કાડીને પાણી ધાડીને પાણી પીવા લગ્યાવતા હતા.

વેહીએ એ પદાંદ જેવા બાવાઓના ભગતાં તૂંગડા એ સમક્યા વાગી, કેનેય માની નિ? તેહેસવારે પીંદ સંબડી જ સંબડી હતાંવ તેહી ટાદી ન પડી એટલે એએ કડાદી શંધ કર્મા એન તેને કમેચીના તા તાહીના અને ઉપર સાંદી પૈધ

'નાઝ કરા' અને વે ડેન્યાર! આ મામી અરેનારી નીકામ તો દ્રાંત અના વે ડેન્યાર! આ મારી તો મારી કાન, તે, દ ं अध्या के भाग विश्व ता ।

'તા અન્ય મજપાટ અને માર્ગ યુંન આપું.'

व्याउमे हिस्से विद्योग राण पा न्याणा जोश लेस भण भारते भारम दापीने लेडी दती. त्या ते। भाममा स्लाबार अध्ये रे જાગીનાં તુળ સાચા પડાાં! ગાગા પડવા!

गम्बो पूछतु, मनदुग्र छ। विद्याणनानी छ। १

'ના ખાપ,' અધ ખાતા કરે, 'ક્તકુગર નવી ને વિકાળતાની નથી ત્સાળહોત પ્રય ભણ્યા છું આખા નથી એટલે અનજ ઉકેલું છું. ફડાકા ખારબા હતા તેના અવાજ પારબીને ધોડીના પેટની વાત વાચી.

રાણીવાસમાર્યા કચેરીમાં કહેળ આવ્યાં કે સેનાળાએ એવા અધિળા ને સુંદુા જોગીની સાથે પરાગવાની ના પાડી છે. તે વખતે क्तेंगी अगट यथा, डुंडटाडा राक्ता ध्वा मे सेविशिभार्ध में। नामे जीक अने राक जे। तहत्या क्षाजेक्षी तेनु प्रायिक्त क्षेवा ગંગાજળની કાવક ઉપાડી દારકા રણછાડરાયજીને નવરાવવા જાતા હતા, સાલ'કા જેવું ઊંચું કુળ મળવાથી સેનાબાએ કખૂત કર્યું પર્ધ भाटालार्ध जीलक्षमार जील्या के ते। अध छं. भारे भाये ध्वे પળિયાં આવ્યાં, હું નથી પરણ્યો, પરણુવુ યે નથી. મરજ હોય તો મારા નાનેરા લાઈને જમાઈ કરા.'

રાજની સાથે સેનાખાના હથેવાળા થયા, સેનાખાને ઓધાન રધું, नव मिहिने ही इरे। आव्यो. असन थाय ते वणते ज-माक्षर होवा कोशीने भेसाडेसा. असव थये। तेनी जराजर धडी सेवा भाटे जहार ખેઠેલા જોશી પાસે ઓરડામાંથી દડી ફેંકવાની હતી બાનડીએ દડી ખે ઘડો માડી નાખી, એટલે ખાટી ઘડી લેવાણી. જન્માત્રીમાં ગધ

^{*} अविविधानु प्राथीन सास्र.

તરી કરીને જોશીએ નિસાસા નાખ્યા. માતાએ પુછાવ્યું કે, 'કહાે જોશીરાજ' જન્માક્ષર શું કહે છે?'

'કહે છે કે દીકરાનું મોહું જોયે બાપનું માત યારો.'

સોનેરી પાંતરીમા બાળકને વીંટાળવામા આવ્યુ. આસુલરી આખે માતાએ આગ્રા કરી કે, 'એને વગડામા નાખી આવેા.'

ાપાનડી નાખવા આધે આધે ગઈ. એક બખાલ દેખી, બાળકને ત્યાં નાખીને પાછી વળી.

તરતની જ વીં આયેની એક વાઘણુ પાતાનાં ખે ખર્ચાને એ ખેખાલમાં મૂકીને ભરખ ગાતવા ગયેલી પાછી આવીને ખર્ચાને ધવરાવવા ખેડી. પાસે પડેલા માનવીના ખાળકને માથે એાર હતી તેથી તેને પણુ પાતાનું ખર્ચું માની પાતાની ગાદમા લીધુ. એાર ચાડી લીધી. હેત ઊપછ ગયુ ત્રણે જણાં .વાધણના આચળ ચસ! ચસ! ચૂસવા મડ્યા. ખર્ચાને ધરવીને વાધણુ વગડામા ચાલી ગઈ.

માસ્ત્રહ્યું થયુ. એ ભરવાડા નીકત્યા. એશે આ કૌતૂક જોયું. એ વાધનાં બચ્ચા ને એક માનવીનુ બચ્ચું! એકબીજાને ચાટે છે. માનવીનુ બાળક હાથપગ ઉલાળતુ ઘૂચવાટા દે છે. ત્રણેને ઉપાડીને ગાવાળીઆ દરબારમા લાવ્યા. આ કૌતૂક કાેેેશ્યુ સમજાવે ! પૂછા બીજ સાેલકીને!

માનવી બાળકને છાવીએ ચાપતા જ તુરત આધળા બીજ એાલ્યા . 'અહાહાહા! મારુ કાળજી દરીતે હિમ થાય છે. બાપ! આ બીજો કાેઈ ન હાેય. આ તાે મારુ જ પેટ '

'શુ ખાલા છા, ઠાકાર [?]'

' પુછાવા રાણીવાસમાં સેનાળાને શું અવતયું'?'

રાણીવાસમાથી ખબર આવ્યા કે મરેલુ કાર્યું બાળક અવતર્યુ હતુ.'

' अने उथा नाप्युं ? '

And the Arthurst Mark.

'લા અના મજવાડ અને માર્ગ પરન આપું.'

आडमे हिल्ले अरीना राज १० माणा ज्येरी जीस मण अगरे आतम दापीने लेडी दती. त्या ता माममा अण्डा अड्या डे ब्लभीनां नेण साया पडवा ! माना पडवा!

रामको पुरुष, 'माद्वपर छ। ! निश्वणनानी छ। ! '

'ना आप,' અધ णाना इदे, 'काद्यर नयी ने विधणनानी नथी क्रशाणहोत्र अय अध्ये। युं आणा नथी એटने अगर्य ઉકેલું છું. ફંડાકા બાલ્યા હતા તેના અનાજ પાગ્ળીને યાડીતા પેટની વાત વાચી.

રાણીવાસમાંથી કચેરીમાં કહેળ આવ્યાં કે સેનાળાએ એવા અધિળા ને સુકુા જોગીની સાથે પરખુવાની ના પાડી છે. તે વખતે જોગી પ્રગટ થયા, હુકટોડા રાજના ઘણી એ સાળ'ડીલાઇએ!' नामे जीक अने राक्य: जे। नहत्या लाजेली तेनु प्रायित लेवा ગંગાજળની કાવક ઉપાડી દારકા રણછાડરાયજીને નવરાવવા ^{जાતી} હતા, સાલ'કા જેવું ઉચ્ચું કુળ મળવાથી સેનાખાએ કખૂત કર્યું પર્ય માટાલાઈ બીજકુમાર બાલ્યા: 'હું તો અધ છું. મારે માથે હવે પળિયાં આવ્યાં, હું નથી પરણ્યો, પરણુલુ યે નથી. મરજ હાય તા મારા નાનેરા લાઈને જમાઈ કરા.'

રાજની સાથે સેનાખાના હથેવાળા થયા, સેનાખાને ઓધાન રધું, नव मिहिने दी हो शाव्यो. प्रसन थाय ते वणते जन्माक्षर क्षेवा कोशीने भेसाउँसा असव थथे। तेनी भराभर धडी क्षेवा माटे अक्षर भेडें लेशी पासे भारतमांथी हती है इवानी द्वती जानती हती ખે ઘડો માડી નાખી, એટલે ખાટી ઘડો લેવાણી. જન્માત્રીમાં ગર્ષ

^{*} અવૈવિદ્યાન પ્રાચીન શાસ્ત્ર

ારાયાણીએ, ખાનડીએ તે કુમડીએ વારાક્રતી સૃધ્યું. 'ઓય રે ાહી માં ! તુરમા ઢાલો આછી કોનુ નિશ્ ગતો, !, અમ ત્રહી અહી मासी डार्डि करती कोंगटात मनेस मानीने जानडीओ दूस जारीअथी કુંડા દોધું કૂલ દ્વાડાહારમાં પડ્યું. સા સા ધમસાણામા ઝૂઝેલી પરનાળ નામની દ્યાંડી ત્યા ખાધી હતી, એણે એ સૃંદયુ પોંચેતે

ઓધાન ર્ઘા

જહીએ માવલ જનમીએા, લાખણસી સાનલ, ત્રિમ માગેણા હુવા, કાઈ જાય કમલ. ત્રિમ

િ પહી બારાેટાણીને માલવ સાળાણી નામે પ્રખ્યાત ખારાેટ જનમ્યાે. ગાનલ રાણીને લાખા કુલાણી અવતર્યા. તેત્રમ દાસીને માગેણા અને ડાઇ

રાજમાતાની કુંખે કુંવર લાખા જન્મ્યા એના જન્મને દિવસે ુમડીને કમલ.]

જગતમા શુ ખન્યું.

જે દી' લાખા જનમાં મા, ધરપત કાછ ધરા,

ત દી, ત્રાજી ત્રાજીય, કારા લાદ કરા. તે દિવસે જ કુચ્છતા ધરપતિ લાખા જે દિવસ જન્મ્યા, ખરાખર એના પિતા કૂલે અણુલિલપુર પાટણના કિલ્લાને ભા ભેટ કરી નાખ્યા સૂરજતા કુમાર આવા વીર-શુકન લઇ તે ધરતી (લાકો એના જન્મની ખુશાલીના કુકા ચારાની અલર ^{(ક} પણ ગુજરાતના પાટનગરના ગઢની દીવાલ ઉપર વગડ-… જીવાં લેખ લખતારી વિધાતા માળા અક્ષર કાઢતા કાપી હશે.

ખાપતી સાથે કુવર લાખાતે અણુખનાવ થયા. માહું જોવાનુધે ામણ ન રહ્યું. સુરજતો પુત્ર જીવાનીના રંગ રમવા સારદને કાર્ડ ોતર્યો, કેઈ ધમસાણું ખાલાવ્યા. આઠ આઠ કાટની રચનાવાળું એક તગર ખાષ્યુ.

स्वतं त्राहे त्राह्म त्राहम त्राहम

ાખા કુ લાળીને ત્વળ પુત્ર વાલુવન નામના પોલાના કેડાને ખવા તો તાત્વા વાળો લાળો વખીને તેમ ત્યા ત્વાર અ માની કો વેડો કાળુ અંબુ સા કારબુ એક પ્રમુ મુશ્લ રાખવા કરો, કેમાં સહ ક્યા હતાં તાપ કાડા પ્રમુ મહિલા નહિ

અંધળા બીજે હાલની આખી ત્રાયા ઉપર હાય કરી જોયો, એણે કર્યું 'લડાઈનો ડર્સ દેવગવા. તેમ્યના મડેડાયા અમુસીમાતો ગોર મચાવા આખા વસ્ત્રસ્તે સત્તર કરી બહાર કાડા હોતારો પડતારા કરીને દિલાએમ ગમાલી મુધા.'

રડી બાંમ! રડી બાંબ! લકાઈના હતા વાગ્યા તેના ચક્યાં. નીકળ્યું: દ્યાંડાની હણહબાડી તે આત્મીઓના હાકલા પડકારા : એ શારબકાર સાલળતાં તો ત્રણ પગે બનેલા દ્યાંડાએ ઝંડાર્ર દઈને ચાંચા પગ નીચે મુકયો હણહબાડી દીધી. ખાલા કહાવી

क्षार वय पूर्व

ખીજે ચોથા પગ ઝાલી લીધા. તેત દવાનાં મર્દન કર્યા. ધાડાની ાટ ટળી. માણુસા માંમાં આંગળી ધાલી ગર્યા.

'રાવ લાખા!' અધ બીજ બેલ્યા, '' આમા બીજો ઇલમ ાહાતા. ઘાડાને સ્વપ્ત-ધા થયા હતા. લડાઇનુ એને સ્વપ્નું આવેલું લડતા લડતાં જાણે પાતાના પગ ઘવાણા છે! એટલી ભ્રાંતિ થવાથી એ નીચે પગ નહાતા માંડતા.

લાખા કહે, 'દેવનાઈ પુરુષ! મારી ખહેન રાંયાળનુ પાણિ-ગ્રહણુ કરાે.'

બીજ બાલ્યા, 'બાપ લાખા રાવ[ા] મારી વિદ્યાને કાઇનું રાાકચપણું ન પાલવે. મરજ વધતી હાય તા રાજને જમાઈ કરા '

ગ્રિલડતો ગુલાબ જેવા રાજ શાલતા હતા. એની વિદ્યા એક જ હતી તે તે મરતકમાં નહોતી; ભુજામાં હતી. એ જ્યારે માશું હલાવતા ત્યારે સાવઝ જાણે પાતાની કેરાવાળી ખખેરતા હોય એવા પ્રતાપી દેખાતા. લાખાની ખહેન ખીજા કાને પરણી શકે દે વેલડી આંખાને વીંટાય, તેમ સંયાજી રાજને પરણી.

3

આંધળા બીજ ખને કાવડ ધરીને રસાલા સાથે દારકા ચાલ્યા ગયા છે, રાજ આટકાટમાં જ ગ્લો છે. ગંયાજને એાધાન રહ્યું છે ગતદનિસ ગર્મ ખીલતા જાય છે સુલ્હાના પેટમાં જાણે અલિમન્યું!

કાળ આવવા છે તે! એક દિવસ સાળા ખતેવી માગઠાની રમત માંડે છે. સામસામા પઘડા પાકે છે, કાંડનેઓ હી ખાય છે, અને ગાઠણ-ભર થઈ થઈ તે ખેય જણા પાસા કે કે છે. લાખાની એક જ સાગઠી રહી. એ સાગઠીને પાકીને ઘરમાં જવાની વાર નહોતી ત્યા ગજે દાણીઆ નાખ્યા. લાખાની સાગઠી ઊડી 'મારા સાળાની! કચારની સતાપ-તી'તી!' કહીને રાજે માગઠી પર સાગઠી મારી એક વાએ લાંગીને બ્રુકા કર્યા. આગળીમાથી લોહીના ત્રસકા ૮૫કવા. લીવી અને સુષ્ટી એવી બખ્બે બાદર નદીઓનાં નીર જયાંથી પહેલવહેલાં વહેવા માટે છે, તે દેવતાઈ જગ્યા ઉપર હજુયે આટકાર નગર ઊભું છે. પણ આડે કાેટ તા માટી બેળા મળ્યા છે બખ્તર કાઢી નાખીને કાેઈ ક્ષત્રો કેમ જાંગું નદીને નિજેન કાંડે કોંબા કોંમાં પાતાની આગલી જાહાંજલાલી યાદ કરતા હાેય!

કવિ ગગાજળની કાવડ ઉપાડીને ગજ ળીજ બે લાઈએ! લગવે લ્યારે દારકા જનય છે આટકાટના પાદરમાં ઉતારા પડ્યો છે અહિ! એક ટકારા વાગે ને એના રહ્યુકાર જેમ આવે આવે પવર્ગા જવય, તેવી રીતે બીજકુમારની ક્રિતિ એટલા વખતમાં તા ચારણોએ અનેક રજવાડામાં પહેાંચાડી દીધી હતી. જેને જેને ખાડીલાં ધાડી હતા તે તમામ એ અશ્વ-પરીક્ષકની તપાસ કરાવતાં

લાખા કુલાણીને જાણ થઈ પાંખુપસર નામના પાતાના ઘાડાતે ખતાવના લાવ્યા પાંખાવાળા પખીને વેગે ચાલનાર એ માનીતા ઘાડો કાણ જાણે શા કારણે એક પમ ઊચા રાખતા હતા. એસ ખહુ કર્યા હતાં તાય ઘાડા પગ મહિતા નહિ.

અાધળા ખીજે ઘોડાની આખી કાયા ઉપર હાય ફેગ્વી જોયો, એણે કચું · 'લડાઈ તો ડ કા દેવરાવા. તેાખતા ગડેડાવા. રણશી'ગાતા રોાર મચાવા. આખા લસ્કરને સજ્જ કરી બહાર કાઢા. હાેકારા પડકારા કરીને દિસાઓ ગળવી મૂકા.'

રડી બાંમ! રડી બાબ! લડાઈના ડકા વાગ્યા. તેન ચડ્યાં, નામતે ધાવ દેવાણા. તુરી ભેરી વગડી આકારા ધુ ઘળા થયા. લશ્કર નીકાયુ ઘોડાની હણક્ષ્ણારી તે આદમીઓના હાકલા પડકારા : એ તોરબકાર સાગળતાં તો ત્રણ પગે ઊનેલા ઘોડાએ ઝડાર્ર દઇને ચાંથા પગ નીચે મૂકયો. હણક્ષ્ણારી દીધી. ખાલા કડાવી નાખવા ઝાટ મારી

અભિ ન મળી, ફક્ત અવાજે આતજ બેઠવા, 'કોમાં રહે! બાર્ધ,' એવા સાદ કરતા મુગરાજ અટારીમાં થતી રહો.

'નાદ ગગ ક્રસ્ટા પાદ મેલાંકી! ગગ તારા શામધરમને!' તે રગ તાગ પુત્રધરમને!'

પ્રાયાના દોરા કૂટે તે પહેલાં તા રાખાઈના આટકાટના ગઢમાં દાખત ઘઈ ગયા. ખાસદારે શેનું પાણી તૈયાર ગખેતું. યાહીને નવરાની માલેના કરી. અણે એક માઉનીયે મજત ન કરી દેશ, તેવી તાછ કૂલમાળ ખુની સ્ક્રી.

લાખાને રિવાજ હતા કે વાજ સતાવે આવીને પોતાનાં ધાઢાંનાં શરીવે હાથ ફેરનવા એ અ એક કૃત્રમાળ ઉપર હાથ ફેરનવા લાએ. કાઈ ફેરક ન લાએક ત્યાં લાખાની નજર ધાઢોના કાનમાં અર્ધ એએ કાનમાં આંગળી ફેરના. આત્રમાં ઉપર માડી ખેરી, હાતા કાઢીને એએ પૂછ્યું. 'ખાસદાર! દૂરમાળ કાલે ગતે કર્યા અઈ હવી!'

' डयाय नांद्र जापु ! तमारी आजा म्लाइ धु. '

ં ખારુ ર આ ધૂળ જોતી તે ખા ધૂળ મારકની તો પ. ખાલ કાણ ચહેલું ર '

ખાસદાર યબી ગયા.

' કાણ બાખામાઈ ! '

ચાકર ડાક ધુગુલ્યુ.

' હું ! સમન્તાનું ! ' લાખાની બેય લખ્મર ખેંચાઈને બેળા થઇ.

પ

અક્ષજ નામવાર છે મામા શિરાલયે જાય છે. સાથે સૈન્ય તૈવાર યાય છે. કાર્ક દિનસ ર્નાક, ને આજે રાખાઇશ હિયાર ખાંધે છે. મામાએ બાળેજની તૈકારી જોઈ. બાબેજના અંગ ઉપર કેસરિયાં છાટાનું દેખના લાબેજની અંખામાં હેલ્કી વિદાયના रंग कीया आकर हो। यसनी. मामाओ अस्डर्ने दिवियार आंपनी (३६भ हीचे।

આગળ લાણેજ ને પાછળ મામા : લાકરમાં સ્તાન કરી ધોતિયું પહેરી, ત્રિપુંડ તાણી, મામા શિતાલયમાં ખેડા. ઝંકારતા ધ્વનિ એના પહાડી ગળામાંથી ગાજવા લાગ્યા ઘીના દીવા યંબીતે લાખાનાં સ્તવના સાંભળી રહ્યા છે. સિવાલયને પગથિયે, મામાર્તા હિયાર અને બખ્તર લઇ તે રાખાઇશ ખેડા છે તલવારતી તં ઉપર પાતાનુ દૂધમલિયું માયુ ટેકવ્યું છે. મામાના મેનિ ૐકારતી સાથે જ એક તાલ બનીને લાણેજના માંચી નિસાસા છૂટે છે. લાદરને ખેય કાંઠે લસ્કરના વ્યૂહ રચાવા માંડયો છે

આલમાં આધી ચડે છે. મૃગ્જ ધૂંધળા યાય છે. ધર^{તીની} પડ ધણુધણી હાલ્યાં છે. સાલંકીના સહઝ્ર સહસ્ર લાલી, ^{કાઈ} મહા દાવાનળની શિખા સળગતી હોય તેવાં ચળકી ઊડ્યાં! કાળી નાગણીએ જલના લખકાગ લેતી હોય તેવી તલવારા ઝળહળવા લાગી. લાદરને કાર્ડ ભેટ ભેટાં યયા. લાહીનાં પગ્નાળાં ખધાઈ ગર્યાં.

એ લયકર યુદ્ધમાં આટકાટના યાદ્ધાર્ગા કપાઈ ગયા. સાલ કીતું સેન્ય સામે કઠિયા આ કઠિ આવી પહોંચ્યુ એ વખતે લાખાને પૂન્ન ચાલુ હતા. પૂન્ન પૂરી થયા. સુધી આસપાસ યુદ્ધનાં ઘમસાધ્ ખાલતાં હતાં, તાય લાખા ડગ્યા નહાતાં. હવે એ ઊડ્યો સાર્ગ લાણેન્દ્રને ખેડલા બાળ્યા. 'હાય હાય! હમણા મને કાર્ય નાખરો. મારાં હથિયાર એની પામે છે. બહાર નીકળાશ એટ્યી લાર છે 'એવી એને કાળ પડી.

લાણેજે ઊડીને મામાને લગડા દોધાં, બખતર પહેરાવ્યું, હિય^{ાગ} સાપ્યાં, ને કહ્યું 'ચાલા.'

'ઓ .હેા! આખુ લસ્કર ખળુ' થઈ ગયુ'! 'લાખા જોઈ ^{રહી,} મુળરાજ લગાલગ આવી પહેલ્યો. મામા–ભાણેજ કંઈકને કા^{પતી} .પતા, મુડદાંના ગજે ઉપર પગ મેલી મેલીને આગળ વધે છે. .ાણેજ મામાની માખરે ચાલીને મામાના ઉપર આવતા ધા પાતાના ડ પર ઝીલતા આવે છે.

۶

એ ઉંડે ગરજાણ, (જેને) ગાંકીરે ગઝમ ધ્યયા, હૈંદા! હાલ્ય મેરાણ, રણ જોવા રાખાશનું.

િઓ, સામે રહ્યુક્ષેત્રમા ગીનાે Ωડે છે, અને એની કારમા ચાસાે પરયી લાગે છે કે નહાયુદ્ધ મચ્યું છે. એવું યુદ્ધ તાે રાખા ત્રિનું જ હાેય. દદય ચાલ, ચાલ, આપણે રાખાઇશનુ ધી ગાણુ જેવા જઇએ]

'મૂળરાજ, માટી યાજે!' રાખાઈ શે હાકલ દીધી.

'લાઇ! લાઇ!' એ મધરાતનાે સૂર પારખીને મૂળરાજે તાઈને સાદ કર્યો.

'આજ લાઈ નહિ, દુશ્મન!' કહીને રાખાઈ શે લાલા ઝી કચો. તમાં વેતરાઈ ગયેલ હાથનુ લાલું નિશાન ચૂક્યું. મૂળરાજે આખે તીચીને લાઈને માથે સાગ નાખી રાખાઇશ પડ્યો. પછી લાખા પડ્યો.

જાહેજાઓને ખલાસ કરીને મૂળરાજે ગુજરાતના રસ્તા લીધા. આકાશની આંખામાંથી લાહીની ધારા થાતી હાેય, તેવા સાંજના રગ ઊવડવા હતા ભાદરને કાંકે હજારા શરવીરા ડંકતા હતા. થાેડે અંતરે મામા–ભાણેજ પડવા હતા. હજા પ્રાણુ નહાેતા છૂટવા.

એક સમળા આવી. રાખાઇ શે આવે પડ્યા પડ્યાં જેયુ કે સમળા મામાની આખા ઠાલવા જ્યા છે મામાના ઝવ હવે ઘડી બે ઘડી હતા. એને થયુ, છવતા મામાની આંખાનાં રતન જો સમળાં કાઢી જશે તા મામાને અપ્સરા નહિ વરે. મારા મામાની અસદ્દગતિ થશે.

ઉડાય તેટલું તા જોર નહોતું. શરીરના ટુકડા થઇ ગયા, '

પોતાની આગુયાલ માં કેપર તાય પ્રસાપા પણ ત્યમ પંચ નથી આવતા. અને ત્યા તા મગળ મામાના માયા ઉપર ^{હેરી} ગખાઇએ અને મુક્ક ગયા કરને સાથી કટારી કાટલા હાય વગાત્રી. પણ ત્યા કટારી કેશ! માસના તાચા ત્યકતા હતા.

⁵⁹ ગાં' હટારી, ₅₉ ગાં' _{કા}ગાળા લગી વગ કાઈ ના વખુરી, રખુ સહતે રાખારાની.

કરાગ્ની જગા ઉપર દાય ગયા કરાર દાયમાં ન આવી કાચોળા (આતરા) બદાર દાયકની હતા તે ઉપર હાય ગયા આતરાત્રોનો લાચો તાણ્યા. પેટમા બાઝેન હાવાયી તે તૂટ્યો નહિ એંટ મારીને નાખ્યા, તાંકયો, સમળી સામે વા કર્યો અહરવી લાચે ઝડપીને સમળી ગડી ગઈ. લાખે ત્વાસ છાંકયા રાખાઈ મેં મન્તે કંઈને આખા મીચી. એ રણમા લડતા લડતા રાખ ઈ મન્તે કંઈ (વમ)-માસાળનુ કુળ ને પિતૃકુળ — ઉત્તરત્વળ બનાવ્યા

કાપડ, માલુ, લાહ, ધણ, નાંવડીએ વાખાણ, રાખા-રા ધાએ છંડીએા, તાેય ન મેલ્યાે માણ.

[લ્પાંડુ, મગ્દ, તલવાર ને સ્ત્રી, એ ચાંગના તેન નીવડ્ય જ વખાણ તો આખર અવસ્થામાં કેવો ભાગ ભત્યવે છે, કેવી લાજ સાચવે છે તે જે. પડી જ એનાં વખાણ થાય જેવી રીતે જીએના આ ગખાડગ જખ્મામાં છે હપાડ ગયા હતો, તાય પાતાની દેક અંગુ ન છાડી, સાચા સ્વાની મતા નીવડ્યો

ગ્ણ રિયાં મ રાય, રાને રણ છાંડે ગિયા, સુવે જ મગળ હાય, રણ મચિયાં રાખાશનાં.

હિ મગ્નાગ્ના સ્નેહીજન ! તાગ જે વહાલા ગ્લુમા ગ્લાં (મર્યા), તે માટે કલ્પાત મા ૩૦, ડલ્પાંત તા ગ્લુ છાડી નાસનાગ્ને માટે હાય, ગ્લુલ મરનાગ્નો તા અપ્સગની સાથે મગળ લગ્ન યાય છે, એમા રાવાનુ હાય ગખાદગે પહા એવા જ ગ્લુસ ગ્રામ મચાવ્યા.]

કે કે કે રવજન રાખાઇરાની કાઇ પ્રિયતમા સ્મશાનમાં આવે ^{છે} રાખાઇશને દહન દીધુ છે. ત્યા આવીને રાખ તપાસે છે:

न स्थानी पर्धाः

चिन् तीने ॥ नगी १७५ पड़ेशनी मा ॥ ३ अपत्य ता । अस्तर ता । भागा नम अस्त अस्त अस्त माना । भागा नम अस्त अस्त अस्त स्था तो अस्त अस्त देता भागमा भागीने सम्भाने । भाग ता अस्त देता । भागीने भागीने भागाने दाय कर्या । भागीने भागीने भागाने दाय कर्या । भागा अस्त अस्ति भागाने दाय कर्या । अस्त अस्त अस्त सम्भाने अस्ति भागाने दाय कर्य अः

ચાડીના આવા વખાળ તેને તા સાંખા તાકતા તેવા તામની ઘોડીના આવા વખાળ તેને તા સાંખા તાકતા નેવાતો. એવે એ કનતવત વછેરી લીવી મડતા એની ચાકરી કરતા. દૂધભર ગર્ખ પછી કોવત આપનારા ભાતભાતના ખારાક ખવરાવ્યા એ વર્ષ્ય ચાઉ કરી બીજા ચાર વરસ સુધી કરી છ વરસની યઈ એટ એને માથે હેમના માનક અને કિનખાળના ચારજામા સછતે બાતાડે કાંડી ગામે ગયા, જઇને કવ્યું કે, 'આપા ભૂગા! આજ આપલ ખેય થે હિયુ બેડવર્તા છે'

આપે લૂણો હસીને બોલ્યા. 'અરે બાવાઝ, માળા બાપ! લખે તાળી પ ખણીને માળી ગલઢી લખી કી પાંગે ક હું તા ગરીય કાર્ડ કે'વાઉ! માળી ઠેકડી રે'વા દે બાવા '

'ના આપા, નહિ ચાલે. રાજ રાજ બધા આવીને મારુ માયુ પક્રવે છે કે આપા લૂણાની લખી! આપાની લખી! એને કાે

सार्वा के त्रांत के त्रांत के त्रांत कर मान कर कर कर के त्रांत के

મેર જળા ગમાર વધા માળ કરે, ધ મળ માલાછ, તેમડીની બઝાર મુટ્ટ (ભાગમાં ૩ દો દ, મામ મામરા વક્તો નવા નો...

યરાયર સાવમાં કાપાની એક તારા કારા) , કાનમાં એક દેશકરા એડા) ગળામાં એક તારાર ક્ષિયાનું વસેલું ત્યાં રનું ક્ષાળમાં મોટા સાલ્યા) મા, પીળા કાવલાળા કૂમલું પહેરાય છે: આપા મુખ્યાએ અરાયર એ ફેક્સના પડમાં તોડી તેમાં મેખીને છોકરાને પૂછ્યું.

' ગેડ, પછેડી છે કુર '

1 4 4

ગેક, એવા ઇલ્કાળ મળવાયી તેનું ભારખમ કરી તાખીતે છોકરાએ પહેડીએ કાદી. આપાએ ધોડી પર બેડા બેઠા પહેડી પસદ કરી અને એની કિમતના રૂપિયા બે ફગાવીને આપાએ કર્યું 'આ લે, કાગળમાં વી દુને પછેડી લાવ્ય.'

પછેડી કાગળમાં વી'ડીને એ છેંદરા પાતાની દુકાનના ઉખર ઉપર ઊભા વયા, અને આપાની સામે જેવા એણે હાવ લ માવ્યો, તેવા જ આપાએ એનુ કાંડુ ઝાલીને એને ઘોડી ઉપર ખેવી લીધા. પાતાના ખાળામાં ખેસાડી લીધા, લખીના પડખામાં એક એડી મારી અને સાદ કર્યો કે, 'લણે બાવાછ, હાલ્ય હાંકરે રાખ્ય તાળી પંખણીને ! હવે ઘાડાં ભેડવવાના મેત્રા આવગે '

વિણાઈને બાઝી રહેલ પચાસ ઘોડા હવે મને છોડશે નહિ ગામમાં ગરીશ કે તરત આવીને મને ચાર ઠેરવશે. મારી લાજ જશે. હવે કરવુ શુ ? હે સરજ ઘણી: સમી મત્ય દેજે!'

આપાને કાંઇક વિચાર આવ્યો. એણે ચોકકું ડેવ્યું. લખીતે તારવી ગામ એક પડખે રહી ગયુ. ભાવળની કાટચમાં ઘોડી વહેતી થઈ બાવોજી પણ આપાને પગલે પગલે હાતતા ગયા પચાસ અસવારા પણ પાજળ ને પાજળ ચાંપતા આવ્યા. એ ઝાડની અંદર ઘોડાં જાણે સંતાકૂકડીની રમત રમવા લાગ્યાં. દિવસ ઝડ વઝડ જ રહ્યો હતા. જંગલમાં ઘાડાની ઘમસાણુ એાલતી હતી. ડામવાના પડધા ગાજતા હતા

એકાએક વીજળીના આંચકા વાગ્યા હોય તેમ આપાની પૃતી યબી ગઈ આપાએ જોયુ તા સામે એક વાકળા ચાલ્યા જાય છે. અને પાછળ ચાલ્યા આવે છે પચયસ શત્રુઓ. હવે આપા લુગ્રે! ક્યાંયી છટકે શ્લોડી ટપી જાય તેટલા સાંકડા એના પટ નહોતા.

આપા લૂગાએ વોકળાની ઉાંચી ભેખડ ઉપરથી ઘોડીતે વેડામી ઝી. નીમવાંસ બાવાજીએ પણ પાતાની વોડીતે ઝી. સામે ડાંડ નીકળવા માટે આપાએ પાતાની લખીના પડખામાં એડીતા વા કપી. પણ ભેખડની ટાચે ભટકાઈને લખી પાજી પડી; આપાએ લખીતે જગ પાડી ફરીવાર દાત્રી અચ્ચાં સોતી વાંદરી જેમ છાત્ર માર્ગીને અવ તેમ લખી બે જળાતે ઉપાડીને સામે કાંડે નીકળી ગઈ પા માતાજીની તોડીનુ એ મળ્યુ નહીતુ બીજી વાર, તે ત્રીજી પાર્ગ અની તે.ડી ભટકાઈને પાડી પડો, એટલે પછી ગમગઈને બાવાએ છુન તાડી 'એ આપા, મતે રાત રાખ્યા!'

ત્ય તેમ પાઝમનાં પંચાય લોડા કોખડ ઉપરથી વેક્સમાં માર્ય દ્રા ત્ય કર, 'એ આશા!'

દસ કાઠી છે. ધીંગાણા કરવા હાય તાય લલે! બાકી ગામમાં જે કાઈ તમારા વરરાજો લાવ્યા હશે, તા યાને માળા ખાળામા ખેડેલા માનજો લલે, કાલ્ય સવારે ધીંગાણા કરશું. અટાણે તા વ્યાળ કરા, હાકા પીતા, નીંદર કરા, ધાડાને ધરવા, સવારે પછી ધીગાણા કરશુ એમા શુ બા! લીંબડોની ફાજ હારે આફળીએ ઈ તા ઝાઝી વાત કેવાય ને!'

ધાડેસવારાની નાડીમાં છવ આવ્યા નીચે ઊતર્યા પથાસે ધાડાને આપાએ પાલી પાલી બાજરાનું જોગાણુ મુકાવ્યુ પણ ચાલીસ ગાઉના પથ કાપીને લાયપાથ થઈ જનાર ધાડાએ બાજરા સુધોરો નહિ સામે જ આપા લૂણાની લખી ઊબી ઊબી બાજરા બટકાવતી હતી ધાડેસવારા પણ દિગ થઈ ગયા કે લી બડી જઈને આવનારી આ ધાડી શી રીતે બાજરા કકડાવતી હશે?

ધોડેસવારાની સરભરા કરવામા આપાએ મણા ન રાખી સવાર પડ્યું એટલે જે વાણ્યાને ઘેર આપાએ વરરાજ્તને સતાકથી હતો તેને ત્યાયી ખાલાવી લીધો; કહ્યું 'લ્ના બાપ સંભાળુ હયો આ તમારા વરરાજો અને લ્યા આ વરરાજાની પે'રામતી. 'એમ ક્લીતે રિપયા બમાની ઢગલી કરી વરરાજ્તના અગ ઉપરતી સાનાની એક રતી પણ ઓછી નહોતી ચઈ વરરાજો પણ ખુરા હાલતમાં હતો. વાંડેસવારાએ આપાને પૂછ્યું 'આપા, ત્યારે આ છાકગતે લાવ્યં કેલાવેન ''

'લાગું' બા! આ બાવાજી વેન લઉને એડા હતા કે હાલ્ય ધાર્કો બેડવતા! હાલ્ય તેર્કા બેડનવા! પણ માળી લખી એકની એક તે કોને એનો પણી દેખાડે કે લખીના પાણી જોનાર માણમ તો જો તે! હતે જો તમુકી લખીયે કે હાતા બા, માળી લખીની અત જોને, તો તને પાંચમે જૂગા કી બા' નીકળત! માળે તો તને બા' કાદના હતા બાકો માળે આ છારદાના અગી મોનાની કડકી તે

૭. કાઠિયાણીની કટારી

કોરતક મહિનાને એક દિવસે બપાર નમતા હતા પાંચાળતા કુંગરા વી'ધીને એક વેલકું ચાલ્યુ આવતું હતું. એમ પડખે એ લાલાળા વાળાવિયા પાતાની દ્યાડીઓને ખેલવતા આવતા હતા. આરસપહાણના પાદિયા જેવા ધાળા ને ધી'ગા એ વાગડિયા અળે! એવા વેગમાં પથ કાપતા હતા, કે જાણે ઘર ભણી જાતા હાય એવું કળાઈ આવે

બળદની ધીગી ધીંગી ડાેકમાં દૂઘરમાળ રણુઝણતી હતી વચ્ચે વચ્ચે ગળ ઝૂલતી ટાેકરીના રણુકારા સાદ પુરાવતા હતા અને વેલકાના પૈકામાં પરાવેલી પાંદકીઓ પણ રૂમઝૂમ થાતી હતી કુંગરાના ગાળામાંથી સામા પદછદા ઊકીને આ ત્રણે સુગ્ની જમાવટમાં ભળી જતા હતા ખળદના વેગમાં વધવટ થાય તેમ તેને એ ગ્ળુઝણાટના ધીગં અધીરા માન્ય વગકાના સસવતા પવતની લેકેરા ઉપગ હિલાળ ચકતા હતાં બળદને અગે ઝુવતી હીત્સરી ઝૂલ્યામાંથી અને બળદના શીગ ઉપર સન્ટેની ખામળામાંથી નાનકડા આવલાં અને કે સરજના હિસ્ણીની સામે સતકારા કરી રહ્યા હતા. એવુ ભરતકામ તો માર્ગક્યાણીના રિંગ્યામણા હાય વિના બીલ્યું કાળ દરી અને

એવા રહિરાળા હાયમળી એક કારિયાણી આ વેલકીમાં ^{એસીને} પાનાના મહિયનમાંથી નામજ આપ્યું વળીને દવતી હતી. બળક જ^{રાક} દીતા પાતા કાતાત નાતાથી બહાર ડેક્કિકારીને કારિયાણે

૭. કાઠિયાણીની કટારી

કોરતક મહિનાને એક દિવસે ળપાર નમતા હતા. પાંચાળતા હુંગરા વીંધીને એક વેલકું ચાસ્યુ આવતું હતું એય પડખે એ લાલાળા વાળાવિયા પાતાની ઘાડીઓને ખેલવતા આવતા હતા. આરસપદાણના પાડિયા જેવા ધાળા ને ધીંગા એ વાગડિયા ખળેડી એવા વેગમાં પથ કાપતા હતા, કે જાણે ઘર લાણી જતા હોય એવું કળાઈ આવે

ખળદની ધીગી ધીંગી ડાંકમાં ઘૂઘરમાળ રણઝણતી હતી વચ્ચે વચ્ચે ગળ ઝૂલતી ટાંકરીના રણકાગ સાદ પુરાવતા હતા અતે વેલડાના પૈડામાં પરાવેલી પાંદડીઓ પણ રૂમઝૂમ થાતી હતી. હુંગરાના ગાળામાંથી સામા પદછદા ઊઠીતે આ ત્રણે સુર્ગી જમાવટમા લળી જતા હતા ખળદના વેગમા વધઘટ યાય તેમ તેમ એ રણઝણાટનાં ધીરાં અધીરાં માજ વગડાના સસવતા પવતની લહેરા ઉપર હિલાળે ચડતા હતાં ખળદને અગે ઝૂલતી હીત્લરી ઝૂલ્યામાંથી અને ખળદનાં શીગ ઉપર સજેલી ખાલળામાંથી નાનકડાં આલલા જાણે કે સરજના કિરણાની સામે સનકારા કરી રહ્યા હતા. એવું લરતકામ તા સારદિયાણીના રળિયામણા હાય વિના ખીજું કાણ કરી જાણે હતા.

એવા રહિયાળા હાથગળી એક કાડિયાણી આ વેલડીમાં ખેરીતે પાતાના મહિયરમાંથી સાસરે આણું વળીને જાતી હતી. બળદ જરાક હીલા પડના કે તરત માફામાંથી ખહાર ડેાકુ કાઢીને કાડિયા^{ણુ}

14 3 4 1

'भीना अर्थ भाग्य ३८०

'ના ર મેળા ગાય! માર્ગ ક ગારમ કોણા ન મંગે જીમે અભા તીન બંગે માર્યા કે નેવા નેલા હો હો છે ગાન સોસરના વર્કને આ એક જ માર્ગ આવી સંદે છેલે '

' ત્યારે ગામ વચ્ચાવસ્ય જ હાના પડો 🗥

' णीन्ते उपा' नभे आप। '

વેલડાના પડેરા એક બાલ્યુ ખમેડીને આઈ સત્યુગાઈએ ડાંક કાર્યું. ચંદ્રમાએ જ્વણે વાદળના અતરપટમાંચી માટું બતાર્સું. ^{કાર્યું} કોઈ યે આક્રુગલ્યાકુળતા ન હોય તેમ આઈએ ડાંગવાળા આંદ્ર^{મીતે}

'અમને કયા તાઈ જના છે કે' આઈએ મીકે સાદે પૂર્લો

'અમાગ રોખ સાહેબના મહેમાન થવા ' અસવારાએ હિમ^ત રાખીને નાતરું દીધુ.

'એ.. એ .મ ' ગેખ સાહેમને તેા અમેય જાણીએ છીએ, લા! એમના મેમાન થવાની તો સહને હેાતા હોય પણ આમ સપાર્ધન સપરાંની સાથે હાલ્યા આવે ઇ તો ઢા'ક ગેલા હોય. અમે એમ તો આવીએ. જઇ તે દરબારને કહા કે મે'માનગની કગ્લી હોય તાે પડે આવીને તેડી જાય. બાકી તમથી તાે વેલ્ય નહિ પાછી વળે '

અસવારાએ એકબીજાની સામે નજર તેાધી આવી કાઈ ર^{સીવી} હુરમે આજ સુધી આવેા ગજીયા નથી બતાવ્યા એમ લાગ્ય ^{એક} અસવાર નાખા તરીને બાપુને બાલવવા ચાલ્યા. બાકીના નવ જ્યુ[ા] વેલડાને વી'ડીને ઊભા રહ્યા.

ખાખરા શેખને ઘાડેસવાર જઈ તે ખબર દાધા. એમણે ^{ઇરિડનો} લેબાસ સજ્યા. હીનાનું અત્તર એના કિનખાબના કબજામાં ^{ફારવા} લાસ્ય સાનાની મુકવાળી તરવાર એણે બગલમાં દાબી, અતે ^{હીરે} જડેલા જમેયા લેટમાં ધબ્યા. ૫ ખી જેમ એની માદાતે મા^{થે જાય} તેમ ખાખરા ગેખ ઘાડે ચઢીને વેલ્ય લહ્યી વહેતા થયા.

કાકિયાણીએ ફરી વાર ડેાકુ કાટયું. છાતી પણ ખહાર ખતા^{તી} એના કાંડાની ઘૂવરીજિક્ત ચૂડીએ રણુઝણી ઊડી માથેથી અધુ મલીર અખાડા ઉપર હળી પડ્યુ. હેમની દીવીમા પાય વા^{ડ્યો} પ્રગટાવી હોય તેવી પાંચ આગળીએાવાળા હાથમા લાલ ^{હીગળા} જેવા પડેદા ઝાલી રાખ્યા કાકિયાણી જાણે આફરીન યઇતિ ^{તેખ} સાહેબ ઉપર કામણુગારુ રૂપ ટાળવા લાગી.

'આવાને અંદર!' એટલા જ વેશુ એના પરવાળા જેવા ^{હો}ં માયી ટહુકર્યાં, નેશુ ઊછળ્યા. વાળાવિયા કાકીઓના માર્યા ^{જારી} કારી પડ્યાં ખાખરા વાહેયા ઊતરીને વેલ્યમા ચડવા ગયા ^{3ડ}

રતોગત ચાગ્ય લહતી પદ્માચ્યા. ત્યાના કાડીઓને છું કે લાકા પાપ, આકડે મા અને માબિયુ નિનાનુ છે નોનક પત્ર તે હું હું હું કે તેન પ્ર

ા તેલામાં આમગ કાકીઓએ કશુ કે, 'હા મા, ^{પાતે} પાલ કર્યા અને હામળી તકીને આવનામ સામની પાક દુશ્યા ન કેવા.

ેલ્લ સારુષુ માગો કુમારા ગામમા જઈને તે^ર લ લ્લાને પ્રદુષ પેલ જિલ્લા, નેગમાયા બાદ દીવાળાના કુલ્લુલ શ્રાસ્ત હોલ હોલ, તેને જી. ૧૧ છે.

૮. આલેક કરપડા

ઉનેડિલામાં લાખા ખાયગ્તી ડે તિએ એક દિવસ સવારે ડાયરા જાન્યો હતો. કમ્પાના ગ્રા દેવાતા હતા એ વખને આપા લાખાના એ ડાકીઓ એક ખૂગામા એકા એકા ધીરે સાદે વાતે વળગ્યા હતા.

ંજસા ગીડા!' વીકા ગીડાએ કર્યું આ ઉકલું હમણા લારે ફાટયું છે હો!'

'આવડી બધી ફાટય રોની આવી છેઈ ખબર્ય છે તે ² આપ લાખાએ માટે ચડાવ્યા છે, બા! આપા તા એને દેખે એટ⁴ આધળા બીત!'

'ते ६वे ઉડલाना લાડ ઉતારી નાખીએ.'

ખેય કૃટિલ કાઠીઓએ ઉકા નામના લાખા ખાચરના માનીતા કાઠીનુ કાસળ કાટવાના મનસુમા કર્યો, ડાયરા સામે જોઈ તે જસા ગીડાએ ઊચે સાદે કહ્યું:

'એ આપાઓ! હમણે સાલ૯યું છે કે સરલાની પાડિયુંને મુખ્ય આવી છે.'

'તે બા, સરલામાં વળી કાનીયુ પાહિયું?'

' બીજા કાનીયુ ? રાણા કરપડાની. જેને ઘરે આલેક કરપડા જોધારમલ દીકરા હોય એનાં જ હાર ફાટ ફાંટ આઉ લઇ તે ફરેને

'ઓહો! રાણાની ભેંસ્યુંને માથે તા કાંઈ લાહીના થર છે! ચીડીઓ લઇએ તા ધાર થાય.'

હોંકાની ઘૂંટ લેતા લેતા આપા લાખા બાલ્યા · 'તઇ તા આલેકના વારણા લેવા જાલુ પડશે.'

દરભાર ટારડી ઉપર ખેલ ઉત્તા ત્રળકી ઉપર નકતો. યોડીક પંચ કપાળા એટને વળી તાવલર, ત્યામળ વધ્યુ.

'બળે' આપા મળા! આં તિવાર તા તા ખાયા ⁹³¹ ભૂડો લાગે હૈા! સાકરતે ગાળામાં તા પૂરપૂર ગાલામિક કાળુડીના ચડનારતે તા માનાની ખામળ ભાષા હૈાય, માનાને દ્ર^{છે} ઢાલ દ્રાય, અને માનાની મુક્યે તમાર ગાંગે ખાપ! આજ ^{તારે} તો બંધિસ કરવાની વેળા છે. '

લાખા ખાચરતે હૈાંગ આ શિ. પાતાના દ્રશિયાર છાડતા ^{છાડતા} એ બાલ્યા : 'લળે ઉડા ! આ લે. બાધુ લે આ ત્રણે વાર્ના, તે લાવ્ય તાળા કાટલ હથિયાર માળી આગળ.'

ઉકા શરમાણા. વળા ગીડા ગાલ્યા · ' ઉકા, ધણીતી કસ ^{તૂરતી} હાય, ઇ તા માટા ભાગ્ય કે'વાયતે મુગ્ખા! ખીધી લે. '

ઉકાએ હિયયાર બાંધ્યા. 'એાલે! શુ ઉકાને અરધે છે તે!' એમ બાલતી બાલતી સવારી આગળ વધી.

વળી ગીડા બાલ્યા: 'આપા લાખા! તુતા લાખણ મહાગળ કે'લાછ. અને હવે શુ ઉકાને માથે આવા તૂટલ ફાટલ તરફાળ હાય ' અતે બુંડા. તાળે તા હવે કાંઈ ગલદે ગઢપણ નગરના ફાળિયા અરધે, બા?'

પાતાને માથે નગરનુ ફાળિયું, સાનેરી તાર બરેલા કાળા છેડાવાળું હતુ, તે ઉતારીને લાખા ખાચરે ઉકાને માથે બધાવ્યું પાતે ઉકાના લીરા વીડી લીધા. આજ પાતાના માનીતા ચાકરતે ત્યાલી નવાજેશ કરીને લાખા ખાચરનુ હૈયુ ખૂબ હરખાહું, ધારે પણ પૂરેપૂરા ઘડાઈ ગયા!

! સરલાની સીમમાથી લાખા ખાચરના અસવારાએ કો'સા વાળી. ગાવાતીઓની ડાંગા આંચકી લીધી ગાવાતીઓ ચીસા દેતા દેતા રાણું

મીં માતાના તે લાગ માતા માતાના તો વાર ગંદલ ^{ગેડા} એ બેલ્લા 'મળ વેગો મા દેવા કે આ તે તોનો, તે સંગ્ય લાળા કારો તોવાર માળી માગળ '

ઉત્ત રાસ્માણા વળા માસ માત્રા ૧૭૬, હવીની ક્યુ વ્યુ^{તી} જાેય, ઇ તા માગે ભાગ્ય કેવાવને મુખ્યા આવી તે

ઉત્રાંગ દિવવાર બહિવા. 'આવા ! ગુ પુતાને અરો છે તે!' એમ બાવલી બાવલી સવારી આગળ વધી.

વળી ગીડા બાવ્યા: 'આપા મખા ! તું તા મખણ મહાગજ કે'લાછ. અને દવસ ઉકાને માર્ચ આવા તૂટલ ફાટલ તરફાળ હોય ! અરે બુંડા. તાળે તા દવે કાંઇ ગલટ ગઢપણ નગરના ફાળિયા અરધે, બા² !

પાતાને માથે નગરનુ ફાળિયુ, માનેરી તાર ભરેલ કાળા છેડાવાળું હતુ, તે ઉતારીને લાખા ખાચરે ઉત્તને માથે બધાવ્યન્ પાતે ઉત્તનો લીરા વીડી લીધા. આજ પાતાના માનીતા ચાકરતે ત્યાવી નવાજેશ કરીને લાખા ખાચરનુ હેયુ ખૂબ હરખાહું, ધાંડે પણ પૂરેપૂરા ધડાઈ ગયા!

ા સરલાની સીમમાથી લાખા ખાચરના અસવારાએ બે સા વાળી. ગાવાતીઓની ડાંગા આચકળ લીધી ગાવાતીઓ ચીસા દેતા દેતા રા^{ણુ}

લાખા મૃર કાઢી સ્વા છે, અને નદીનાં માતી સમાં તિર્મં વડ્યુમાયી અરીસા જેતી હૈક્ય ભરીતે મલપતી ચાક્યે ચાર્ય આવતી જુવાન બાઈ એના મા ઉપર પેલાં આભલાંના ઝળક તળક પ્રતિમિન્ખા પાડી એ પનિયારીઓની કાળી કાળી મોટી આખોતે અ હતી કાર્ય કેડી મુંત્રવળ્યુ ઉપક્રની સ્વા એ પનિયારીએ લેકા લાત, કાર્યાને, તેર પાણીની જરૂર ન હોય તારો ધમાકારી લી પાડી આને છે. અળી કંમેઈને એડી એડી એકા મોજ્યા જ કે એના કસ્ય, મા, કીડીઆ ભાલનાં લેરિયા ભાલનાં કે મોર્યા અને પાળી બરતી પૂતળી ભાલનાં બધ્ધણીકાર આફળા, તે તે કં પાતના, કાર્યાની ધાનેઓ જવા કરક કરક થાય છે. કાતનાં પાડીઓ અને આકારા લીચ એ નેબની કમાના કન્યું હતા અને અલકારા લીચ એ નેબની કમાના ક્યાં હતા જ ત્રાં મના તે આપ ય ક્યાં છે નદીને કર્ષ્ય રાજ પ્રમાત જ ત્રાં મના તે આપ ય કન્યાં છે

Ę

કાટીને પુમારે ગયેતા ખાસવી કાગ માઈને એ મંત ગિમ્તાર્ગી છાંયડીએ ગમદાસજની જગ્યામાં જઈને એવા વાગ્યા ત્યાં એક દિવસ એક દ્રદ્ર કાદિયાળી, બેળા મા ગા અસવારા મઈને બાવાજની દ્રશ્રે આવ્યા બાવાએ ધૂળીમાંથી લામુતની ગપળ લરીને કાંડિયાણી સાને હાય લંબાલ્યા 'લે મયા, ગમજી તેરેકા બીવખા કા ધની દેતા હૈં

સાડ વરસની કાડિયાળીનું કચ્ચિત્યાળું મેત્રુ ધરતી પચ્છાલું બાવો તો એના બાપ જેવો હતો પણ કાડિયાળીને બોડામણ એ આવ્યુ કે, 'અરે, આર્યા તે વચન કાઇ ફળ ' હવે સાડ વચ્સતી અવસ્થાએ કાઇ દીકરા યાય?'

પણ બાવાજી જ્વણતા હતા કે એ ડાકિયાણીને માથે ક્યા કા^{ીતુ} એારણું પડ્યુ હતુ.

કે' ડેરા કે' ડેાહિયુ, કે અવાસ કે'વાય, (પણ) વીગે વહુમંડ સારખા, (જેની) સા'માં જગત મમાય.

[કાઈ કાઈ વીર પુરુષા એવા હોય કે તેને દેશ ત બૂની ડપમા અપી રાકાય એથીયે મહાન નરવીરા હોય કે તેને ત્રરની દેલીઓ સાથે સુરુષા વાય એથી પણ ચડિયાતા હોય તેને આખા આતાસ તેવા મહાન હોતાલે માન અપાય પણ વીરાતાળા તે કેવા? આકાશ તેત્રેડા. એની છા^{યાની} તા આખું જગત સમાય]

જેતપુરના પાણા બમા ગામડાં બલૂચાના હાથમાંથી છતી લેનાર, મીતાંઆળાના વીન્ન ખરાઆતે તાડવામા સામત ખુમાણે સહાય કરનાર અને ચિતળના જગમા આતાલાઈ સામે આફળતાર એ ખડા ડાઠી વીરાવાળાની વરદાન પામેલી ડારિવાણીને માં વરમે એાધાન રહ્યું. નવ મહિતે પ્રનમના ચાદા જેવા દીડ્યા અવતર્યો માવાજીના બહેલા, એટલે એનું નામ 'એાઘડ' પાડ્યું. બર જન્મનમા વહેતી એ ઊંડો ને માંડી ભાદર નદીના ઊચા ઊચા કાડા ઉપર વીરાવાળાના વાસ હતા

साराष्ट्रना रसवार : आग गण

'આતા ભાયા,' ડાયગમા વાતા ચાલી. 'જા્નાગઢે તો લુગ કરી. હવે એક મ્યાનમાં બે તગ્વાયું કેમ સામશે ?'

'એના નીવેડા આણી નાખશું ખા!' ભાયા મેરે મૂંબને વ દેતા દેતા કચુ, 'કા કાડી નહિ ને કાં ખાટ નહિ.'

3

ખાટ લાેકા વીરાવાળાની વસતીને સંતાપવા મંડ્યા. ^{એના} ઊમા માલ ભેળવી દે છે કાડીઓના સાતી જ્તવા દેતા નથી વાત વાતમા કાડીઓની સાથે કજિયા ઊમા કરે છે પણ હવે તાે ^{ઓધ્ડ} વાળાનેય માહે મૂજના દારા ફૂટતા હતા. એની સુવાસ અખા મલકમા ફારવા માંડી એને ચારણાએ મિરદાઈ દાધી કે,

તાેળે ઘર તાંખડિયું તણે, દૂધ દડેડા થાય, (એમાં) ધરપતિયુનાં હકાય, વાજા એાઘડ વીરા^{ઉત}

[વીરાવાળાના હવર એા તડવાળા! તારે પેર એટલી બધી કો સો ^{હો} છે કે એને દોહતી વખતે તાબડીમા દૂધની ધારાના કે અવાજ યાય છે, ^{તે} અવાજ બીજ ગજોના વાજિ ત્રોના — રારખાઈ અને હોતના ના^{ડને પ}! સ કાળાવા ઘ નિંદ તેટલો પ્રથડ બને છે]

ધંમે ધીમે વીરાવાળા પાતાના માણુમા જમાવવા મડ્યો ખાટની જમીન દયાવવાના આદર કર્યો એક દિવસ વીરાવાળા મેં નરી જીવાન કાકીઓને લઈ તે ક્યાઈક ચડી ગયેલા વિમેયી એની લીલીછમ વાડીમાં ખાટાએ એ બળદ ચરવા મુક્યા. બળદને પડડીને વીરાવાળાના કાકી દરમારી વાસમાં દારી આવ્યા. એમડાવાળાની વેલું જે એમ્બેક રહેતા હતા તેના ફળીમાં જ બળદ બાધી દી'લ પાડે ઉમ્મરના ડાંકીએ આઇની ચાંકી કરતા કરતા ફળીની બહારે આવેન એકા હતા કાંકીનું ધ્યાન નહોત્

ત્યા લાયા મેરની નવી વહુના લાઈ લેટમાં ત^{ારી,} એક દાયમા લાનુ અને ખીદન દાયમા દસ્તા લઈને આત્રી, પ^{રુમારી}

•

ध्रिमिन देना प्रपानमां देन अटम मुम्यो. शांडीत्र जनीने के पाड़ी आती. यात्रे पत्र पहेला इरीने केना ध्रणीना राम हिपर रोजी की की की देने हेना ध्रणीना राम हिपर रोजी की की देने हेना ध्रणीना राम हिपर रोजी की ही धाडीना देवहीनी भार आपाना राम हिपर राहणी रही हनी. का अवंतने आधे हर महनी वजते पेडाल है। हो पड़े की भान्यना है.

नाइह भूने। स्थाप असा असा असा व्या व्या व्या हिता हता

ત્યાં તેને અનાળી, પીપળી, અખપર અને વીઝીવડનાં લોકોની મેતનાં ઉપ્તરી, પણ હોડી કેલ્કોને પાસે આવવા દેવી નધી. દોડી દોડીને લોકોને ભુમાંડે અને પાઝી આધીને શુલને ડાડી ઉબી સ્તું છે પાડીની આંખમાંથી આંગામ વસ્ત્રે છે.

ખાસદુષ્ટ આગદ ગારી આવ્યા. તેને સાદ કર્યો · 'બાપ્યા ખેરી! બેટા બેરી!'

દ ગુલગાડી દેવા ગેરી ખરી ગઈ ગંગાડી બની ગઈ આમદ ગારીની પામે આતીને ઉત્બારની મેહીને સનાળી લઈ જઈ પડદે નાખી

ગંદાડ ધાધવના દેવને અગિસગ્કાર કર્યા કરવા ? એની રાખ તા પદ્માને વદાવી હતી પણ મખપરતી સીમમાં જ એના દેલ પદ્મો, અને વળી મખપર એના સગા ભાએજ સવતવાળાનું ગામ, એટલે લેહોએ સખપરમા જ આપાને દેન દીધું.

વીજે દિવસે ગેરી તમાં પડે પડી હતી ત્યાંથી એવે તોડાસું. પારીએ ચડી ગઇ, એને ટાઈ ન ઝાલી ગક્યું. ખરાખર જ્યાં ગંદાક ધાધલના ટેલે પડ્યો હતા ત્યા આતીને દાહીએ પાતાના દેલ પટકથો. પટકનાં જ એના પ્રાણુ તીકળો ગયા. પગે લગાડવા લાવો. આપા ભાગના માટા માટા અમીંગ પણ આવીને એને 'આઇ!' કહીને પૂછગાછ કરવા લાગ્યા કાઈ એને હસીને તો ખાલાવે જ નિંદ તે! સહનાં માટાં 'આઈ' ખાલતાં જ ભારેખમ ળની જ્વય, એને લાદ કાળુ લડાવે? એને કાળુ વહેલાં વહેલાં રાત્રિએ એાર્ડ માકલે? એને માથે મીંડલા લઈ, મેથે હીમ્બા પૂરી, પાટીએ સુમુંધી સોધા ચાપડી, કપાળ ટીલડી ચાડી, મહે સીંધાની નાનકડી ટપડા કરી અને નેબુને સોઘે ભરી કમાન જેવાં કરી દઈને બથમાં લેનાર નબુંદ, સામુ કે તેવતેવડી સહિય ત્યાં કાળુ હોય: હોય તો ખગ, પબુ 'આઈ'ને એવું થાય અહે પહેર અને સાંદે ઘડી એ બાપડાં તો આઈ, આઈ ને બસ આઈ!

કમરીબાઈ પાતાની જોયનઅવસ્થા ભૂલવા મડવા કર્માંબલ, ભાતીગળ અને સુગધી લૂગડાં ઉતારીને એંગ્રે ગૂંદાં વસ્ત્રો ધારણ કરી લીધાં. કપાળની તાંત, કાનની પાંદડી અને ડાકના હાર મને કાંઈ હવે અરધે ? હુ તા આઈ કહેવાઉં! એમ બાલીને એંગ્રે બધાય શણુગા? અળગા કર્યા. ફક્ત સીંભાગ્યના જ એ ધાણુ રાખ્યાં

કાઠિયાણીને હજીય એક વાત હૈયામાં ખટકની હતી બાર્ખા ખાંખાં સ્ત્રીપુરુષા જ્યારે 'આઇ!' કહીને એની સાથે વાત કરતાં, ત્યારે કાળા મલીર વહે પાતાનું માહું હાંકાને આઈ જવાખ દેતા દાડમકળી જેવા ખત્રીસ દાતની એને ભાદપ આવતી. સમજણા થયાં ત્યારથી જ દાંતને એણે પ્રેમથી સાચવેલા હતા, એમ.ય પરણવું હતું એટલે તા દાંતને પાંચી અને મછઠને રગે રગ્યા હતા. મહેતત લઈને માહું રહું. બનાવ્યું હતું.

'બીજા રાણગાર તેા ઉતાર્યા, પણ આ રાયા દાંતનું શુ કર્ લાછ મરું છું એ એમની રાતદિવસની ચિંતા હતી.

એક દિવસ સવારે આપાે ભાણુ અને ખીજા ત્રણુ ચાર મહેમાં ટાઢી છાશ પીવા ખેઠા. તાંસળીમાં પળા પળા ઘી નાખીને પા करों होता है। इस नापति पाने हैं इस है है। है। कार्यना है। ता कही करी हिन्दी करी है। कार्यना है। ता कही करी हिन्दी करी है। कार्यना है। ता कही करी हिन्दी करी है। कार्यना है। ता कही करा है। ता कही कर है। ता है। ता

વ્યાપા અને ઉપયોગ માં ભટક એટમાં મામ, પણ માળે ચા દીવે કરીન ન અને પેડિંગ એટખ અને તેમ અ એન્ડ્રી એ બીને પેર્દ્ધ નહે આપી એક ને ! પર ન્યા તેમ કડાકાદ - એટખાં!

क्षां, पार्ट व्यक्ति विकास के विकास के

ે કેન્દ્ર માં કારણ જાણાં પંચાણ વળા કરવા માં આ 'આવા કેટલ તા અંધ જ જાના હા મેરી કરી ના માં બાનાં મેપ્યુ છે! કેન્દ્ર રેપ્યાયકા માર્ટલ છે કે જામવાનુલ મન નથી ધાનું આપા કે અમાર્ન આઈ તા કાપ છાલે લાક કરા કે માર્ચ છે.

"આપા ભાગનાં હવસ્ય સહિયાનાં છે." બીલ્તરને ગુઉં, ીસી ગળીને તાંસળીમાંથી દૂધ પીના પીર્તા ઉમેગ કર્યો

ેલ આ ! ભાગ તા ખરા! લાખા બાળ મરમના મરસ્તા જેલ્યા, 'પે', સ્માના રહા મેટલાની મીકામ માળાના દુધીઓ દીન દ્રવે ક્યાં તેવા ત્વલ નાનદિવનિ કાઇ ખબર છે કે નાખીને સાવા કડકડિયા રાટલા ખાતા પૈદામાં દેવી બળતરા દાવતી દરો કે રાટલાની રૂચ્ય જોઈને દ્રવે સ્માંબ્યું ધરવવી રહી બા! પણ તેલ્જીની સ્મામ भीज शत्या कोषे धीर्म भाषा है। तो, केरा मञ्जली भण्छ।

भर्भनां नेण कदेनां तो कारीने जानी कनेतां जा गणण्यामां कर पार्ध होतुं के व्यापी लाण् रामक्या है क्यानन ती व्याप्ति आक अवधी कों भर्भ-याण भादीने वीष्णां के, जेटने दवे ता पूरी काण्ड्यी साणु सायवरे

રાત પડી. ડેલીએ ડાયરા તી'ખાતો. દરભાર ઊડીને સૂવાને એરડે ગયા આઈ બેદાં હતાં. પગ ગઈ કાવના ભર્યા ગાલમાં આજ એને ખાડા દેખાયા. આપાએ પૂછ્યુ.

'કાં, કેમ વહેલું' વહેલું એક દિવસમાં ગઢપણ વરતાય છે?' આઈએ મા મલકાવ્યું. હોઢ પહેાળા થયા. ત્યા તા આપા ખાલી ઊઠ્યા 'અગ્ગર! કાશ્યિણી! આ ગું? માહામાથી ખત્રીસે દાડમકળિયું કર્યા ગઈ?'

'પાડી નાખી !' આઈએ દસીને જવાળ દીધા રાતા રાતા હાદની વચ્ચે કાળું ધાર અધારું દેખાણ

'પાડી નાખી! કાળા કાપ કર્યો! પણ શા સારુ?' ' 'બાખાંની પીડા સમજવા સારુ!'

આપા ભાણની આખો બીની થઈ ગઈ. એએ કપાળ કૃટર્યું. સવારે બાલેલા વેણ બદલ બહુ પસ્તાયા. પણ કારિયાણીએ મેરિક ઉપરથી હસવું ઉતાર્યું જ નહિ, જાએ મનમાં કોઈ નથી.

કમરીત્રાઈ છવ્યાં ત્યાં સુધી આપા લાણનું ખાગ્કું દીપાર્સું. મર્યા પછી જોગમાયા કહેવાયાં.

૧૨. મહેમાની

સ્મિક્સિની ઉપી અન્દર પોંધીને પૈદેશનાર માળી વાપ છે. મેન, જાળાના કુળાયું મેં મુજારામાં પારમાં પારમાં માને મેક કુનળીના વીક પ્રાથમાં છે, મુજારામાં સેવા અન્ક મામ માલ્યાં.

રેલે જોવા ક્યાનકથીમાં રાત નૈતુક હેલે રતો. બધાનાં મી કર્જા મહા થઈ શતા કર્તા વ્યવસંક નહેમાન તેઈ મર્મ કરતા જ્યારે, જે ઈન્ને વર્ધો ત્રણ પરના કેલ્ડ્રકનાં માર્ગ પ્રાપ્ય ન

' कापा की हम इस्प्रा किया का कि वहीं में के रहती हैं।'

અમનારે ઉત્તર હોય, 'એ ભા, તા તેલ સ્તાપા બાળવની મેરિત કરી, જાદનોની સરતાર દ્વારે વનાળમાં છે તે બા. એટર્ન ત્રણે પરલ્ફા કેલા કરેલ તતાના દેખલાવા અર્ધ લઈ છે.'

વારોનું નાદ નાદના તારતા કેન્ ગાનગ કરપાંત સામારેમામાની પૈલી બાનગ હોંચાને કૃત્યાય સાલ્યા સંધા કેવા કાર્યું હતી ધ્યા ધર્મ કે કાર્મ દિવસ નિર્દ્ધ સાન્ય જ વહેલીના દન્યાર ભાગ ધ્યાય મામ્યના મહા ગાના કત્યાને બાબ ન સચવાલું ભાગ પ્યાચર પૈલે નિર્દ્ધ સામાર કરપાલને મામા ગામ ગામાર પૈલે નિર્દ્ધ અને લાખ કરપાલને મુશ્યા ગેટલા પીલ્યા.

9: નું ખાસર તનારે પૈરે આવ્યા ત્યારે ભાઈએ વાત કરી કે સીતરો ડુંગળ તે રોટના લાલે સ્ટાર્વાને આપણા ખારડાને ફજેત કરતા પો. જાળુ ખાસર ખિલ્લળ, 'બાપડા એક સમાદીતા ધણી મારી આત્રફ ઉપર તામ નાખી અમાદ! એટલું બાલીને એએ વેર 'કિકર નિંદ વાપ ! સ્થાપણો વાદો ઉત્તળિયાના ઝાંપામાં લખવ કરી દ્યો. એ સ્તરપૂત હતો તેમ નક્કી સ્થાપણી સ્થાપણા કરતે '

કાળા કળળાટ ખાલી ગયા. તેલાં ઉતેળિયાના ગઢમાં જઈ ^{31માં} રલાં. દરબારને બધી હકીકતની જાબ શકી અંગે કહેવગલ્યું કે 'આઈઓ દેયે જરાય કડકો રાખમાં મા. ભારાજના ભાર નથી કે મારે શસ્ત્રો આવેલને આંગળી લગાડે!'

ભારાજ ભાલું હિલાળતા આવી પહેાગ્યા. ઉતેળિયાના ધર્યાએ ગઢને દગ્વાજે આવીને કર્યું: 'ભા. રજપૂતનો ધર્મ' તને શીખવવાનો હાય? આવી ગઢમાં પગ મુક્ષિગ તા સામસામાં લોહી છટાંગે. બાકી હા, ઉતેળિયાના સીમાડા વળાટે એટલે તારે ગમે તે કરજે.'

રજપૂતે રજપૂતની આખ એાળખી લીધી. લારાજી પાછા કરી ગયે!.

ઉતેળિયાના ઢાકોરે ભડલી સમાચાર પહેલિયાડ્યા. ભાજ ખાચર માેડી કાજ લઇ ને આવ્યા કાઢિયાણીઓ તો બડલી ભેળી થઈ ગઈ, પણ ભાજ ખાચરના મનનો ડખ કેમ જાય! બારુ ગામને મા^{શે} ભાજ ખાચરના ભેરવ જેવા પ્રચંડ કાડીઓ ત્રાટકયા અને એ ધીગાણામાં ભારાજી કામ આવ્યા. ભાજ ખાચર ભારાજીનું માથું વાઢીને પાતાની સાથે લેતા ગયા.

સ્વામીના ધાત થયા સાંલળીને ભારાજની રજપૂનાણીને સત યડ્યું. કાયા થર થર કપી ઊઠી. પણ ચિતામાં ચડાય શી રીતે! ધણીનું માથું તા ખાળામાં જોઈએ તે! રાણીએ સાદ નાખ્યા કે, 'લાવા, કાઈ મારા ધણીનું માથુ લાવા. મારે તે એને છેડું પડે છે'

ચાગ્ણ બાલ્યા : 'માયું તા કોજ ખાચર નેળું ગયું. અમે બધાય જઇ ને ત્યા મરીએ તાય એ માયુ નહિ કાઢે. એ કાજ છે. કાળમીં હ છે. '

^{&#}x27;એ ખાપ! મારા નામયી વિનવણી કરતો '

માલને વાળીને કત્તંસગ પાતાનાં માણુસા સાથે વળા નીકળ્યાન હતુલાઈ એકલા જ કસ્ત્રમાં લેવા રાકાયા હજી જાણે કાળ એને ગાતતા હાય એલું કુવગ્ને લાગે છે. એને માથે માથું ડાલે છે.

જેઠા ગાવાળિયાએ પાતાના હાયની અંજિલ ભરી છે. હનુભાઇએ પણ પાતાના હાયમાં કંસૂબા લીધા છે. બેય જણા સામસામા 'અરે વધુ પડતું! મરી જિલે ખા!' એમ બાલી રહ્યા છે. એમાં હતુ લાઈએ વેણુ કાઢી લીધું કે, 'હે ખૂટલ કાઠી!'

'હરો બા! ગઈ ગુજરી.' જેઠા બાલ્યા વળા થાડી વારે હતુલાઈએ વેલુ કાઢસું કે 'કાઠીના તે વિશ્વાસ હાય બા? કમુંબા હવે કઈ હાેરો પીવા ? ખૂટલ કાઠી ?'

'પત્યુ લા! હવે એ વાત ન સલારા!'

પણ નયાંત્રીજી વાર કુવરના માંમાથી 'કાઠી ખૂટલ' એવા ઉચ્ચાર નીકળ્યા, ત્યારે મેરામ ગાવાળિયાએ જેઠાના હાથતે થપાટ મારી અંજલિ ઉડાડી નાખી અને કહ્યું 'બાપુ, સાંબળતા નથી 'કઇ વારના જે 'ખૂટલ! ખૂટલ!' કહ્યે જ ન્ત્ય છે એને વળી કસ્યા કેવા ! ઊઠા, બાળા એનુ માહું!'

હનુબાઇ ખાલ્યા · 'મેરામબાઇ! તુ સાચ્યું કહે છે. મને મારા કાળ આ બધું ખાલાવે છે આજ તા મારેય રમત રમી નાખ^{તી} છે. ઊડ! ઊડ! સાન વાર કહું છું કે કાડી ખૂટલ! હતે ^{ઉડ્ડ} કે નહિ²'

ખેય જીવાના ધાડે ચડ્યા. ખેય જણાં ઘાડા કૂંડાળ નાખ્યાં આગળ મેરામ ને વિમે કુવર, ખીજન બધાય ખેડા ખેડા જુએ છે. કુંવર હમ મું મેરામને ઝપટમા લેગે કે લાધા, લેગે કે લીધા, એક વિળા અવી પહેાચી છે. બાલા ખગ બપારના સ્રુજને સામા જવાબ દઈ રહ્યાં છે આસપાસની ધારા સામા હાંગરા કરી રહી છે. ઘાડાંની

કારમી હણહણાટી અને શત્રુએાના કાપકારી પડકારાએ બે ધડી પહેલાંના દાસ્તીના સ્થળને રણક્ષેત્ર ખનાવી મેલ્યું છે.

મેરામને માથે લાલા ઝીકાવાની જરાક વાર હતી, ત્યારે ચેતીને જેકા બાલ્યા : 'એ કુંવર! છે કરાની સાથે ' લાજતા નથી ?'

'આ લે ત્યારે ભાયડાની સાથે.' એમ કહીને કુંવરે ઘાડે ચડેલા જેમના પીછા લીધા. આગળ જેઠા, વચમા કુંવર, પાછળ મેરામ : દુશ્મનાવટ જાગી ગઈ, મિત્રતા ભુલાઈ ગઈ ખીજા કાઠીઓ પણ ત્રાટકથા હનુભાઈના ભાલા જ્યાં જ્યા પડ્યો ત્યાં લા એણે ધરતીની સાથે જડતર કરી દીધુ. પણ એક અલમન્યુને સાત જણાએ ગુડ્યો, તેમ આખરે કાઠીઓએ એક હનુને હાળી દીધા મરતાં મરતાં કુંવર આખાની પાપણાને પલકારે દારતાને છેલા રામ રામ કીધા. કાઠીઓએ કુંવરના મામાં અજિલ લરીને પણી રેડયું. હનુભાઇના મરસિયા જેઠાણા —

કાલીરે સર કુંભ કતા દિ', ખનવટ ન છાડતા ખતુ, રાજે વરસ ગ્રીસ લગ રાખ્યા, હાળીરા નાળેર હતુ.

(કાલીવેલી નારીને માથે પાણીના વડા કેટલા દિવસ સાદતે રહે ² એમ હનુભાઈના ધડ ઉપર માર્યું પણ કેટલા વખત ટકી રાકે ² ત્રીસ વગ્સ તુધી હનુભાઈને ભગવાને ⇔વતા રાખ્યા તે તો હાળીનુ નાળિયેર ળનવાને માટે જ)

> અધપતીઓં હૂતા મન આજો, સુરા વરસ ન છવે સાઠ; લોહે લીટ મરે લાખાણી, ગાયલ તણી પટાળે ગાંઠ.

(શરવારા કાંઈ સાડ સાડ વગ્સ મુધી છવે ? એને તાે ન્તુવાનીમાં જ માત શાબો. લાખાછના દીકરા હનુભાઈ તાે હમેશા લોઢામાં લીટી જેવાે નિલય કરીને જ મરે એ લીટા જેમ ન ભુ કાય, તેમ હનુસાર્દની પ્રતિજ્ઞા ઘેલાં તે લોકો ઘેલડીઆં શાં ખોલા જો ને વેરી વળાવી હમણાં આવશું હા રાજ!

સીમાઉ જાતાં ઊતર્યા આડા સાય જો ને ફેાજુંમાં આયરડા એમ ખોલીઆ હા રાજ!

અપશુકનના ન મળે રાજા પાર જો ને વાર્યા કરાે તાે વળા પાછલા હાે રાજ!

હું હેલું લેં રણજાયા રજપૂત જો ને હેલું ચડયો તે પાછા ના કરે હા રાજ!

વારનાં ઘાેડાં મારગે ચાલ્યાં જાય જો ને આડબીડ હાલે હનુભાની રાઝડી હા રાજ!

આકડિયામાં ચારણને થાય જાણું જો ને વીકાેલે ચારણું આડા આવીઆ હા રાજ!

કુંવર તમે ચારણના કરજો તાલ જો ને કસૂંખા પીને તે રાજા સંચરા હો રાજ!

નથી ગઢવા કસૂંખાનાં ટાણાં જો ને જાવા દિયા વીકાભ તમે આ સમે હો રાજ!

પરાણે કાંઈ ઉતાર્યા પલાણ જો ને રેડિયા કસૂખા તેણે કાઢીઆ હો રાજ!

આવ્યાં આવ્યાં વીકાલની માડી જો ને આવી પૃછે છે એક વાતડી હા રાજ! ं डेरा तमे राज है। राज! वीडाले धणु हो गावशे ાર ઘડીક ધીરા થાવ ર વાળી વિકાલે આવશે હા રાજ! મા તમને લળી લાગું પાય જો તે वडीक्र मार्थ समे हा राज! મારાં સિહ્યું જેરા દૂધ જો તે લાએ ગાહેલ ગંગાજળ હાજળાં છા કાચ! હતુલે રણુજાયા રજપૂત સ્ત્રુલ न्यहा ते पाछा ना द्रे हा राज! માંથી હેનુભાઇએ રાઝી દાહી છોહી જો તે डाल्र ! જેટા ગાલાળિયા પડકારીઓ સ્ટા જેદીઓ કાંઈ લળીને લાગે પાય જો ને भाई हरी हेरील आ अभ हा राज! ત્રણ ગાઉને તરલેટ ધણ લાવ્યા જે ને हवे वायुंकी नहिं अगरा हो राजा! ભાલાં ભળકે હેનુભાના હાથમાં હા રાજ! તરવાસુ ના ખંધાણાં તાેરણ લંક કહેલા કુંવર વાંકડા છા રાજ! દક

'બાબી, દર્શીને જો મામલ દીધું હોત તોય પી અત' એટલું કહીને બહેન તો મુંગી મુગી ચાલી નીકળી. પણ એની આંખમા શ્રાવણ ને બાદરવા વરસવા માડવો બાર જોર જેવાં પાણીડાં પાડની ચાલી જાય છે ઝાપા બહાર દેદવાડા છે માથે લીબડાની ઘટા ઝળૂ મીરહી છે અને છી'ક આવે એવાં ચાખખા કૂલ એરડાંની લીપેની ઓસરીએ જબ્બર હિલવાળા જોગડા દેઢ બેડા બેડા બેડા હોકા પીએ છે. જોગડા બાઇ ને નાની હતી ત્યારથી ઓળ ખતા હતા. બહેનને જોતાં જ હરખમા આવી જઈ ને રસ્તા ઉપર આડા ક્યા, પૂઝ્ય:

' डां जाभ राती डां जा?'

' જોગડા લાઈ, મારે માથે દુઃખના હગરા થયા છે પણ દુખ મને રાવરાવતું નથી. મારા માના જુણ્યા લાઈ મને દેખીને માહું સતાડે, ઇ વાતનુ મને રા<u>વ</u> આવે છે.'

'અરે ગાડી, એમાં શું રાવા ખેઠી ? હું ય તારા લાઇ છું ના! ઊઠ દાલ્ય મારી સાથે '

જોગડા એ ખાઈને છલની ખહેન કહી અંદર લઈ ગયા. એક કળશી જાવાર લઇને ગાડું લયું. રાકડી ખરચી આપી પાતાના છાકરાને કહ્યું: 'ખેટા, પુર્ધને લઇને ખાતે મૂક્ય આવ્ય અને આ દાણા કુઈને ઘેર ઉતારી મેલજે'

ગાડું જોડીને છાકરા કુઇની સાથે ચાલ્યા વિધવા આયરાણી પાતાના મનમાં આ સસારના સાચળ્યુક ઉપર વિચાર કરતી ચાલી ગઇ તે દિવસવી જાણે એને પાતાના ખાવાઇ ગયેલા માજ્યો મળ્યા. અંતરમાંથી સસારના એર ઊતરી ગયાં

બહેન ગયા પછી જાગડાની બાયડી આવીને બાલી: 'લગત, મને લાગે છે કે તમારે ને મારે છેટ્ટ પડી જાશે.'

^{&#}x27;34?'

' જીએ લગત, છોકરા જો ખરેખર તમારા જ લેહીના હશે તો તો ગાર્કું તે ખળદ એની પુર્ક તે આપીને આવશે અને જો મારી જાતમા કંઈ ફેરફાર હશે તા ગાર્કું ખળદ પાછા લાવશે'

'અરે મૂરખી!એવા તો વદાડ હોય? એ છોકરું બાપડા એવી વાતમાં શુ સમજે? એ તો માટેરાએ કશુ હોય એટલ જ કરે તે! એતે આપણે કાઈ દી કયા એવુ શીખવ્યુ છે કે કહ્યું છે?'

'લગત, જો શીખવલુ કે કહેલુ પડે, તા પછી નવ મહિના લાર વેંડાર્યો તેનું માતમ શુ?'

ખીજે દિવસે છાકરા હાથમાં એકલી રાશ ઉલાળતા ઉલાળતા ધેર આવ્યા. સાંભળીતે પૂછયું • 'બેટા, ગારું ખળદ કયા ?'

'કુઈને દીધાં. '

' si ? '

'ભાષા, તમે એના લાઇ થઇ તે એને કાપડુ' દીધું, અને ફું ર્કાઇ કુઈ તે પુર્ધઆરું ન આપી આવું ?'

મા બાલી: 'રગ છે ખેટા, હવે તુ લગતના દીકરા સાચા'

₹

જે ભુજાએ જોગડે દાન દીધાં, તે જ ભુજામાં એક વાર એણે તરવારને રમાડી. તે દિવસ મિતિયાળામાં એસલવાળાની ગાદી દ્વની. ક્શ્મનોની ફાજે એક દિવસ મિતિયાળ ધેર્યું. અને જોગડા રણ ખેલવા ચંદ્રયો. મરવાની આગલી રાતે એની બાયડીએ કેવા કાલાવાલા કર્યો કે

સારસ સાછ રાત, વક્ષખે વાક્ષમ જયું, રહોને આજી રાત, (અમારી) જોડ વછાડા મા જોગદા!

[હૈ તેંગડા ! સારસી (ચક્રવાષ્ટી) પ ખીલી જેમ આખી રાત પાતાના નરને નદીને સામે કોંડેથી સાદ કરતી કરતી કૂરી કૂરીને રાત કાઢે, તેમ મારી ગતિ હા કરા ? આજની રાત તેંા રહેા ! આપણી જોડી કો તાંદા !] પણ એગડાને તેા સહની માખર મરતુ હતું એ કેન મહાય કે ધી ગાળું હરીને સહમા પહેતું એએ પોતાનું દોહી પોતાની જનમન ભામને આપે હીટતુ

ખાંલામાં એગડાની જીવની કીરીની આયર બહેન ખારડાના કરા ઉપર નિસગ્ણી માંડીને ગુગ્ર કરતી હતી. ત્યા કાઇએ ખુબર આપ્યા કે 'તારા ધરમના માનેત તીર એગડા ધી ગાણામાં કામ આવ્યો.'

સાલળીને બાઈએ નિસગ્ગૃતી ટાચેળી પાતાના શરીરતો વા કર્યો. ધળ દેવી નીચે પડી માયુ ટાક્યાને ગર્ગગયા માડવા માન્યીની ને પશુની છાવી ભેદાય તેવા મરસિયા એના મીડા મીડા ગળામાથી ગળી ગળીને નીકળતા લાગ્યા.

વસુકર અને વણાર, નાતે પણ નેડા નહિ, (પણ) ગણને રાઉ ગજમા>, તારી જાત ન પૂછું જોગડા!

(હે ભાઈ જોગડા ' તુ લૂગડા વખુવાનુ કામ કરનાંગ ઢેઢ હતા, અને કં તો વખુર શાખની આયરાખી છું નાતત્ત્વને હિસાબે તા આપણી વચ્ચે કાંઈયે સબધ નથી પખું હું તારી હલકી જાત સામે શું જોઉં ' હું તો તારી ખાનદાનીને રડુ છું, હે હાથીઓના હખુનારા જોહા!)

આયરાણી ગાની ગાની રાતે પાણીએ રાવા લાગી એના વિલાપના સૂર સામળી સાંભળીને માણુસા ખાતાં ખાતા ખેડાં થઈ ગયા, જોગડા બધાયને પાતાના ભાઈ જેવા લાગ્યા. આયરાણીએ જોગડાના ધી ગાણુની કલ્પના કરી

×રાંપીના રાખણહાર, કળલાં લે વેત્રણ કિયાં વીજળ તણા વિચાર, તે કિ જાણ્યા જોગડા!

[×] આ વાત વિષે બે મત છે કોઈ કહે છે કે જે ઢેઢ ચાપરાજવાળાની સાથે રહી જેતલપુર બાદરાાહની ફોજ સામે મર્યા તેનુ નામ જોગડા (જીએ રસધાર લા. ૧ 'ચાપરાજ વાળા ' બીજો મત એમ છે કે ચાપરાજ વાળા દે સાથી ઢેઢ નહોતો, ઝાપડા હતા જોગડા ઢેઢ તા મિતિયાળે સાત એલલ માહેલા એક એલલની સાથે થયા અને શત્રુની ફોજ સામે મરાયા

(हे बारा क्षेत्रारा । त तारांपा सह ने भरेसा टारनां याभडां यात्र्याभा हराण કુવાય. એને ખદલે તે તલવાર લઈને રાયુઓને ચારી નાખ્યા. તને તલવાર ભારા !

વાપરનાની યુક્તિ આપાઓપ કચાથી સૂઝી ગઈ.)

વિલાપ વધે છે. તેવી તેવી કરપતાએ લોગ છે. દૈયામા જાણે हिर क्यां छ .

આગે છેલ્લા ઊઠતા, પૃંલા ઊઠયો પાંત, ભૂપાંમાં પડી ભ્રાંત, જમણ અભરાવ્યુ જોગદા!

(ब्रिट्यगरा साहाय प्राहुर क्ष्मिलीमा पार प्राहम्मा सहसा हेस्बे जेसवाना वारा आवे. परत आ जहरूपी जमणमा ते। त पहेबी પંગતમાં ખેસી ગયા. સહુશી પહેલવહેલો કાટકીને મર્યા. તે તો ય ભૂપતિઓનું ભાજન અલકાવી માર્યું, એટલે કે તે તેઓની જાર્તિને ખાગ કરે, (RIF THIS)

ગ્રાભક્ષ કાંઉ ઐારે. (હવે) જ ગા ભાગ્યા જોગઢા. આગળ કેટક ગારતા, કાલ

ि श्र अस्तानाणा हरूला । वारा मुन्यत्रेता सी जारामा व अप्तार मिश् ता शत्रभात्रपा शर्शना आशते जारता हता. पण हते त शत जी સા ચાડામાં શેરડા ઓરીશ ? કેમકે એ સા ચાડાની આ ગારૂપી છે છોગો, તે

તા ભાગ ગયેલ છે સા ચોડા ફરરો જ શા રાતે ?) રા કરતે જિલ્લું તહિ, માધ્ય ખળાં માંય તલ તલ અપસર તાય, જે જઘ મા^{રતી} જોગદા

(य देरनी ता धारीय हिन्छ। हती है वाग कवा वीज्नु आये बहुन ग्रावानी ाणामां पराची देव. यण जाने जा मार्च युध्हानमा छाय कर न आज्य इ अने वस्वा ते। अरक्षी अधी अध्यासमा अवसी छवी है अ णियारी ओने

ના શરીરના તલ તલ જેટલો હકડા વહેંચા લેવા પડચો.)

મુધા માલ મળ્યે, સુધા સાટવીએ નહિ, ખૂધાં કાણ ખર્મે, જાત વત્યાનાં જોગયાં કાલ થરાવર ગામ્પી જુમાની જીતે. અને જુપતા જ દૂયાને આદે ત્રેમાં ત્રેમ્ય લગ્નએ વાસ્ટીને નોચ પાડી

'વ્યય પીડપા, કનાઇ ગું િમાં તારે તે, તે, તે માવડીના કપાળની મેવડીમાં નાધીને કર લાહાલા! ને નચવા કરી નાખ્ય એની ખાપરીનાં, દે કડ, ચારુભાગ લાહું નામ રે'સે '

પણ વા સીના હાય કપવા મહા, ળકુક ફાડવાની એની છાતી ન ગાર્રી, માર્ગ વીજળા પડી હૈાય એવા એ ત્યાં ને ત્યાં સન્સ્પ્ર્ક યુઈ ગયા તે વખતે એક સુતાર દાયમાં દાયદો વઈને અને હતો. કાનીઆએ તરમાયા દાદા ઉપર ડાંડી નાખી ત્યાં સુતારનુ સત મ^{ારી} ગયુ એના મનમાં અજવાળું યુઇ ગયું કે 'દ્રાય હાય! દુય સુદામહાના સરખા ધણી! અને આવા લાગ મ્તય!'

એણે દાટ દીધી વાવરીના દાયમાંથી ઝૂટવીને એણે બદ્ધ ખને ચડાવી. લખા પાડેરના કપાગ સામી નાધી, દાગી, અને દડુડુડુ દેતી ગાળી છૂટતાં વાર જ લાખાની ખાપરીમાં 'કડાક!' અવાજ થયા. હરદારના મેળામા કાઈ જોરદાર હાથની વપાટ વાગતાં દૂખળા સાધુડાના હાથમાંથી સવા રોર ખીચડી માતું રામપાતર ઊડી પડે, તેમ લાખાની ખાપરી ઊડી પડી જીવતરમાં પહેલી જ વાર હાથમા બદ્ધ ઝાલનારા એ સતારે રગ રાખી દીધા.

અને પછી તો ' દો! દો!' એમ દેકારા બાલ્યો પાડેર પડ્યો અને અધારામા મિયાણા આકુળવ્યાકુળ થયા મનમા લાગ્યું કે ઝાપામાં કાેેે આવા મિયાણા એક હશે. ગાંકીરા પણ કાળા ગઝમના થઇ પડ્યો. પથરા છૂટ્યા. મિયાણાઓની જમનગરીઓ ખદ્દકાના કાનમાં ચંપાવા લાગી. લડાકા થયા પણ ગાળીએ! ઠેણુણુણુ દેતી ગાડા સાથે લટકાઈને ભાયે પડવા મડી તાય એ તા મિયાણાની ખદ્દકા! કેકને ધાયલ કરીને લખા પાડેરની લાશ લેતા કે મિયાણા રવાના થયા.

ઝાંપા ઉપર તા રગ રાખી દીધા. પણ કાનીએ ટાર્લી ગાતે છે આપા શાદુળ કર્યા!' ઝાંપે ડંકતા ડકતા જે ઘાયલા પડ્યા તે કહે, 'કાનીઆ, આપા શાદુળને ગાત, એને બચાવજે.' કાનીએ હાલી ધણીને ગાતવા લાગ્યા.

હાથમા ઉવાડી તરવાર લઇ તે આપા શાદુળ ગઠની રાગે રાગે રાયે તપાસતા તપાસતા ચાલ્યા જાય છે. બીલ્તું કાઇ આદમી પામે નથી એતે ફડેકા હતા કે ક્યાઇક શસુએ ગઢ ઉપરથી તે ગામમા પેસી જાગે

મિંયાણા પણ બહારને રસ્તે બરાબર ગઢની રાગે ગંગે ચાલ્યા ા હતા, એવામાં તેઓએ ગઢની દીવાલમાં એક નાનકકુ ગગ્નાળું કુ. લાગ જોઈને મિંયાણા અંદર પેસવા લાગ્યા, અને પડખે કકોના એક માટા નેળા પડથો હતા: એ ઉપાડીને મિયાણાએ ાપા શાદુળને માથે ઝીકથો પહેલવાન મિયાણાના પ્રથડ લાએ ાપા શાદુળ બેહાેશ બનીને ધરની ઉપર ઢળી પડથા

પણ ત્યાં તો 'ધડ! ધડ! ધડ!' એમ કાેણ જાણે એક માગી કેટલી તરવારના ઝાટકા મિંયાણાઓને માથે તૂરી પડ્યા તનાયના બેંગ્વ જેવા કદાવર અને ખૂર્ની મિંયાણા, માટા પહાડને તમે પથરા પડે તેમ ધરતી ઉપર પડવા લાગ્યા આ કાેની રવારા ઝીંક ખાલાવે છે તે જેવા ઊચી નજર કરવાનીયે વેળા હોાની. 'આ લે! આ લે! લેતા જા!' એમ ચસકા ચાતા ગ્નય છે તે તરવારના ઝાટકા પડતા જ્નય છે. શત્રુઓના સાય વળી ગયા. હામસામી તરવારાની તાળા ખાલી ગઈ. પણ કાેણ કાેને મારે છે તેની અધારે ગમ ન પડી. મિયાણા લાગ્યા, અને લાગ્યા તેટલા પણ દારકાના જાતાળુની જેમ, સદામડાની જાત્રાના એધાણ તરીક તરવારના ઝાટકાની દારકા—છાપ લેતા ગયા.

જ્ઞ ...રા આવે સાના કાની હતી ! એ અંધારામાં કાેણ-કેટલા

જણા વારે આવી પહેંચ્યા હતા ² ખીજું કાઈ નહિ, એકલા કા^{નીઓ} જ હતા. કાનીઓ બાપુને ગાતતા હતા. બરાબર ટાણે એ આ^{વી} પહેંચ્યા. બાપુના બેહાશ દેહ પટકાઈને પડ્યો હતા. તેની જ કમરમા^{વી} કાનીએ તરવાર ખેંચો લીધી, અને અધારામાં એની એકલી બુ^{નાએ,} પદર પંદર ઝાટકા સામટા પડતા હાય એટલી ઝડપથી તલવાર આછ**ી એણે એકલાએ દેકારા બાલાયો.** મુદામડાને સહુથી વધુ ખચાવનાર એ કાનીએ હતા.

વ્યાપા શાકુળની કળ ઊતરી, એણે અખિ ઉત્રાડી. પડખે ^{બુએ} ત્યા પચીસ પચીસ ધામા કટકા થઈ ગયેલા કાનીએા પડયો છે.

'બાપુ! સુદામડા — 'એટલું જ એ બાલી શકયો. પછી ^{એતા} પ્રાણના દીવા એાલવાઈ ગયા.

સવારે ચારામાં ડાયરા ભરાણા. મરેલાઓને દેન દેવાની તૈયારી ચતી હતી. બધી લાશા સામે પડી હતી તે ટાણે માણમાના અક્ષેતિ ઉડાડવા માટે ગઢવીએ પાેગ્સનાં વેણ કાઢવાં.

'ખમા! ખમા તને, આપા શાદુળ! આજ તે' કાડિયાણીની કૂખ ઉજ્તળી! જોગમાયાએ સુદામડાનું નાક રાખ્યું. વાદ ર^{ણના} ખેલણદાર!

> છાપડાં રાગુભડ કિ' એમ માદા, લાપ ઝડા ન બેમ સડાં, ભડ ઊભે ડાપા ભેળાપ, (તા) ભક છે જવન આપ ભડાં.

ર સાદુય ખરક કરે છે કે, 'હ બળવાન કો દાવ્યા, હ તવારિલ સાત્રના ત્રીર નેરા, તમે હાજર દેશ ક્લા કોને ગામના દુરમાંમાં દુષ્યનો શખક યુક્ક અને, તો ત્યા વ્યવા શસ્ત્રીરાનુ હત જ ધૂય મજયું

?

એમ મરદ હાણાઓત આખે, સણજો ગલ્લાં નરાં સરાં; નર ઊભે ભેળાય નાંગરું, તા નાનત છે એહ નરાં.

3

વળગ્યા ગઢે માળીઆવાળા, માદીપણારા ભરેલ મિ'યા: પાતે ચકચુર થિયા પવાડે, એમ કેક ભક ચકચુર કિયા.

8

સાંદે ગઢ રાખ્યા સુદલપર, દોખી તણા ન લાખે દાવ, ગ્રીમ કરી કસળે ઊગરિયા, રંગ છે યાને ખવડાંરાવ.

પાતાના પગક્રમનુ ગીત સંલિળીને શાદુળ ખવડે ઉદાસ મુખે ડાેક ધુણું હ્યું.

ચારણ પૂછે છે. 'કાં ખાપ! કાંઈ માળુ કહ્યું?' 'ગઢવા! કવિની કવિતાયે આલાડછેટથી ખીતી હશે કે?'

' કાંઇ સમજાણ નહિ, આપા શાદુળ.'

[×] ર. લ્(ા) ખવડના પુત્ર શાદુળ કહે છે કે 'હે પુરુષા! સાંભળકો કે ને મરદ ઊરોા હોય હતાં ગામ લ્ટાય, તાે તાે એવા મગ્દને લાહન હકો.'

^{3.} માળિયાવાળા મિયાણા લ્ટાગ, ક જે મરદાનગી ભરેતા હતા, તે મુદામડાના ગઢ ઉપર તૂરી પડ્યા એ વખતે ખદાદુર તાદુલ ખવડ મરણિયા બન્યા અને ખીત હૈકને એણે ગુરાતન ચડાયાં.

^{4.} સુદામડાના ગઢ ગાંદુળ ખવડે એવી રીતે બચાવી દીવા દુરમનાના ધાયો નહિ. એ રીતે શાદુળ ખવડ! હથે દ્રેયાપુરાળ Caરી ગયા. ાના મત્ત, રગ છે તને!

લરની દેગમાં પોઢેલા કાઇ નિર્દોષ માણસને અધરાતે સરકારી સિપાઈ આવીને હાયકડી પહેરાવે, તેમ આપા કાળાને આ કાગળ વાંચીને યઈ ગયું. માનવીને માથે આલ તૂરી પડે એ વાત એને ખરી લાગી. ધરતી જાણે એની નજર આગળ ચકર ચકર ફરવા લાગી. પણ કાડીના દીકરા, ઘૂડડા ગળતા આવડે. ખેપિયાને જવાય લખી આપ્યા — લખ્યું કે, 'હા ત્રૂમણું લાગ્યા છું. ઘરેણે મુકાઈ ગયું છે. છાંડાવીને યાડા દિવસમા આવુ છું. '

ખાકીની જે ચાર સાલીની જમીન રહી હતી તે માંડીને કાડીએ ખીજા એક હજાર રૂપિયા ઉપાડ્યા નવુ માળવલા હેમનું ઝૂમણું ઘડાવ્યુ. ઝૂમણું લઈને ધોડે ચડી એણું વંડાના રસ્તા લીધા. રસ્તે ચાલતાં એને વિચાર આવે છે કે 'આ ઝૂમણુ અમારુ નહિ, એમ કહેરો તો ! ઝૂમણા ઉપરવટ કાંઈ રકમ માગરો તા ! તા આ વાડી આપીરા અને એટલેવી પણ નહિ માને તા ! એગીયે એના ઝૂમણાની વંડારે કિમત મામને તા ! તો મરીશ! ' પડખામા તલવાન્ તયાર હતી

ડેતીની ચાેપાટમાં ભુવા આયર બેડા હતા. તેણે ગેડીને ઢાંપ લબાવ્યા 'હાેંબડા! આવા, આત્રો, કાળા ખુમાણ પાારા ' એમ આવડાર દીધા, બેસાડવા

ઉતાવળા યછીને ત્રળા ખુમાએ તા ફાળિયાની ગડ ટાંડના માડી, બાલ્યા કે 'લાઈ, આ તમારુ ઝૂમાલુ સલાળી લ્યા '

ં કાલા રહો, હોલા રહો કાવગતે કનુમા લેવા બેલાલીએન તુમા મની કર્યા ઉલાવળ છે આપા કળા દે

કળા ખુમાતુના ગમ રતી ગયા. એને પૂરપૂરા બાનકા પડી નવા કે જ્ઞાઇનિધ આજ લાગ કાંગ્યના માઝ મના પ્રમુ કર્ય

द्वानिक नामा सामुद्द त्यांची साम्ही गरी.

. 1

ડાયરા ધીમે ધીમે લરાવા લાગ્યા, તેમ તેમ કાળા ખુમાણના ટાંગા તૂટવા મંડ્યા. હવે વાર નહાતી. ત્યાં ભુવા આયર ઊસા થઇ ને પડખાની એક પછીને નાડાછાડ કરવા ખેડા. અચાનક એના કાન ચમકયા, પછીતની અંદર આ પ્રમાણે વાતા થતી હતી.

- ' का राउ. हे'ली'ली ने के निर्ध परे ? '
- ' શું છે ?'
- ' ઝૂમણું ધડાવીને લાવ્યા. '
- ' देखि ३'
- 'તારા ખાપ કાળા ખુમાણ.'
- ' અરરર! પીટયા, કાઠીનુ માત ઊભું કર્યું!'

પેશાખ કરતા કરતા ભુવા આયર ઠરી ગયા. 'હાય હાય! હાય!' એવા ગ્રેના હાહાકાર ધમણે ધમાતી આગના ભડકાની માફક એના હૈયામા ભડકાડી ઊડ્યા. માથાની ઝાળ ત્રેલમડે લાગી ગઈ. એ ગ્રેના થયા. એ પરખારા વાણુ દના ઘરમાં ગયા. વાણુ દ ગ્રેના ગ્રેના વાતા કરતા હતા, ત્યા આયરે એના ગાલ ઉપર એક અડબાત લગાવી દીધો, પાતે પાંચે આગળીએ સાનાના વેઢ પહેરેલ હતા તેની વાણુ દના ગાલ ઉપર છાપ ગ્રેડી આવી. વાણુ દે સ્રીસ પાડી: 'એ સ્મન્નદાતા! તમારી ગોં'

'કાઢ્ય ઝૂમણું, કાઢ્ય નીકર કટકા કરી નાખું છું.'

આગોણમાંથી ખાદીને વાલુંદ કઢીના પાટિયા કાઢથો. અંદરવી મિલ્યુ કાઢ્યુ, એજ ઝૂમલ્યુ! ખૂમ કાળું પડી ગયેનું હતું. ફાળિયામાં કોંડી, ખગલમાં દાખી ભુવા કાયરામાં આવીને ખેડા. કસ્ખા તૈયાર ક્ષો એટલે નાકરને કહ્યું 'જા એક્ટરે, એક્યું' જોડ્યવન્ળુ ઝૂમલ્યું કઈ આવ્યુ.' ભરની દરમાં પોહેલા કાઈ નિર્દોષ માણસને અધરાતે સરકારી સિપાઈ આવીને હાથકડી પહેરાવે, તેમ આપા કાળાને આ કાગળ વાંચીને થઈ ગયું. માનવીને માથે આભ તૂરી પડે એ વાત એને ખરી લાગી. ધરતી જાણે એની નજર આગળ ચકર ચકર ફરવા લાગી. પણ કાડીના દીકરા, ઘૂડો ગળતા આવડે. ખેપિયાને જવાય લખી આપ્યો — લખ્યુ કે, 'હા ત્રુમણ લાગ્યા છું. ઘરેણે મુકાઈ ગયું છે. છોડાવીને શાડા દિવસમા આવુ છું. '

ખાકીની જે ચાર સાતીની જમીન રહી હતી તે માંડીને કાડીએ ખીક્ત એક હક્તર રૂપિયા ઉપાડ્યા નવુ સાળવલા હેમનું ઝૂમણું ધડાવ્યું. ઝૂમણું લઈને દાંડે ચડી એણું વંડાના રસ્તા લીધા. રસ્તે ચાલતાં એને વિચાર આવે છે કે 'આ ઝૂમણુ અમારુ નહિ, એમ કહેરો તા ' ઝૂમણા ઉપરવટ કાંઈ રકમ માગરો તા ' તા આ દાંડી આપીશ અને એટલેથી પણ નહિ માને તા ' એથીંગે એના ઝૂમણાની વધારે કિંમત માગરો તા ' તા મરીશ!' પડખામાં તલવાર તયાર હતી

ડેલીની ચાેપાટમાં ભુવા આયર એડા હતા. તેણે ઊડીને હાય લંબાવ્યા . 'હાેલેલે! આવા, આવા, કાળા ખુમાણ પ'ાારા ' એમ આવકાર દીધા; ળેસાડયા

ઉતાવળા થઇ ને કાળા ખુમાએ તો ફાળિયાની ગડ ઝાડવા માડી, બાવ્યા કે 'ભાઇ, આ તમારુ ઝૂમણ સભાળી કરો! '

' કામા રહેા, કોબા રહેા. ડાયરાને કસ્મા લેવા બાલાસિં ઝુમગુષ્તી કર્યા ઉતાવળ છે આપા કાળા ! '

કળા ખુમાખુના ગમ રમી ગયા. ઐતે પૂરપૂરા ડાસકા પડી ગયા કે લાતબિય આજ ભગ ડાયગમાં મારું માત ત્રળ કરત

द्वनियानमा वानुद्द त्यायी सन्ती न्या.

ડાયરા ધામે ધામે લરાવા લાગ્યા, તેમ તેમ કાળા ખુમાણના ટાંગા તૂટવા મંડ્યા. હવે વાર નહાતી. ત્યાં ભુવા આયર ઊલા થઈ ને પડખાની એક પછીને નાડાછાડ કરવા એડા અચાનક એના કાન ચમકયા, પછીતની અદર આ પ્રમાણે વાતા થતી હતી.

- ' કા રાંડ. કે'તા'તા તે કે નહિ જરે?'
- , SI, B ;,
- ' ત્રુમણું' ઘડાવીને લાવ્યા. '
- , है। हा है,
- 'તારા ખાય કાળા ખુમાણ.'
- ' અરરર ! પીટયા, કાકીનું માત ઊભુ કર્યું!'

પેશાખ કરતા કરતા ભુવા આયર દેરી ગયા. 'હાય હાય! હાય

હાય!' એવા ઊના હાહાકાર ધમણે ધમાતી આગના ભડકાની માક્ક એના હૈયામાં ભડકાડી ઊડ્યા. માથાની ઝાળ ત્રેલમ ડે લાગી ગઈ. એના હૈયામાં ભડકાડી ઊડ્યા. માથાની ઝાળ ત્રેલમ ડે લાગી ગઈ. એ ઊમા થયા. એ પરબારા વાણુ દના ધરમાં ગયા વાણુ દ ઊમા ઊભો વાતો કરતા હતા, ત્યા આયરે એના ગાલ ઉપર એક આપ્યાન વાતો કરતા હતા, ત્યા આયરે એના ગાલ ઉપર એક આપ્યાન લેઢ પહેરેલ હતા તેની લગાવી દીધી, પાતે પાંચે આગળીએ સોનાના વેઢ પહેરેલ હતા તેની વાણુ દાગા ગાલ ઉપર છાપ ઊડી આવી વાણુ દે ચીસ પાડી 'એ અન્નદાતા! તમારી ગોં'

'કાઢ્ય ઝૂમણું, કાડય નીકર કટકા કરી નાખું છું.'

તારો લુમાયી ખાદીને વાયુ દે કહીના પારિયા કાઢયો અંદરથી કાઢયુ, એજ સમસ્ય ! ખૂમ કાળુ પડી ગયેતું હતું. ફાળિનામાં ખગલમાં દાખી ભુત્રો કાયરામાં આવીને ખેડા. કમૂં ખા તૈયાર પગલમાં દાખી ભુત્રો કાયરામાં આવીને ખેડા. કમૂં ખા તૈયાર હાટલે નાકરને કહ્યું ' જા એટરે, એટ્યું' જોડયવ ળું સૂમસ્યું હાલ્ય.' કાળા ખુમાણતા ત્યાસ ઘુંટાવા લાગ્યા. ઝૂમણું ગઢમાંથી આવ્યું. સામે મુકાણું. પછી માં મલકાલીતે ભુવા આયર ખાલ્યા: 'આપ કાળા, લ્યા કાઢા ઓલ્યું, તમે લઈ ગ્યાંતા ઇ ઝૂમણું.'

કાળા ખુમાણે ઝૂમણું કાઢ્યુ. એના હાથ કંપતા હતા. ડાયરાના એક ખે લાઈ એા ખાલી ઊડ્યા ' કાં આપા, અપીચુના બહુ ^{ઉતાર} આવી ગયો છે તે ધૃજે છા ? '

ભુવા આયર બાલ્યાઃ 'હા, હા, આપાને માટા ઉતાર આ^{વી} ગયા છે! હમણાં કસૂખા પાઇ એ. '

કાળા ખુમાણુની આંખે અધારા આવ્યાં. ભુવા ઝૂમણું ^{ઊંસું} કરીને બાલ્યાઃ ' ડાયરાના લાઈ એા, અમારા ઘરમા આવા બે ઝૂમ^{ણાં} હતાં. તેમાથી એક આપા કાળા ઉપાડી ગયેલા. '

ચમકીને ડાયરાએ પૂછ્યુ : ' હે' કચાથી ? '

- 'ગાડલાના ખેવડમાંથી. કેમ ખરુ તે આપા?'
- 'અને લાઈએા, આપા અમારા બાળપણાના લાઇબંધ ^{યાય} છે હાે!'
  - 'અરર!' ડાયરામાં ચીસ ઊઠી.
- 'આપાને ઉવરાણી લખી, એટલે આ હલકી કિમતતું ઝૂ^{મણ}ં ધડાવીને લઈ આવ્યા, ને એાલ્યું, હન્તર રૂપિયાનું ઝૂમણ ^{ગળત} કરી ગયા.'
- ' ભુવા લાઈ, આ મારી ધાડી .. . ' કાળા ખુમાણે ને સ્વરે તૂરી ગયા.

ધીરે રહીને ભુવા આયરે પાતાની ખગલમાવી ફાળિયું લીધુ, ઉખેળીને અંદરવી ઝુમણુ કાઢસુ. ત્રણે ઝૂમણા ડાયરાની વ^{ચ્ચે} ફગાવ્યા, બાલ્યો કે, 'લ્યા બા, હવે જોડ્ય મેળવા તા !' 413 . EJE

ડાયરા સન્નજડ થઇ ગયા. અખંડ જોડનાં ખે ઝૂમણાં તે ત્રી છાં ઝૂમણાના ચારી

તવીત ! શું થયું ?

આયરની આંખમાંથી આંસુની ધાર હાલી. હિમાલય રુએ ત્યારે એના પ્રેત્રમાંથી ગંગા તે અમના વછેડ માળા ત્રેમાની તેમણેના તેમણે २०१ क्षात्रे में भारते। हे दिशी, धन्य होली तारी माते. याते भारी भाने भार्थ—ना, भारी भाना शा वाडा भारे घाताते भारी એક લેમ્પડ માસરા દ્વાંત્યા રાયરાના ભાઈઓ, આજ આ લાખ ાના ગલદેરાનું માત ખગાડવા હુ ઊભા થયા'તા. મારી ખાયડીએ वार्शाहत हो आन्य । यथ जायडीते श्रुप्त से चाते ल ો માન્ત્રે કે તુશાન કરવા હે છોણા ન જાત્રા હાપ પ્રાથ્ય

शरीय अप्रीण द्याणव परत मू। પછી પાતે કાળા ખુમાણને ખે દાય જોડી કહ્યું: . લાશા વવું ત્રમાં , પા પ્રમાર, જ છે. અપુ આ ભુમાં મુર अंभाजे, मारी जेपपु शानरामा जा रिता जाह देखर आध्य वधावाना . ना पाउँ योने लोगभायाना से।गंह छे.

आल ये भेग जानी त्रीक वही याहे छे.

૧૯. અભા સારિઠિયા

સી રેઠ દેશને દખણાદે કિનારે, માલણુ નદીના કાંઠા ઉપર મહુવા નામનું ખંદર આવેલુ છે. આરખી સમુદ્રના આસમાની માર્જા રાત-દિવસ મહુવાની ધરતીના વારણાં લીધા કરે છે. દરિયાના ગુંજારવ આઠે પહેાર એ નગરીના લોકોને કાને સલળાતા રહે છે. તે દિવસ તો માલણુ નદી સે જળ વહેતી હતી. એના પાણી મહુવાને થપાડા મારતા હતા. પણ આજ માલણુમા એકલા વેકરા ધખધખે છે *

આજેથી દાઢસા વરસ પૂર્વ આ રહિયાળા બંદરને માથે ત્રણુમાં પાદરના વાવટા ક્રકતા હતા. એ ત્રણુમા ગામડાની ઉપર જસા ખરીઆ નામના રજપૂત-કાળી રાજાની આણુ ક્રરતી હતા મહુવાની ખે દિશાઓમાં પંદર પદર ગાઉના પલ્લા પકડીને ગીચ ઝાડી ઊબી હતી. તેવુ તેવુ હાથને માથે ડાકા કાઢીને સાગરના દારિયાનાં જૂય આકાશની સામે માથા ઝુલાવતાં હતા નાળિયેરીઓ સામસામાં ઝુંડ ખાંધીને સ્રજના અજવાળાંને રાષ્ટ્રી રહી હતી, અને એકખીજના અંકડા બીડીને ઊનેલાં કે ક કાઢાવાળાં ઝાડઝાખરાંની ને ડાળડાળીઓની એની તા ઠંઠ લાગેલી કે માહીથી સસલુ દાડવા જાય તા એની ખાલ ઉતરડાઈ જ્યય નવ નવ હાય લાયા, ડાલામથ્યા સિંહ જ્યારે એ ઘટામાં કારમી ડણુકા દેના, ત્યારે એ નેસના કુગરા હલમલી હાલતા.

^{*} ભાવનગર રાજ્યે પાતાની નાળિયેરીઓના વાવેતર માટે નદીતુ ^{વહેણ} વાળી લીવુ છે.

'અ' મામા, મુક્ત લા જા (તિ) મુક્તિના તામ પત ગાઉના પતા પક્કીને અ હુંગી લુક તુંગા હતા કું જૂનાં માની તા સુ, પગુ સ્ટ્રજન્ અજહાળું તું નુ પુત્ર કેંગા પૃક્તિ સમ્મતી આ એના સી કી કુંગુ દેશ

' યાપ, મારત દેખાદું, બાદીની કારત કાપી નાખીએ.'

ચાર વખર કુલકા કિ ને આતા તાકીની તેજ તેપડી મામાએ માર્મ ખતાવ્યા ચાર હાખર કુલકા તળા તાડી તપતા ખય અને કાજ આગળ વધ અતાને તામાં તો તે તે હતી હતા મદાન કરી મુકીને મહાના પાકરમાં એના આતો પણાસી ગામ કરતા ગઢ હતો તેને માથે હકુકુ હિકુકુ હકુકુ હકુકુ કરતી દમ દમ તાપા સામકી વળ્કી. ગઢ વૃટલા લાગ્યા મુઝાઇને જસા ખરીઆંગ સધિનું કહેળ માકલ્ય ઇ. સ ૧૭૮૮ની સાલ હતી

ભાવવાના નાય ગાડમાં 'અમાર કાઈ મહુવા કળજે નથી કરવા; પણ જીભ કચરીને આવ્યા છીએ માટે થાડા દિવસ તા દરળારગઢમાં રહીને દરિયાની લાંકરા ખાતી જોએ આવ્યુતાવ્યુની ગોલા જોશ પસીઆને કહેા કે થાડા દિવસ ગઢ ખાલી કરી આપે.'

ચાર જણાનું પચ નિમાણુ. શંકગ્ગરઝ સાધુ ખીજ ક્યાન્ રાકર ગાર, ત્રીજન ગાપાળજી મામા ને ચાવા જસા ખરીઆના કામદાર અના વાભિગા 'ક્સ ક્વિમે આતાલાઈ મહુવા ખાલી કરી જનય અને ન ખાલી કરે તા અમે ચારે જણા ખાળાધરી લઈએ છીએ'

મહુવા ખાલી કરી દઇને જસા ખરાિઓ પાતે સેદરડા ગામમાં જઇને રળો. આંહીં આતાલાઇએ સેના સહિત ગામના કબર્જો લાંધા. કિલ્લાને કાંગરે લાવેલાના નાયની ધન્તએા ફડાકા દેવા લાગી. ગાહિવરાજે કિલ્લાને માથે ચડીને દસે દિસાએ નજર નાંખી ત્યાં તો એ લકૂ બઝકૂંબ લીલૂર્ડ આળાવાડિયાએ એની અંખામાં લાલુડ

આજણુ આંજી દીધું. મારલાના મલારે અને કાયલાના ટહુકારે એના કાનમાં સ્વાર્થનું હળાહળ રેડી દીધું હાય હાય! નંદનવન જેવી આ સમૃદ્ધિને શું કાળા ભાગવગે? આવી કામણુગારી ધરતીને શુ કાળા ધણી ગમતા હગે! અહાહાહા! મહુવા વગરનું મારુ ભાવેણુ વૃષ્યું લૂખું!

'અને બાપુ !' હીરછ કામદાર બાલી ઊઠયા 'લાવેણાના નાયની ધજા ચડી તે શુ હવે ઊતરશે? અપશુક્રન કહેવાય.'

' ત્યારે શું કરશું, કામદાર ?'

'મકુવા નથી છાડવા. ખીજા શું?'

'પણ દગા કહેવારો.'

' દુગા ગેતા ? આપણી જત થઇ છે તે!'

'પણ ચાર પંચાતિયાંનુ શું કરશું ?'

'એ હું કરીશ એ ચારે જણા પણ માનવી જ છે તે!'

આઠ દિવસને સાટે તો ખે મહિના વીતી ગયા, પણ મહાગજ માંથી સળવળતા નવી. જસાએ પચને કહેવરાન્યું. પચ મહિલા મરજએ જઇ તે મહારાજને કહ્યું 'દરબાર, ગામ ખાતી કરા. મરજએ જઇ તે મહારાજને કહ્યું 'દરબાર, ગામ ખાતી કરા. , હુ અતીત છુ મારા લગવા ભેખ જેયા ' મારા તમામ તે લઇ તે હુ તમારા ઉંખરામાં લોહી છાંડીતા. ખાવાની હત્યા છે! નીતર બહાર નીકળા.'

મહાગળએ બાવાઇને ગાપનાથના પાય ગામ લખી આપ્યા. ાતું મા લરાઇ ગયું. એના લગવા તેખ વેચાઇ ગયા. એને તો તે જસા ખસીઆને કર્યું, 'મહારાજ નથી નીકળતા. અમે રા એ લાઈ? અમારી પાસે કાઈ ફાજ નથી તે લકીએ તમે ક્લે! લાહી છાંડીએ ' 'ના ખાપ ! ' જસાે બાલ્યો. 'સાધુની હત્યા મારે નથી લેવી, તમે તમારે ગાપનાથને કાંઠે બેસીને લીલાલહેર કરાે '

ખીજો વારા આવ્યા દયાશંકર ગારતા. એ ધ્રાહ્મણનુ ધ્રહ્મતેજ પલકવાર તા બાળા નાખે તેવી વગળા કાઢવા લાગ્યું. પણ મહાન્ ગજાએ એને વીજપડી નામનું ગામ માંડી આપ્યુ એટલે અપ્રિની ઝળ શમી ગઈ, ધ્રહ્મતેજ વેરાઈ ગયા. જસાને એણે કહ્યું: 'આતાલાઈ મારું નથી માનતા. અમે શુ કરીએ લાઈ?'

જમા બાલ્યો • 'ગાર દેવતા! તમેય છૂટા.'

એડ ચારણ પણ જામીન થયા હતા. એણેય કટાર ડાડીને પેટ નાખવાના ડર દેખાડથો એને મહાદરીના ત્રણ ગામ આપીને ચૂપ કર્યા.

२

જસાએ અભા કામકારને પૂઝ્ય 'અમા! યુ કર્યું!'

- ' તાપદાદાતો આખરી ધરમ અહાસ્વર્. બીજાં યું'
- 'પગુ પહેલાંગ કે જો તો ખરા—એની તાપા મહુલાના ગડની આ ઉપર એડી એડી મી ફાડા એડી છે'
  - 'परायतानी वात नवी, भन्दनी रीते मन्वानी वात उं
  - 'મું તા તાન વાન મુખ બાળડીકાંડમાં'
- ે મારા માથા નારે. લાજ અન્ય કચ્છ માય દીધા છે. નાંકન્યા મંદ્રિયાલ કુ માર્ગદ્રાળાની પડ પાંચી કુ
- રન કરનારા લઈને જિલ્લા મનીઓ મનુનો માર્ય મહાર્યાં ત્ર ભારો અને જ દમે પ્રાયુ રહ્યા તરે સુને એનું બાલ માર્ચ લ નુ દર્શ્યાન કુને તે જ જ દર્શન વિક્રિયા ના ના અમે ઉપ ત્ર નુ કે નુક ત્રા જ્લા મનુ જ જ કે માર્ચ પ્રાયુ

إો, નાના એક છોકરા અને અના કામદાર. પાતાના અનદાતાની ગતને અને દીકરાને એક ઠેકાણેવી બીજે ઠેકાણે સતાહતા સંતા- અના વાર્ણિયા રઝત્યા કરે છે પાતાની પાસે જે મૂડી હતી તે રચી ખરચીને પાતાના બાળારાજ્તને નમાની ગ્લો છે અને મહારાજ્ય તાલાઈની સાથે વિષ્ટિ ચલાવે છે કે 'હવે જમા ખમીઓ તા મરી તા. હવે આ બાળકને દેરીને ખેસવાનું ઠેકાણુ કાઢી આપા બીજાં ઇનહિ તા લીલિયા પરગણુ આપા શગ્નીગઈના હક દગાયી માવા મા. લાવનગરના ધણીને લીલિયુ લાગ્નહિ પડે.'

પણ મહારાજા ન માન્યા ખરાખર પાય વરસ વીતી ગયાં. ામાને ગઢપણે ઘેરી લીધા, એની ,ડાંકી કગમગવા લાગી, માયુ, કો અને આખના નેલુ-પાંપણ પણ રૂની પૂબીએ જેવા ધાળાં ખની માં એક વાર સાંજરે એ વૃદ્ધ કામદાર પોતાના સાત વરસના ાણીને ખાળામા લઈને ખેડા હતા ધબીનાં લૃગડાં ઉપરથી ધૂળ મખેરતા હતા ધણીના માં ઉપર ને માયા ઉપર સુવાળો સુવાળો પાય રેવતા હતા, અને માયાલર્યા સ્વચ્ધી પૂછતા હતા કે ' કાં માપા, રમી આવ્યા ' વાહ મારા બાપા! લારે બહાદર! લાંડકાઈ તો બાપુના જેવી જ હાં!'

નાના કુંવર ગર્વ પામીને એની કાવી કાલી વાણીમાં પડકારા તો કે, 'કામદાર, આજ મે એક્યા છાકરાને હગાી દીધા એક્યા મારાધી માટા, એનેય મે' પાડી દીધા '

'અરે રગ રે રગ, બાપલીઓ !'

ખરાત્રર સાજ નમેલી, મુરજ મહારાજ મેર ગેસતા હતા. ગળ અને કામદાર સસારથી આધેરા જઈ તે જાણે માર્ચા આન દ લૂટતા હતા, જાણે આખા જગતનું એકચક્રો રાજ મળ્યું હોય તેના તારથી રાજ–કારબારીની રમત રમાતી હતી. તે વખતે બાળકની વિધવા માતાએ એાગ્ડામાંથી વજબાણ છોડયાં:

ર. હીરજી મહેતાના વરાતે એમ કહે છે કે 'સાતમાં બાવળીઆળી ગામ ઉપર આતાભાઇને ચડાઇ કરવી હતી દારૂંગોળા અને સૈન્ય માટે નાણાની જરૂર પડી. તેથી મહુવાના રોઠ અભા સારેડિયાએ મહુવામાથી બીન્ન કેટલાએક સાહુકારાના રૂપિયા લઇને ભાવનગરને ધીર્યા પણ પછી બાવળીઆળીની ચડાઇ માંડી વાળવી પડી, અને નાણા ચવાઇ ગયા, બીજે વરસે દુકાળ પડયો અભાએ પાતાના લેણદારાના દબાણથી ભાવનગર પાસે ઉવરાણી કરી પણ ભાવનગરની પાસે પૈસા નહોતા. એમ વાર.વાર ઉવરાણી કરવા છતાં નાણા પત્યા નહિ, એટલે અભા કોપે ભરાઇને આતાસાઇ પાસે આગ્યા. આતાલાઇએ હીરજી મહેતા પાસે એને માકલ્યા. હીરજી મહેતા સ્તા હતા. અભાએ પ્રથમ એને દોરી વડે પલગ સાચે બાધી લીધા, ને પછા હીરજી મહેતાની જ તલવાર લઇને એના ઘાત કર્યા. પછી અભાને હીરજી મહેતાના આરબાએ માર્યો, મેડી પરથી એની લાશને નીચે ફગાવી, અને વસડીને સ્મરાને લઇ ગયા. ત્યાર પછી મહારાજે પાતાની હદમાથી સારેડિયાઓને કાઢી મૂક્યા હતા '

પણ અમે આપેલી હકીકતની સાક્ષીતા ઉપર ટાકેલા ગીતમાંથી જ જડે છે. ખાસ કરીને—

'કરશું' સમજણ જસા કને.'

એ ચરણ બતાવે છે કે આમાં કઇક જસા ખસીઆના સવાલ હતો. આ બનાવ બની ગયા પછી આતાલાઇએ જસા ખસીઆના પુત્ર ખીમાને માણપર અને સેદરડાના બાર ગામ પાછા આપ્યા હતા. અત્યારે ખસીઆએ! એ બાર ગામ ખાય છે

२० मेर लेतमास

અનુજ આસા સુદ તામતા દિવસ છે

પાણેકાગના ચારણા, પાસાબધી આગડીઓ તે માથે બાધેલાં બોજપરાંથી શાભાતા હજારા રબારીઓ આજે બળજમા મમાઇતે મહે મેજે આવેલા છે. તેલમાં બીંજાવેલા ગુલાલના દાણુગાર તેમના હેવાળ દેયાં ઉપર તથા પહેાળી પરાક્રમી પીઠા ઉપર માતાની પ્રસાદીરૂપે ગાબી રલો છે. રળારીના બચ્ચા શાણિતવરણા આ શણુગાગ્તે મહાન્'યવાન માની મહિના મહિના સાચવે છે. જોનારને આ શણુગાર ઘાયલ માની મહિનાના મહિના સાચવે છે. જોનારને આ શણુગાર ઘાયલ સ્વૈક્ષિતિકાની બ્રાતિ કરાવે છે. બળજમા એની આયમણી દિશામા અવેતા બ્રાકેડામાં આજે મેદિની માતી નથી.

એટલામાં પોતાનું પવિત્ર અને વહાલુ 'સરત્યુંનું સગીત ગાળી સેકો! ગળારીની એક મડળા મહતી બહાર નીકળો. સાલગનારને તો એ ગાનમા માત્ર 'હા-હે-દ્-હે' તો લાંબા ગગડા જ લાગે છે, તો એ ગાનમા માત્ર 'હા-હે-દ્-હે' તો લાંબા ગગડા જ લાગે છે, તે એ બાલનારા જંગલા છે એટલા જ લાસ થાય છે; પણ તેમ ને એ બાલનારા જંગલા છે એટલા જ લાસ થાય છે; પણ તેમ ને પી, 'હા-હે-દ્-હે' એ સરામાં પોતાના ઇલ્ટેક્વની 'સરજીએ! ને ગ્યારી લોકોએ સાચવેની છે. સરજીએ! એ સ્તવન ડાબ્નો છે, ને વેપત્રાની પેડે અનિધકારીઓથી ગુપ્ત રાખવા માટે તેમાં 'હા-હે-દે-દે' એમ સ્વરાની પુરણી કરેલી છે. એ સરજી ગાનારી ટાળીમાં દ-દે' એમ સ્વરાની પુરણી કરેલી છે. એ સરજી ગાનારી ટાળીમાં

e सप्तारः श्री क्यान्त्रयनहास धा. पाउँ ५.

એક માણસે હાથમાં 'માતાની પીછ' [મારનાં પીંછાની ઝુંડી] ઝાલેલી હતી. શ્રીકૃષ્ણે શિરે ધરાવેલ એ મયૂરપિચ્છ તે માતાની પણ વહાલામા વહાલી વસ્તુ છે એમ રખારીએ માને છે.

હાથમા કડિયાળી ડાંગાવાળા, કદાવર રતારીઓ સરજૂઓ ગાતા ગાતા મઢની બહાર ડાખી બાજુએ ખાડેલા એક પાળિયા પાસે આવ્યા. સિદ્ધરે ચર્ચેલા એ પાળિયાને શિરે તેમણે માતાની પીંઇ અડાડી ત્યા ઊભા રહી કેટલીકવાર લાંબે રાગે સરજૂઓ લલકારી—કેમ જાણે તેઓ પાળિયાના યરોાગાન ગાતા હાય! આમ કરવાતું મેં કારણ પૂછતાં તેમણે કહ્યું —

આજથી આશરે ૧૫૦ વર્ષ ઉપર આ બળજમાં આલા મેરતા દીકરા જેતમાલ થઈ ગયા, તેના આ પાળિયા છે. એ જેતમાલ કંદે પાય હાથ પૂરા એના ખન્ના માણે પાડાના કાધ શી એની જુવાની ને શી એની બલાઈ! શરૂવીરતા તા માણે એના જ બાપની! ઘરના પણ સુખીઓ માટા માલધારી. એણે દેનિયામાં નેસ નાખેલા, અને ત્યા તે પાતાના માલ તયા સગાસ બધી સાથે રહે. એક વાર બાબીની ગિશ્તે આવીને બળજનાં ઢાર વાળ્યા જેતમાલ ખેઠા ખેડા રાટલા ખાતા હતા, ત્યા સુદાખર્ડા મીરે આવી કહ્યું:

સીમાડે સાવજ તણે ખાડસ્થી કેમ ખેસાય ? જોતાં જોણ કે'વાય, અચરત આલણરાઉત ?

[તારા જેવા સિહને સીમાડે ળકરા જેવા ળાળીથી તમ ખેરી શકાય! હે આંત્રણના સુત જેતા! તું જેવા ભડ ખેડા છતા જે ખિસ્ત હાર હાંકી જશે, તા તમાં જોખ કહેવારો]

ખાલુ પડ્યુ મૂરી, જોગમાયાની છજ્ઞ જેવી વિકરાળ તનવાર તાણી, ધાડીએ ચડી, જેતમાલ પાતાના સાથીઓ સાથે ગિરત પાછળ દેહિયો શસુઓને પકડી પાડ્યા અને કાડાની કદાવર ડણખણ દાતરડે કણસલાં કાપે તેમ ગિસ્તને ડાપવા લાગ્યા.

ધ્યા ૧૫૩ગ જોટા તહ્યા દેવળીએ મામલા, **૩**ફેતાં; ક પીઓ ઊપડેયા, તત કાહેરાં અજર રુતા. ४९त હાથ <u> માલાતણે</u> દારીઆ ઘુઘવે, ષ સુંપથી ત્રં ભાગા લાધ્યા, નગારાં દાવ ત્રેકુંકે વં હતે ૮ સુક્રેર, *હરાહાતાં* Mal <u>લાકાં</u> ખાધ્યા. તણી કર્યું તા ૯ભીસ કીં.ક લડ અલ ગ 903813, णणेली આવીઆં આળીઆં aich i ફળ <u> અલાં</u> અભ ગ જ્વેલેંકા, તખલ્લાં વી.ગુલા વાગીઆ 3 ગંહાહ તેગને ગયાં તેછલી ટપકલાં વ કડા 3ાળીએ વીર धवि हे[,] १५वेडा ध्येर ्राधिक qıd કિરત અવિગળ કરી કુશળ ઘર આવીએ!, व्यमणाना ሄ• પાણી ૧૨૫રીએ

ગિસ્તના ભાકૂની સિપાઈએ મરદ મેરાની ઝીડ ક્યા લગી ઝીલે! सिपार्धिका भवाषा ते जाणामा पडी टपडते द्यांडीक वर नेगा थना अभ परिषाने अभरतातु पाशी पार्ध कोता क्षेभद्रवाण हो आवि।

भेड जी असंग जादीय देशिय तम्ह के मणी वसता. मंधि भरणे रणारीमा साथ वेर जधायेतुं. ये वेर वाणवाते मे महान्मत पंहर संधीमा माताना मंड खुर्या मृताडेडे 1 તલવાર. ૨. કાયર. ૩. કેટલા. * ગુત. ૫. હરપથી. ૧ નાતાં. ાનનુ, ૮. લ્યુય. ૯. ખળથી. ૧૦. કડાળ પ્રદેશમાં. ૧૧. બારે. ૧૦. પૂર્વ. તો. આગા ગુમાં પેશા ભાગ મેં તા મેક રહા રુવાડીએ તેમને ટપાતી, પણ ત્યા તેમએ પોતાનું પાલ પત્રસ્યું, પેશા પદ્ર સ્પારીને તેમાર મારી તુમ નાહેતા કો!

નો યુલાગામ મોલા અને પુરુષામું ગીમમાં મધેલા, પૈર દ્વા માત મેરેગિકમાં, તેમએ રાકકળ અને ભૂમાળમ કરવા માંડી, પાસને રસ્તે ચાપા જતા જેતમાને એ બૂમા સાંમળી દાડીને તે યુલાકેડામાં આવ્યા જોએ છે તે માતાના પવિત મહમાં સધીએ! ધૂસેતા ને એક રવારી બહાર તાયન પહેનો.

મામલા જોતાં જ જેતાની આંખ લાકી કાળી નામણના જેશિ તલવાર તાણી તે સંધીઓ ઉપર તૂકી પડ્યો 'લેજે મમાઈ!' કહેતા જ્યા ને એક ધા ને બે કટકા કરતા જ્યા જેને જેતાના એક ઝાટકા લાગે તે સંધી ફરી શિખામણ ન માગે. એ ધી ગાણામા એણે ખાર જણને લાંળા તાર કર્યા. પણ છેલા ત્રણ સંધીઓ મરિણ્યા થઈ જેતા ઉપર ધસ્યા. ને આ ડેકાણે એ મરદ મેરનુ માત્યું નાખું કરીએ લોકા નાડા. લાઈ! એ જેતરવર જેતાની આ અમારે ખાળી છે. માતાના મહ સાચવવા એ લડે પ્રાણ આપેલા છે એથી જ અમે એને માથે માતાજીની પવિત્ર પી છી અડાડી એને આશીર્વાદ આપીએ છીએ.

> મહ મેલી માતા તણા, જો તું જેતા જોત, તા વસ્ત્રખંડ^ર ચે'રા^ર યાત, સુરજ ઊગત ને.

૧. સુર્વ ખ ડામાં ૨. નિ,દા.

૨૧ ભાઇખહેન

ચાહિલાથી ત્રણ ગાઉ પાયાળમા રેશમિયુ ગામ છે. ગામને ગિમાડે બેડાધાર નામની એક ગાળાકાર ધાર છે ધાર ઉપર પાળિયા છે. એક પાળિયા સ્ત્રીના છે. સ્ત્રીની સાથે બે બાળક છે: એક માંગળીએ વળગેલું અને બીજાં કેડમાં તેડેલું. બીજને પાળિયા એક પોડેસવારના છે

કેટલાં વરસ પહેલાની આ વાત હતે તે તો કાળુ અણે કચ્છ તરફથી એક ચારણો ચાલી આવતી હતી. સાથે એનાં બે છાકરાં હતાં. ચારણી એની બેસો હાકીને પાતાને દેશથી નીકળી હતી. વાટમાં ખાવાનુ નહોતું મળ્યુ. કેડે બેડેલા બાળકે માની છાતી ચૂરી ચૂસીને ગાભા જેની કરી નાખી હતી આગળીએ ટીંગાનું બાળક, બેંસનુ પળી બે પળી દૂધ મળતુ તે ઉપર નબ્યે આવતુ હતું ચારા વગરની બેંસો માર્ગે મરતી આવતી હતી ચારણીને માથે ધામળી પડી હતી. અંગે કાળી લાયનુ કાપકું અને ગૃહા રંગમાં રગેલ ચાળિયાની છમી પહેર્યા હતા ડાકમા સરાપૂરાનું પતરં, હાયમા રેપાનાં સરલ અને પગમાં દારા જેની પાતળી રૂપાના વાળાની કાંબીઓ, એ એના દાગીના હતા એક તા ચારણ વર્ણની બાઈ એ કાંબીઓ, એ એના દાગીના હતા એક તા ચારણ વર્ણની બાઈ એ કાંબીઓ, એ એના દાગીના હતા એક તા ચારણ વર્ણની બાઈ એ કાંબીઓ, એ એના દાગીના હતા એક તા ચારણ વર્ણની બાઈ એ કાંબીઓ, એ હતા રહે છે તેમાયે આ બાઇને તા સસારનાં વસમાં વીતકાએ વધુ ઉદાસ કરી મૂકી હતી.

છિંદિયા. ચારણી પાતાના ભરયારના મુખમાંથી ગાજતા ૐકારને સાંભળતી સાંભળતી શિવને શરણે ચાલી ગઇ.

જેઠાએ કહ્યું. 'હું આવુ છું હા કે! આ આવ્યા.'

જેઠાએ ફરી વાગ્ ગમાયણ વાંચી. પાઘડી ઉતારીને પડખે મૂકી. મહાદેવજીની જોડમાં વીરાસન વાલ્યુ જમણા હાથમા તરવારની મૃઠ ઝાલી. ડ.ખે હાથે લૂગડા વતી પી.ઝી પકડી

'લેજો દાદા! આ મારી પૂન્ન એમ કહીને એએ ગળા સાથે તરવારની બીસ દીધી. તરવારને એક જ ઘસરક માથું મહાદેવને માથે જઈ પડ્યુ. ધડ બેહાેશ થઇ ને શિવલિંગ પર હળી ગયું. પણ વીરાસન ન છૂટ્યુ, તરવાર પણ એમની એમ હાથમાં ઝાલેલી રહી. પંખીડાની જેડલી ધગ્નીને પિંજરેથી ઊડીને એ રીતે ચાલી ગઈ.

राज्ञामना ज એક रटीसनी साक्षी वायाओ •—

'અષાઢ વદ ખારસ, રિવલારે સવાર મને ખબર મળ્યા કે રાખેસરમાં સ્ત્રીપુરુષ મરેલાં પડ્યા છે. હુ ત્યા ગયા. શિવલિંગની પારો જ બે સ્ત્રી-પુરુષ મરેલાં દીકા. શિવલિંગની બાજીમા ભીની પછેશે પડી હતી તેથી લાગ્યુ કે બન્ને જણા નદીમાં એક પોતિયે નાક્ષા હશે, બે જી? જી? કળશિયેથી મહાદેવને નવરાયા હશે. પોતાને કપાળે તથા મહાદેવને ગોપીચંદ્રન લગાડેલ હશે. લિંગની પાસે ફૂલા પડ્યા હતા. બે માણસાએ બે કાડિયામાં ધીના દીવા પ્રગઢાવ્યા હશે એમ લાગ્યું. મિરના બારાના પાસે પાય સાપારી પડી હતી ચાખાની ઢગલી પડા હતી તેમાથી પેન્સિલે લખેલા કાગળ નીકળ્યા; એમા લખ્યુ હતુ કે 'આ કામ અમે રાજ્યું/પીયી કર્યું છે. અમને માર્ક કરે મારી પચાસ બે સામાથી એક બે સ મારી બહેનને દેજો અને ફળીમા ખાલ છે તેમાથી અરના ગાડા દેજો.'

કરમાળાઈ ઊધી લાળી પશ હતી. તેના પગ ળારણા પારી ને માયુ પાર્વી છ પારી દાવાયી લાગ્યુ કે એ મહાદેવની સામા ઊભી રહીને ગળામાં ત લાર નાખી પાતાને હાયે મરી હતે. એના હાય સાફ હતા, પણ જેકાના હાય લાહીયી તરબાળ હતા મહાદેનજી ઉપર ને પાર્વતીજી ઉપર લાહીના છાઢ્યા તાં. તેથી લાગે છે કે કરમાંબાતના લાહીમાવી ખાબા લગીને તેકાએ ગિય-ાર્વલી ઉપર અભિષેક કર્યો હશે. કરમાબાઈના નળગાટા (ડાેક) અત્કોક ૮ કપાયેલ હોવાથી પાતે પાતાના હાવે જ ડમળપુન્ત ખાધી હગે.

' જેઠાએ પાતાની પાવડા હતારીને ખુલ્ડે માથે મહાદેવની તોડમા વીરાસન ાળી, તલવારથી પાતાનુ માયુ કાપ્યુ હતે એડેલા હાવાયી બેડાડ ધ્યા પછી પાંધ્યુસ દાધા પડા ગયા છે. આખર સુધી તલવારની મૂઠ જમણા હાપમાં કૃતી અને ડાળા હાયમા લ્ગડા વતી પીછી પકડેલ હતી તલવારની મૂઠ તેમજ પીછી તરફના ભાગ લાહી વગરના હતા વચ્લા બાગ લાહીના તરબાળ હતા. તથી લાત્યુ કે તલવારને બહુ વખત ચાંપીને જ કામ પતાચ્યુ હશે

'મ દિશ્ની બાન્તુમા એ બેયની એક ચિતા ખડેષ્ટી નાળિયેર, તલ તથા ત્રીની બાદુર્તિએ આપી દહનિક્રિયા કરતામાં આવી. તે સ્પળે આ યુગલની દેરી યાી છે આજ ત્યા માનતા ચાલે છે.'

*

આ વીરખેલડીના ગીત ગાનાર એક ચારણ નીકળો. એ ચારખનું નામ દેવાણ દ લગત. ત ખુરા લઈ તે એણે આ દ પતીનાં લજન ગાયા છે બારાડીમા એ લજન ગળતે સાદે ધરેવરમાં ગવાય છે કાવ્ય-દરિએ તા લજના નજવાં છે.

[9]

જલદી કરાે તમે સ્વામી મારા રે, તમ થકી અમે એાધરીએ રે. એ હાલા હાલા ૦ ધન્ય ધન્ય સતી તારાં માતપત્યાને, અમને ઉપમા આવી દીધી રે; કાઠી સાસતીએા, સધીર વાણિયા, ત્રીનો નેસલ દીધા તારી રે. એ હાલા હાલા ૦ શ્રી ભાગવતમાં રાણી આવું બાલ્યાં રે, કાેઈ પાતાના પિયુથી દુમ તિ રાખે, કાેટિકલપ કુ ભીપાકમાં રાખરો, પછે ' ઊંચ ઘેર અવતાર દેશે રે. એ હાલા હાલાબ જેઠા માવડ કે' એ મેં સાંભળ્યું, નવ વરસે લગન લેશે રે, નવ વરસ અગિયારમે ચૂડાકમ કરશે, નારી કેમ એાધરશે. એ હાલા હાલા ^ એ એક અસ્ત્રીને તરવાના રસ્તા, હરિગુણુ હૈયામાં રાખે રે, પાતાના પિયુજને શિવ કરી માનશે, તેને ત્રીકમજ લેશે તારી રે. એ હાલા હાલા રામનું નામ રૂદામા રાખને, તા શામળા કરશે સારું રે. ગુરુ ગ ગારામને વચને દેવાણુંદ બાલ્યા, પ્રમુ અમને પાર ઉતારા રે એ હાલા હાલા

મે પાતાના પતિથી ડગાઈ રમનાર સ્ત્રીને પ્રશુ માટા માણુસના ધર અવતાર દેશે, એટલે કે સ્ત્રી ત્યા ખાળલગ અને કરજિયાત વૈધ-મથી દુઃખી યર્

[સાખી]

સરસ્વતી સમરું શારદા, ગણપતિ લાગું પાય; એક સ્તુતિ મારી એટલી કે જો, મારા બાંધવને કે જો રામરામ, રાષ્ટ્રેશ્વર જાયેં જાયેં.

જેઠા માવડે કાગળ લખ્યા, સતીએ દીધાં માન; ભાવ રાખીને સતી તમે ભાખજો, સતીએ લખાવ્યાં ઠામાઠામ, રાણેશ્વર જાયેં જાયેં.

માવડે મનમાં ધાર્યું, કમળપૂજા લેવાને કાજ; સતી યાવને સાબદાં, ખડગ ખાંડુ લીધું સાય, રાણેશ્વર જાયે જાયે.

જેઠા માવડ કહે સતી તમે જાણુંજો, હું તેા પૃછ્યું પરણામ; તમે અબળા કહેવાવ, આપણે ખેલવું ખાડાની ધાર, રાણેશ્વર જાયે જાયેં.

અરે સ્વામી તમે ગું બાલ્યા, પળ ચાઘડિયાં જાય; સ્વામીની માર્પ શીશ વધેરશું, ધન્ય ધન્ય મારાં ભાગ્ય, રાણેશ્વર જાયે જાયે.

શકર કહે તું કેલાસમા હતો, જેઠા માવડની પડી જાણ, જલદી રથ જોડાવીએા, તરત મેદયા વેમાન રે, રાણેશ્વર જાગે જાયેં.

એકાદશીનુ વ્રત પાળતાં, નર ને નારી એકધ્યાન, તેત્રીશ કેાટિ દેવ જોવા મળ્યા, ડાલવા લાગ્યા મિકાનન, રાજ્યેર જાયે જાયે.

પરવાતમ માસ પુરણ નાદ્યાં, અરપણ કીધાં શીશ મેવામાં; અમર ને વે રહેવાની કાયા, દુનિયાની ખાટી છે માયા. આવી દેવળમા દીવડા કીધા, તુદાશીપાનથી પારણાં કીધાં, રૂપા માર મુખમા લોધા, ગાપીચંદનના તિલક કીધા. એવા વિવેતી તિગતે કીધા, પ્રેમના 'યાલા પ્રીતે પીધા: હિરિસ્મ હામથી પોધા, કમદાયુજા જુગતીથી લોધાં ગુરુ ગળાસમ વસને ખારાટ દેવાણું એમ બાલા, ખુમેત્નું શ્રાસ્મ, શ્રાસ્તું અમર રહ્યાં, શંકરને શર્ષે થયાં.

[4]

≈भागभणुः भूगेन्तनी हिशामा, प्रापे

આધેષ. ગમે તે આધેડ પ્રોઢ ઉમ્મગ્નુ આફળતુ: અફળાતુ, સડતુ આમલાં (૧) અરીસા (૨) અરી સાના કાચના નાનાં ચગતં. અસલ સ્ત્રીઓનાં ભરત કામમાં હતાં

અાબા : દિગ્મૃઢ

આરા બચાવ, મૃગ અર્ય 'કિનારા' આમે આંદી આળવીતરાઈ • અવળચડાઇ આબલુ • પહેાચલુ

3

ઉગટા તગ(ઘાડાના) ખેચવાની વાધરી

ઉગમણુ સૂર્ય કાગવાની દિશા ઉચાળા ધરન ખરી ઉડવઢ કોડા રસ્તા ઉડામણી કરવી ઉડાવ જવાબ આપી છેતરવુ

ઉતાર (અરીણના): અરીણ વખ-તસર ન ખાવાથી અંગમા આવેલું નિશ્ચેતન્ય ઉત્તય ઊલડી, વમન ઊ

मेम भे। तैयार पाड मेमे भेग सारी भेडे स्थि

એક હાય જીલ કડવી ત્રાસ આપવા, એકના બે થવુ હઠ છોડવી, નિશ્વય ફેરવવા

એા

એાવેલ કડળતા હગલા એા હણ : કડળતા હગલા એા હણ (માથે) પડલુ . . તી સ્ત્રી હાલુ (આ સ્ત્રીતે માથે અમુક પુરુષનું એા હણુ પડેલુ છે, એટલે એ પુરુષ એતા પતિ છે.)

भातराहु: अत्तर हिशामा

એાય: આશરા એાધાન રહેલુ ગર્ભ રહેવા એાર . જન્મેલા બચ્ચિતિ શરીર બાઝેલુ માસનું પડ

એારલું નાખલું એાલ્યા પેલા એાલ્યા પેલા એાળધાળ: કુરખાન એાળપા • ગારગારમટી, લીપપા એજિણું • પિયરથી સાસરે આવતી ગરાસણીનું વેલકુ

કૂંળા : નાના માટીના ઘર કેટ રી તીમે મા યાય . કેટ રી મુસ્કેની પડે કેકિંગ્લાં . કાનની તચ્ચે પુત્રમને પદેર માનાં ધગણાં કેમ્યાનું : ફલાવ્ કેમ્યાનું : ફલાવ્ કેમ્યાનું : સ્લાવ્ પર લાગેલા ગેમલ હલ હતી લઈ રાકાના નથી તે પર્સા કેમ્યા : સી ચાહા કાળા : હાયના પશ્નમા પકડી સકાય તેટલુ માપ ક્યાડી : જે ધાડીની કેન્યાળી તથા પૂઝાના સંગ કાળા તે શરીર

ેખ્

ખમેયા : સમા

ખરચી : પંસા

ખવીસ ભૂતપ્રેત

ખ પાળી . ખેડૂતે નુ લાકડાનું દાંના-

રાતુ હોય, તેને ક્યાડી કહેવાય.

વાળુ, પાવડાના આકારનું એાજાર

ખાકુ: નેસેનુ ટાળું

ખાયકલુ : ઝંપલાવલું

ખાલ : ચામડી

ખાસદાર: ધાડાના રખેવાળ

ખૂટલ • વિશ્વાસધાતી

ખૂતી જવુ . ખૂચી જવુ

ખેપટ : ધૂળ

ખેલીઓ ત્રામક આઈ: ખેલા ખાબ-વજ. જબરકરત શરીસ્વાલા ખેલા કોડ્યા પાયા તાલુ ખાલા કડ્યા, બાગળી ખોલા કડ્યા, બાગળી ખોલાધરી: જવામકારી ખોલાધરી: જવામકારી ખોલાય દેઠ ખેલા બર્ગે. સ્ત્રીનું સીમત લીજવલું

10

ગજ્નસંપત : યયારાકિત

ગળ્યુ : રાક્તિ

ગડેડલું: ગજેના કર્તી

ગડવા : ચારણ (અસવ ચારણાતે

ગઢની ચારીએ મેાંયાતી)

ગદરવું : ગુજારા કરવા

ગળારા : આકારા સુધી ઉછાળા

ગભરુડાં: ગરીય નાર્ના બચ્ચાં

ગરક્તં: ગીધ

ગલદેરા : કાઠી દરભારા

ગળ : ગાળ

ગળયુર્યી : જન્મેલા બાળકને ગાળનું

પાણી પાવાની વિધિ

ગળા સુધી : દાંસી દાંસીને

गणात : गणे हाय, साग ह (के

માણુસના સાગંદ ખાવાના હાય

तेनी गरहने दाथ भुआय छे)

[२१७]

घू देरे। अतराववे। : भातरी કગવવી, સમજ પાડવી યું: મીડ્ ખા: ગાયતુ માસ ખા. (એક न्ततना हिन्हु शपय)

પ્રાપેડુ : ગાડું હકિતાર ારી: એહિણ અગ પર કસીને **વ્યાધવાની રીત**

ના ગાળા છૂટવા દેઃ પ્રભાત યવા દે (પ્રસાતે ગાયાનાં **બધન છૂટે** છે.)

ઞા જેની : દ્વીની **લે** . લૂગડાના ડુચા મડી : ગામડું .મતરું : પ્રવાસ .મતરુ યવુ : મૃત્યુ થતું ।भतरे जवु • प्रवासे जवु ામાટ : ગામના ધાલન્યુ, સ દેશા લઇ જવા વગેરેનુ કામ કરે છે.

ારા : કાદવ ાંદળું : પીંડા ીબી : દોકરી

ાર્લ: ઘેરાં, કાળાં, ગૂખરા રંગનાં ાડી નાખનુ : દાની નાખનું िक्षाद : टीं धर

ગાેકીરા ખૂમાખૂમ ગાટા વાળવા: ગાળ ગાળ ખાલતું ગે.ઢ ઉજાપી ગાત્રકત્યા સગાત્રીને મારવાનુ પાપ ગૌમેટ. ગાયના માસ ખરાત્રર, હરામ ગાલડીના ગુતામડીના (ડાકી-એામાં પ્રયક્તિ ગાળ)

ગાલા : ગુલામ, રાજમહેલના ચાકરા ગાવાતી . ગાવાળ

ઘ

ધમસાથુ : યુદ્ધ ध्र धर्युं : सप्त ध्रयुं ઘરવાળી . ગૃહિણી, પત્ની ધરવાળા પતિ धारणु : गाढ निदा ઘીસરું કરવુ : લુએ! રસધાર લા ૩ પૃષ્ઠ ૧૦૨

धू वाट : अर्जना धांश भूहवा उतावण ध्रवी धां देग्यवा : नेना यदाववी દ્યાડા મેડવર્ના . ધારાંની સરત કરવી

ધારાગ્યું: માંચયું

ચર્શીએ : ધાપરા

ચાડ . હડું ચાડીલા . હડીલા ચાપડા ભરતી . તારથી મહેલી ચારાનમાં દ્વાડા પરનું પલાણુ ચાંપતું : દખાવવું ચૂડા–કર્મ : વિધવા થતા સ્ત્રીની ચૂડી ભાગવાની ક્રિયા ચાંડહું લગામ ચાળવું : પાણુકારું

S

છતા થવું : ઉધાડા પડવું છાપવું : અંજિલ છાલકાં : ગધેડાં પર ખાજેતે ભર-વાનું સાધન છાશ પીવો : શિરામણુ કચ્વું છૂટકા : નિકાલ

S.

જ પ્રધા માં માં જન્મ આ પો તે સાર્ધ કે તે સાર્ધ કે જળ મેં બાકાર : જળથી લરપૂર, જળમય જાગી જવું : ઉત્તેજિત થવું જાતવંત : ખાનદાન કુલિન જાતા આ અને ટેકા દેવા ; માંડી આ ફતમાંથી બચાય કરવા

જાંગી : સી ચાડાનું મુખ્ય લાકડું જીસ કચરવી : વચન આપલું નિર્ણય કરવા જીમ કાડિયાણીને ઘાઘરાને બદલે પહેરવાનું છૂદું વસ્ત્ર જીવ પગાડવા લલચાલું જુવાનડી : યુવતી જુવાની આટા લઈ જાય : ફાટતી

જુવાની જેતાલું ' જેતપુર જોગટા : દંબી જોગી જોગમાયા ' દેવી જોગલું. ઘાડાતે ખવરાવવાની ચંદી જોતર છાડવાં : ખળદ છાડી નાખવા જોધારમલ : અલમસ્ત

ઝ

ઝડ ' લૂંટ ઝડવઝડ (દિવસ): સ્યાંસ્તના સમય ઝડાફા: લડાકા ઝપટ કરવી: હુમલા કરવા ઝગ્લુ: પચલુ, ઝંઝાળ ' જૂના વખતની માેટી ખંદ્રક ઝંટીઓ ' વાળનાં જીલફાં ઝાઝી વાત: માેટી વાત ઝાપટવું · ખંખેરવુ ઝીંકવું · ઝંપલાવવુ

બૂમણું : ડાેકના દાગીના

ઝેંટ : આંચકા

ટ

ટપાગ્લુ : પ્રક્ષ કરવા

૮૫ડિયાં : નાનાં

ટસિયા : ટીપુ (લાહીનુ)

ટંક : જમવાનું ટાણું

ટાઢી છાશ - શિરામણુ

યાહા : કંઢા

ટાયરિયાં . છાકરાં

ટારડી : હલકી ધાડી

ટીલડો : કપાળનું મધ્યત્રિન્દુ

ટીળી : ટેક્સી

કું પાવા (છવ) . મૃત્યુ વખતે

प्राप् हु.भी याय, छव

व्यवदी न नीडले ते

દેવવું : અનુમાન કરવું

ટીકા : અવાજ

Š

દાણ દેવું: વીઆવું, પ્રસવ યવે! (ધાડાને માટે વપગય છે)

क्षम : वासल्

દાલાં • નાહક

इंगेर : नास्तर

हेंडडी : सरहरी

દેક • છેક

हेरववुं : निशान ताध्वुं

Ł

ડણક (સિદની): ગજના

उभ्भर : व टाणियानी उभरी

ડંકવું : વેદનાના સ્વરા કાડવા

ડાગળી ખસી જવી બેલ્તુ ચસકી

જવું

ડાઢવું : કટાક્ષ વચન ખાલવું

ડાળાં ઃ ડાળલા, ધાડાના પગની ખરી

ડાભાળિયું : ધાસના કાટા

ऽ।रे। : धभरी

ડુક્લુ યાકી જલુ

दुधाः होश

दूवानी घूंट सेवी . हाझनी इंड

લેવા

ડાર • માળના મેર

उशः तभू

ડાહી: મકાનને દરવાજે બન્ને બાલ્લ

રાખેતી બેક્ક

રાગ્યા : ખારિયું, બટન

ડાચયુ ખેંચયુ

3

ડીયલું : મારલું

રૂડપ : સુંદરતા રૂવાડું ધગવું - ઉશ્કેગવું, ચાનક ્યડ્યી

३ वे ३ वे : राभे राभे

રેગાડા • ધારાઓ

रेढी : એક्લी

रेणुाङ . वसवाट

रेथअभ : तरभाण

रें छपें छ : सुद

रे। इडण . रुदन

રાળાઇ-ટાળાઇ જવુ : વાતની ગ ભીરતા ઉડાડી નાખવી રાહાટાણુ : મધ્યાફ્ષ પછીના

सभय

a

લટ: વાળની
લખાયા · સગ્સામાન
લંગર ખેડી
લાખ વાતેય : ગમે તેટલે બાગે
લાડ ઉતારવા . ખુવાર કરવા
લીરા : કપડીના ફાટેલા ટ્રકડા
લીવા કંચન જેવા : અત્યત લીલા એટલે ગ્રાચી
ગતના (બાજરા)
લેર અતુ જેબન : ખીલની

વ્યુવાની

લાઢ : માન્ત' લાડકા : જોરાવર

વ

વગદ્યા ' વિલ મ કરવાના બહાનાં વગાડવું ' ઇક્ત કરવી, મારવું

વગાવવું: નિન્દ્વુ

વટક વળવુ: ખદલા લેવાઈ જવા,

हिसाय पती करवे।

વટાવયું • ઓળ ગયું

વડવી • વડ

વડયે વાદ સરખી રાક્તિવાળા માણસની સાથે જ વિવાદ રાોબે

વડારણ . દાસી

वहाउ : उरार

વધારવું. વધેરવું, કાપવું

वरतावु . क्यानु

वर्षेती भृत्ती हाअवरी

વળાટલું . ઓળ ગલુ

वार्ध (तक्षवार) • भारी

વાગડના ધણી : અહિંગ જાતિ અમલ ૩^૦૦–વાગડમાવા આવેલી

હોવાવી અહિંગને 'વાગડના ધળી 'કી બિગ્સવાય છે.

વાન નાડાની ાગામ

વાચીવ્ય નગામની બન્ને યાઝુના

બે પટ્ટા

वाग : वेगयी

વાજા : (૧) દ્યાંડાં, (૨) વાજિત્રો

वान्तेवाल • वेगधी

वाडे अनु (हियणर) नेयान अनु

वादे ताय क्षाडी न नीडणे, क्षय है

શર્મવી માણુસના અગમાવી

માણે લાહી 3ડી જાય અને

કાપવાથી લોહી ન નીકળે તેલુ

વાર્ણાં: મીકડાં

વારવુ • અટકાવવુ

વાવડ . સમાચાર

વાસળા - ર્કાપયા રાખવાની સાંકડી

થેલી કું જે કમરની આસપાસ

ખંધાય છે

્વાંડ્યા - દુષ્કાળ

ા લંબાવેલા ખે હાથ જેટલું માપ

ત્ળી : તલવાર

ા • સંતાન

રા : રેતી

રાઈ જવું (વામા) હેકડે હેકડા,

णूज करम्भी यसुं

ા-વચકા . રિસામાનું, મનદૂ ખ

1: 65

णानिया: सुभाइरीमां २ भवाण

કુલા : નહેરુ, નાની નડી

॥णुः वाणु, रात्रितुं जीवरन

દમંડ: બોમ, આકારા

21

रामधर्मः स्वासी धर्म, निमःद

લાલી

સાં: છાયા

સાયદી: તૈયાર

સાંગ: ભાલાને મળતુ રાસ્ત્ર

સાજણી બેગા: બુઓ રસધાર

क्षा-उ पृष्टे १२४

સાંદ્રય • સાદ્રષ્ડ્રી

सिर्भ: पर्जुती वभते अधिपाधी

पहेरे छ ते पानेतर (२) थनात

[स्याणे : योड जतते। जान पदी

સુખકુ : મીકાઈ

सुवाख् आगम

મૂદ કાટવુ : જડમુગધી કાખેડવું

મુક્લું: જાડમૂળવી ખાદી કાઢવું

स्रक्र-हेवण : यान पासेतुं अर्थ-

દેવનુ મ દિર, કાકીઓના

ઈંગ્ર દેવતું ધામ

સુરાપરી : સ્વર્ધાપુર

स्रापृश्तु पतर् : दुग हैवता-

ઓની આકૃતિવાળ જે

સ્ત્રીઓ ડાંક પહેરે છે.

भंजणः ब्याधी वर्धि

भें। अध्य तेरी ल्युं,

નિમત્તવું (લગ્નમાં)

સાણું : સ્વપ્ત સાતા : સહિત

સાય વાળવા: નાશ કરી નાખવા સાપા: સુપુષ્તિ. (તે પરથી રાત્રિએ સર્વ ગામલોકા સૃષ્ઠ ગયા તે સમયને સાપા પડી ગયા કહેવાય છે)

સામલ ધાળવું ઝેર વાટીને પીવું, આત્મઘાત કરવા

સાયરુ' : સૂરમા સેસિરી · આરપાર

B

હથેવાળા · હસ્ત∽મેળાપ, લમ હતા : ધાડેસવારની ચીજો રાખવા માટેનું ખાનું (ધાડાના પલાણમા) હરીમા કાકી લોકાનું એક ગતતું પકવાન

હાયલા ચાર: એક જાતના યૂવર જેને હાથના પંજન જેવર્ડા પંદેડા યાય છે.

પાદડા યાય છે. હીલાળવું : ઝુલાવવું હીંગતાળ . વાિંગુયા (તિરસ્કારમાં) હુલાવવુ ધેન્યવું હેઠળ · નીચે હેઠવાસ . નદી જે દિશામાં વહેની હોય તે દિશા હેડ્ય (ગાડાની) હાર્ય, સમૂલ હેબતાવું : ચિકત બનીને અચકાવું હેમએમ ક્ષેમકુશળ હેમવરણી . સુવર્ણર ગી

કાઠી અને ચારણી બાપાની ખાસયતા

૧. નામા

(अ) अरी दोडानी सापामां नान्यतर नति नधी, न्युक्ता :---

કુલેક'. કુલેકા ધી ગાણ : ધી ગાણા

પૂછકુ ર પૂછડા

(^વ) સર્વનામની માકક નામાના પણ બીજી વિબસ્તિના પ્રત્યય 'ને' નહિ, પણ 'હી' છે

ગરીળને • ગરબદી

ર. સવલામ

મૂળ ગુજરાતી રાખ્દ :	કાઠી-પ્રયાગ	ચાસ્યુી પ્રયાગ
	ري د	<del></del>
મતે	માહે*	મુહે
મારા	માળા	<u> ગોલા</u>
અમારા	અમાણા	અમણે ા
તને	ते। डें	तु हे
તમને	તમું હૈં	તસુ હૈં
તારા	તાળા	ताणी
તમારા	તમાણા	તમગુા
तेन	ત્યાર્જી'	ત્યાહે'
ञ्जन	યાને	યાઉ
च्येनी	યાની	માની
કે(બ્)	કે મેળ્યું -	કમે ન્
हेक्ट्री .	ક્રમણ	7.11
કાના	કમબાના	કચાઈ
₹₹,	आध्य	F ₁ f.
ત્યાં તે!	કાખાના	કવાના

3. કિયાપદ

(अ) ખાસ પ્રયેાગા :

ગુજરાતી		ઠાઠી			ચારણી
આવ્યા		અાદેા		5	⊍દા–ઇ યેા
ચ્યાવી		આદી			ઇદી
ગયેા		ગું			ગા
દીધા		દીના			દીના
હતા		હુતા			હુતા
નથી		નથ	નસે		નસેં
(M)	പ്പുപട്ടുനിപ്പി	ับะมม	420° AR	પહા 'આં'	3 :

(બ) વર્તામાનકાળના. પ્રત્યય 'છું, નાહ પણુ 'સાં છંઃ

<u> બાણું છું: બાણુતા સા</u> લઉં છું લેતા સાં

(ક) કુદંતમાં આવા નિયમ છે:-

આવીને	આવુને	આવે'તે
ટાંપીને	ટાંપુ ને	ટિપિને
લઈ આવ્ય	લઉ આવ્ય	લે આબ્ય

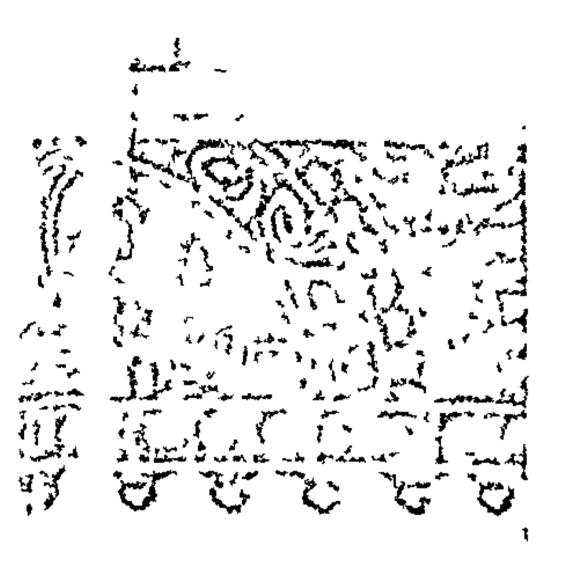
૪. અવ્યયા

ગુજરાતી	કાડી	ચારણી
ચ્ય હી '	ચ્યાસે '−ઇ સે '	ચ્યા સે
ત્યા	તીસે	તીરે
કથા	ક્રીસે	ક્રીમેં

કેવાને–કાણા સાટુ કેવા સાકુ શા માટે

લણે : આ શખદ સામાન્ય વાતચીતમા વારવાર ખાસ કાઈ અર્થ વિના યાજ્ય છે, એના અર્થ 'લણવા-કહેવા' એ ઉપરથી 'હુ કહુ છુ કે 'એમ થતા હશે.

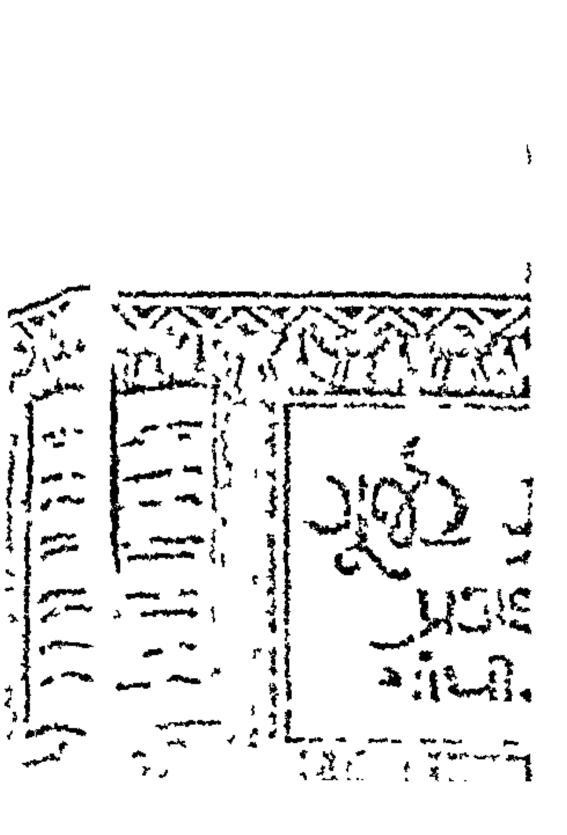
હેઢ અને મેર લાેકાની બાયા પણ આ બાયાને મળતી જલાગે છે.

દૂલ્ર 3માં ત્રી. ઝવેરચંદ મેતાનીએ કાદિયાવાડના લાકસાદિત્યનુ રીતસરનુ સ્તાન્ધન કરવા માંડપું તારવી ૧૯૮૦મા એમનુ અવસાન થયુ ત્યાં સુધીનાં ચાનીસ વર્ષો દર-મિયાનએ વિશ્વ ઉપર એમણે બનીએક પુસ્તકો લખ્યા છે તેમા 'રસધાર', 'બહાડવિયા' અને 'રિયાળી રાત' જેવાં, આજે તા આખા ગુજરાતમાં ચલાની તની ચૂંધ્લા, લાક્યા ને લાકગીતાના સત્ર કોવી માડીને યુનિવર્સિકીને દ્રિય થાઈ પહેત્ર 'લાકસાદિત્યનુ સમાલાયન' (દક્કર વસન છ માધવ છ આપ્યાનો)ના સમાવેશ થઈ જાય છે

લોકસાહિલ ઉપરાંત ગીના—કાવ્યા, વાર-તાઓ, નાટકા, દતિહાસ ક્યાએ અને જવન-ક્યાંગોના મળીને એ મી પુસ્તકાના સર્જ કર્યા. મેઘાણી પોતાના લેકિસાહિત્યના ગપ્રદેશ વિગે કહે છે કે, 'આ મથલાએ કેવળ લેક ક્લમાજ નહિ, પર વૃત્તિષ્ઠ સાહિતાની દૃનિયામાં, તિવ-ખૂર્તી નવી રચાતી ચાપડીઓનાં, નવનના તેખકાના રોવી—ઘડતરમાં તેમ જ વિચાર— ઘડતરમાં જે ત્યાન લીધુ છે તતે, વેશમાં ન અભિમાન કર્યા વિના, ધું માન જવનની દીધા કમાઇસમલખું છું અને તેમાંથા નવું પ્રાત્માન્ દ્રના પામું છું '

ધણીની નિંદા

'आपा क्रोज । तारा गामन ता अन्नपाणी पणु भारे ાટ છે. અને તારી-મારા માલિકના મારતલની શીખ હાય ? , લીતું ગજ દે તાય ન લઉ. એકવચની હો તો લાવ્ય ઝેટ માથું.

' ત્યારે મારી જીતિ' શીદ ગાઈ, ગઢવા ?'

' રજપૂતાણીને ખાતર. ખાકી, મારે તે રુવાડે રુવાડે કીડા

પડજો. મેં ઊઠીને મારા ધણીને વગાળ્યા ' અન્નજળ વિનાના ચારણ ભારાજનું માયુ લઈને ચાલી નીકળ્યા. બારુને પાદર રજપૂતાણી ચિતા પર ચડી.

तक्तरिकार दन्ताहनी पाणमां पहर नित्य काते को तीनो इंचन केते एगुरो भारती याद्र में तीन प्रशासी, को जीक भाक्षी का समानार जातनपर प्रतास्था.

વજેસગજ મદારાજ સમજવા કે દુંતરને બાળા માં કની ધાળ આદી છે. પણ એમ પરયારા એને માર્ગ હતા. વગામાત નેમ નહાને આપી કાંડિયાવાદ હનુભાઈ ને એક તેકિક હાજર તામ તેને તેનાર હવી કુવરને સિખામણ આપના એમણે બાવનગર ખોતાઓ.

भक्षाराक्त वक्रेस'गळ गमे तेवा तेम पाताना वरीप दती. अनी सामे उत्तर हेवा क्रेट्सी भेगातणी पर तनी दिमत प्रवसी नहीती એटले आइडियावाणा वीमामार्ग गढ़ीने साप वाजी पात भावति आवनगर गया.

કચેરીમાં મહાગવનની ખાળાંગે પોતાનું માતું પરતી સાધું ઢાળીને કુંવર અદયપૂર્વક ળેડા છે. મહારાખાળ પળ પુંતરતે ત 25

ત્રમાવતા વીકાભાઇ તે પૂછ્યુ: 'વીકાભાઇ, કહેવાય છે કે કુંવર

જલાલપુર માંડવાના ખળા ભળા ગયા!' 'એ તા હોય ખાપ! એ પણ આપના જ કુવર છે તે ? એટલા લાડ ન કરે?' વીડાલાઇએ મીડા જવાખ વાળ્યાે.

'પણ વીકાલાઇ! અવસ્થાના પ્રમાણમાં સહ લાડ સારા લાગે ते। अने हुने इंध द्वर नाना नथी. आज ओ साउन हहेवाय,

મહારાજાના વેલુમા જયારે આટલી કરડાંડી આવી ત્યારે પણ આળવીતરાઇ કહેવાય '

'પણ મહારાજ! કુંવરે તા રાણીયુતે ઘણુ ય કહ્યું કે હાલા, ચારણેતા સર પણ ખદલ્યા • આપણે બધા લાણી કરવા સીમમા જયી, એટલે રાટલા જોય કમાઈ લેશું, માણું મૂલ મળગ પણ રાણીયુએ ગઢમાવી કહેવરાવ્યુ કે ભૂખ્યા મરી જાયી તા લક્ષે, પણ જ્યાં સુધી ભાવનગર રાજ્યનું ઓહણ અમારે માથે પડ્યુ છે ત્યાં સુધી તો દાડી કરવા નહિ જાયોં. ભાવનગરને મોદામણ આવે એવું કેમ કરાય?

· ખીજું શુ ? કુવરના ઘરતા ખાજરા ખૂટચો. ' · ज्यटले श²'

' મહારાજના દ્યાંકોને જોગાણની તાણ પડી, તે મહારાજના યાઇના છાકરાં પોંક વિના રાતાંતાં, તે સા વીચાના ખેતરતા

વજેસંગળ મહારાજને ખધી હડીકતની જાણ થઇ આખી । अरा नेणा हाधा। કુંગેરી હસી પડી મહારાજના રાષ જાતરી ગયા પણ મા મલકાવીતે એશે કહ્યું: 'લલા આદમી ! પચીસ કળતીને સાટે ત્રણસા ડળતી

વીકાલાઈ કહે, 'બાપુ, ઓલ્યા ખેડૂતને અકંકેક આસુડે સા સા जाररो सरी ज्याय ? '

એક દિવસ મહાનાત વિકાર તીકળા છે. મા આ નીકળી ગયા યુખા જ તનું તાઇનું તે મહા દેખાનું કર્યું તો યુકાની વિકાતી એક બાલભનું હાદ હતું. માર્ચ આખું ખાર સુપાડ હતું. મહારાજે મમુવાબી ઉત્સારી દ

' જેડા ગાવાળિયા, મેનમ ગાવાળિયા, આખા ખેતર વ^{મ્મી} એક ઠૂકુ મેળુ છે, તે ખલુ નક છે હો !'

'ક્રિકર નિત, બાપુ ! કાડી નાખતું. ' ઐતા મામિ'ક જવા^મ ગાત્રાળિયાઓએ વાળી દીધા. આ જેડા અને મેનમ બાપદીકરા ાતા. કાડી હતા. ગાવાળિયા એની સાખ હતી. જેરાવર હતા. માવનગરના અમીરા હતા હનુભાઈ ઉપર મહાગજયી તાે હાથ ન ય એટલે એમણે આ કામ ગાવાળિયા કાડીઓને ભળાવી દીધુ.

મહારાજ ધેર આવ્યા. ફરીવાર બાલ્યા 'ગાવાળિયાઓ ! ારા વાંસામા ડાબાેળિયુ ખૂચે છે હો ! '

તુરત ચાકરા દાડીને પૂછવા મડયા 'કવા છે બાપુ! લાવા ાઢી નાખીએ '

મહારાજ કહે, 'ભા, તમે આધા રહો તમારું એ કામ નથી,' ગાવાળિયા બાલ્યાઃ 'બાપુ, ડાભાળિયુ કાઢી નાખીએ પણ ાછી રે'લું કચા ² '

' ળાપ, હું છલુ છું ત્યાં લગી તા ભાવનગરના પેટમા.'

ગાવાળિયાને ખખર હતી કે હનુલાઇની ઉપર હાથ ઉપાડચે કાદિયાનાડ હલમલી ઊડશે, અને ક્રયાય જીવના નહિ આપે. પણ મહારાજે ભાવનગરનુ અભયવચન આ^{પ્}યુ, ઘાટ વડાણે.

જેઠા ગાવાળિયાએ કહ્યું: 'પણ મેગમ, હનુલાઇની હારે ખેસીને તા સામસામી કસ્પ્યાની અજળિયું પીધી છે, લાઇબધીના સાગંદલીધા છે અને હવે કેમ કરશું 'મહારાજની પાસે ય ખાલે બધાણા!'

'ખાપુ!એક રસ્તા સુજે છે. ખીજિંડિયાવાળા લાઠી-લાયાતાની સાથે હનુલાઇને માટું મનદુ ખ છે. આપણે લીંબડા ઉપર ન જવાય પણ ખીજિંડિયાના માલ વાળીએ. હનુલાઇ કોઈ ખીજિંડિયાવાળા સારુ ચડવાના નથી. એટલે મહારાજને કહેવા થારો કે શું કરીએ, હનુ-લાઈ ખહાર જ ન નીકળ્યા! આમ પેચ કરીએ તા સહુનાં માઢા જિલ્લાં રહે એવું છે.'

भग तामा भी भया निहा ताम्यास भया तामि स्व अने भी द्वारती जात यूज मुनु देश के असम्बद्धि किस्टान समानिक सामानी और त्यी भिराम के मार्ग मार्ग मानिक मान्ती

મારાજ મારે કિલાબના ગામ નવા લા કામનાના કરીએ મન્તે જ્યાજ ગાલન વર્ષ જાત માત્ર જાતા તાલ લાખવાની જારક ગાંધ મુખ્યા તમુ મુશ્લેમ લા પામપામાં લોકો જીવાર માર્કી હા. કોમિયાના સમિત લાભ અને લાસ્ત્રોમ લાજ્યને

રજપુર્વે રજપુતની આખ આળખા દ્વીતી, ભારાજપાત્ર રશિયો.

ઉતાળવાના ડાકાર ભાગી સમાત્રાર વર્ધાહતા. માજ ખાચર માં 1 કેમ્જ તર્તને માત્રા કાડિયાળી બા તા મડી નમાં વર્ષ ગઇ, પણ ભાજ ખાચરના મનના કખ કમ ખવા બાર ગામને માર્ચ ભાજ ખાચરના ભાગ જેવા પ્રયુ કાડી આ વાટકવા અને એ ધીગાળામાં ભારાજી કામ આવ્યા. ભાજ ખાચર ભારાજનું માર્યું વાદીને પાલાની સાથે લેલા ગયા.

સ્વામીના વાત થયા સાંમળીને બાગજની અંત્રપૂતાણીને સત ચડ્યું. કાયા થર થર કપી ઊડી. પળ ચિતામાં ચડાય શી રીતે! ધણીનું માયું તા ખાળામાં એકીએ તે! રાળીએ સાદ નાખ્યો કે, 'લાવા, કાઈ મારા ધણીનું માયુ લાવા. મારે તે એને છેડુ પડે છે'

ચાગ્ણ બારવા . 'માયું તા ભાજ ખાચર ભેળું ગયું. અમે બધાય જઇ તે ત્યા મરીએ તાય એ માયુ નહિ કાર્ટ એ ભાજ છે. કાળમીં ઢ છે. '

'એ બાપ! મારા નામયી વિનવણી કરત્તે '

ķ

' ભાજનું હૈયું' એવી વિનવણીયી નહિ પીગળ. રજપૂતાણીના વણીની નિંદા तरइडाट कोवामा ये पापियाने मेक पडशे.'

' યારણ! મારા વીર! તારી ચતુરાઈ શું આવે ટાણે જ

' મા, એક જ ઉપાય છે— ખહુ હીણા ઉપાય છે. મારું સૂડ નીકળી मीरी गित्री, ત્તય એલુ પાતક મારે કરલું પડશે ખમજો હું લઇ તે જ આવું ધ્રુ.'

એમ કહીતે ચારણ ચડચો. માહુકામા આવીતે આપા લાણતે ই ক্রিন্তির ক্রিন্তির ক্রিন্তির বিশ্ব ক্রিন্তির ক্রিন্ত છે. ડાયરામાં જઇ તે ચારણે 'ખમ્મા ભાજલ! ખમ્મા કાડી! ખમ્મા પ્રજરાણ!' એવા ડેક ખમકાર દઇતે આપા ભાજના વારણાં લીધાં, મધુર હલકથી એણે દુહા ઉપાડ્યા

ભાજા! બધ ભારા * તણા, કાપ્યા પવાડે, તે વેરકિયા વેળાઉત.

िं वेणा भायरना इवन माजा तारी तन्वार वंडे ते साराण નામના ભારાના ખધ કાપી નાખ્યા. અને યુદ્ધરૂપી ખેતરમા એ ભારાના यशर्पी पूणा ते वेरण्छरण डरी नाण्या.]

'વાલ ગટવા! રગ ગઢવા! રહો કહો કહો ' એમ સહ કાઠીઓ દુહાને વધાવવા લાગ્યા ચારણે ખીજો દુહા કહો :

કરમાળની કાદાળી કરી, સજકે કાઢ્યું સૂક, ળકે નહિ જર મૂળ, ભારા ગવાળું ભાજલા.

ि क्षामद्या भेड़! तरमारने डाहाणी३चे वापरीने ते लागळना વ'રારૂપી સાડીઓને મૂળમાયી જ ખાદી કાડી. હવે તે એનાં મૂળિયા પણ હાય લાગવા મુરંકલ યઈ પડ્યા છે, એલું વીર્ય રાાળી કામ તે કર્યું છે.]

[•] जने हटाओमां 'लारा' म राज्य पर म्सेप छ